

بورس تحصیلی در ایران و کشورهای منطقه

پژوهشگر:
حمزه حاجی عباسی

برنامه آفاق

بوس تحصیلی در ایران و کشورهای منطقه

پیشگفتار

ضرورت تحصیل دانشجویان بین‌المللی در ایران مورد توجه اکثریت سیاستگذاران با هر دیدگاهی قرار گرفته است. افزایش ورود دانشجویان بین‌المللی اگر با اصلاح سیاست‌ها و قوانین مهاجرتی و آموزشی در ایران صورت گیرد می‌تواند برای ایران منافع اقتصادی، فرهنگی، علمی و سیاسی به‌همراه داشته باشد. یکی از فرآیندها و سیاست‌هایی که در راستای جذب دانشجویان بین‌المللی نیاز به اصلاح دارد؛ فرآیند و سیاست بورسیه دانشجویان بین‌المللی در ایران است. بورسیه دانشجویان بین‌المللی در ایران حداقل تا سه دهه پیشینه دارد؛ در این مدت سیاست‌ها و آئین‌نامه‌های اجرایی متعددی برای آن تدوین گردیده است. در سال‌های اخیر با توجه به اینکه رقابت منطقه‌ای در جذب دانشجویان و نخبگان از کشورهای منطقه افزایش یافته است؛ بازبینی و اصلاح سیاست‌ها با توجه به شرایط روز ضروری است.

در این پژوهش با مطالعه فرآیندها، روال‌ها و سیاست‌های تعدادی از کشورهای رقیب ایران در منطقه (ترکیه، روسیه، عربستان، امارات متحده عربی و قطر) سعی شده است تا اصول زیربنایی و روش‌های اجرایی در این سیاست‌ها استخراج شده و از مقایسه با وضعیت ایران در این زمینه، پیشنهادهایی به سیاست‌گذاران در حوزه دانشجویان بین‌المللی ارائه گردد. ضروری است از آقای امیرحسین چیت‌ساززاده به عنوان مدیر سابق برنامه آفاق، جهت همکاری در این پژوهش در زمینه انجام مصاحبه با برخی از کارشناسان؛ مطالعه و اصلاح متن نهایی، تشکر نمایم.

فهرست مطالب

فصل اول: بورس تحصیلی چیست	۱
فصل دوم: بورس در کشور ترکیه	۱۰
فصل سوم: بورس در کشور روسیه	۴۴
فصل چهارم: بورس در کشورهای حوزه خلیج فارس	۶۱
فصل پنجم: بورس در کشور ایران	۸۵
فصل ششم: جمع‌بندی و پیشنهادهای سیاستی برای ایران	۱۰۷
منابع	۱۱۳

۱. فصل اول: بورس تحصیلی چیست

رشد تعداد دانشجویان بین‌المللی در سال‌های اخیر قابل توجه بوده است، به نحوی که این تعداد از ۱,۵ میلیون نفر دانشجو در سال ۲۰۰۰ به حدود ۶ میلیون نفر در سال ۲۰۲۲ رسیده است. میزان رقابت در این حوزه بین کشورهای گوناگون، از توسعه یافته تا در حال توسعه، به حدی بوده است که ساختارها، نهادها و قوانین کشورها در حوزه‌های آموزش عالی و مهاجرتی برای جذب حداکثری دانشجویان بین‌المللی، دچار تغییرات زیادی شده و در راستای ایجاد انگیزه در افراد برای مهاجرت به این کشورها برنامه‌های متنوعی تدوین گردیده است. یکی از این برنامه‌ها، حمایت‌های مالی و غیرمالی از دانشجویان است. حمایت‌های تحصیلی از دانشجویان بین‌المللی علاوه بر اینکه به افزایش شهرت و کیفیت نظام آموزش عالی منجر می‌گردد؛ به منظور دیپلماسی علمی^۱ (ارائه تصویری مطلوب از توانمندی‌ها و اقتدار ملی و کسب وجهه جهانی برای کشور) و دیپلماسی آموزشی^۲ (هویت‌بخشی، فرهنگ‌سازی و ایجاد تغییرات پایدار در رفتار، ذهن و عملکرد دانشجویان) مورد توجه کشورها قرار دارد (نورمحمدی و محمدی‌پور، ۱۳۹۵). حمایت از دانشجویان، شیوه‌های گوناگون و روش‌های متنوعی دارد که در این فصل انواع آنها و شرایط عمومی و اختصاصی لازم برای دانشجویان متقاضی معرفی می‌شود.

بورس تحصیلی

بورس یا راتبه تحصیلی، به هرگونه حمایت مادی (کمک مالی، کمک هزینه تحصیلی) و غیرمادی (تسهیل شرایط لازم برای زندگی، رفت و آمد، بیمه سلامت و...) دانشجویان می‌گویند که به دلایل و اهداف گوناگون انجام می‌شود. این نوع حمایت‌ها، ممکن است از جانب دانشگاه‌ها، دولت‌ها، خیرین، مؤسسات علمی، نهادهای عمومی و شرکت‌های خصوصی به افراد واجد شرایط اعطا شوند. اعطای بورس تحصیلی توسط دانشگاه‌ها و دولت‌ها سنت رایجی است؛ در این راستا در حدود ۱۰ الی ۱۵ درصد از دانشگاه‌های جهان به دانشجویان خود، بورسیه تحصیلی کامل، ارائه می‌دهند (Kamble & Bobade, 2020).

---

^۱Science Diplomacy
^۲Educational Diplomacy

اهداف بورس تحصیلی

بر اساس مأموریت‌های سازمان بورس‌کننده، می‌توان رویکردها و اهداف گوناگون فرهنگی، علمی، سیاسی، نوع-دوستی را برای اعطای بورسیه برشمرد و به‌صورت جداگانه مورد بررسی قرارداد. چند مورد از این اهداف در ادامه ذکر می‌گردد:

- **اقتصادی:** در این دیدگاه، بورس تحصیلی یک روش سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی و یا تبلیغاتی است که در آینده می‌تواند منافع اقتصادی برای سازمان بورس‌کننده به همراه داشته باشد. این روش معمولاً توسط شرکت‌های بزرگ صنعتی و خدماتی و دانشگاه‌های خصوصی استفاده می‌شود. سازمان‌ها و شرکت‌های بزرگ برای تربیت منابع انسانی نخبه و برجسته برای آینده شرکت، اقدام به بورس افراد با استعداد در دانشگاه‌های طرف قرارداد با خود می‌کنند. همچنین دانشگاه‌های خصوصی برای تبلیغ برند دانشگاه، عموماً به ازای نسبتی از دانشجویان بین‌المللی خود (معمولاً ۱ نفر به ازای ۱۰ نفر) به یک دانشجوی نخبه، بورس تحصیلی می‌دهند.
- **انسان دوستانه:** در این دیدگاه نهاد بورس‌دهنده، در راستای عدالت توزیعی، از گروه‌های محروم و حاشیه‌ای جامعه (زنان، جنگ‌زدگان، آوارگان، اقلیت‌های قومی یا دینی و دانشجویان کشورهای محروم ...) حمایت می‌کند. این بورس به افراد خاصی تعلق می‌گیرد که بتوانند با مدارک موجه، خاص بودن شرایط خود را ثابت کنند.
- **علمی:** در این دیدگاه، بورس و حمایت تحصیلی در راستای بالا بردن کیفیت و شهرت علمی دانشگاه، استفاده می‌شود. دانشگاه از طریق جذب استعدادهای و نخبگان، به تقویت سطح علمی دانشجویی، هیئت علمی، آموزشی و پژوهشی خود اقدام می‌کند. همچنین برای تقویت رشته‌های علمی ویژه و خاص (همچون رشته‌های علوم بنیادی، محض، نوظهور و بین رشته‌ای‌ها) بورسی قرار داده می‌شود تا نخبگان را برای تحصیل در آن حوزه که ممکن است موردپسند بازار و استقبال صنایع و شرکت‌ها نباشد، ترغیب کنند.
- **سیاسی و دیپلماسی:** این نوع بورس عموماً از جانب سازمان‌های دولتی اعطا می‌شود و هدف از آن، پرورش سیاستمداران و دولتمردان آینده کشورهای مبدأ است. در این بورس معمولاً کسانی انتخاب می‌شوند که استعداد رهبری در سازمان‌های جامعه خود را در آینده دارند.

• **فرهنگی و ورزشی:** این نوع بورس نیز توسط سازمان‌های دولتی و یا سمن‌های خاصی به افراد داده می‌شود و هدف آن جذب دیدگاه‌های مثبت نسبت به تاریخ یک کشور؛ و نهادهای گوناگون فرهنگی و ورزشی است. گسترش زبان، مذهب، فرهنگ و شیوه زندگی از عمده دلایل این بورس هستند.

انواع بورس بر اساس سازمان‌های بورس‌گذار

بورس تحصیلی را می‌توان بر اساس سازمان‌های بورس‌گذار گوناگون که در شکل ۱-۱ نشان داده شده است، مطالعه نمود. در این نوع تقسیم‌بندی، دو نهاد اصلی که سابقه طولانی دارند؛ نهادهای ملی و دانشگاهی هستند.

۱. **بورس‌های دولتی:** اگر سازمان بورس‌دهنده از سازمان‌های وابسته به دولت باشد و از بودجه عمومی کشور برای حمایت از دانشجوی استفاده کند، به این نوع بورس، بورس ملی یا دولتی می‌گویند. سازمان‌های دولتی بر اساس اهداف علمی، فرهنگی، سیاسی، امنیتی، نظامی و مذهبی هر کشور با توجه به سهمیه خود، برای بورس دانشجویان بین‌المللی اقدام می‌نمایند. در کشورهای مختلف معمولاً شورا یا نهادی برای هماهنگی این سازمان‌ها وجود دارد که زیر نظر عالی‌ترین مقام آموزش عالی کشور، مدیریت می‌شود و برای هر سازمان، سهمیه مجزایی اختصاص داده می‌شود. در این بورس، اولویت اصلی با توانایی‌های سیاسی، فرهنگی و مذهبی فرد متقاضی است و حداقل شرایط علمی کفایت می‌کند. عموماً تعداد بورس ارائه‌شده از این طریق، با توجه به بودجه عمومی یک کشور، قابل توجه است.

۲. **بورس دانشگاهی:** هنگامی که سازمان بورس‌دهنده یکی از دانشگاه‌های کشور میزبان باشد؛ بورس اعطایی را بورس دانشگاهی می‌گویند. در این نوع بورس، اولویت اصلی، شایستگی‌های علمی فرد (نمرات درسی فرد، مقاله، نمره زبان و...) متقاضی است و مدارک فرد، توسط کمیته پذیرش که از اساتید مربوطه تشکیل شده است بررسی و تأیید می‌گردد. البته برخی دانشگاه‌ها بورس‌های محدودی نیز با اهداف انسان‌دوستانه برای گروه‌های محروم و حاشیه‌ای اعطا می‌کنند. عموماً تعداد این نوع بورس برای هر دانشگاه محدود است.

در سال‌های اخیر سازمان‌ها و نهادهای گوناگونی همچون صنایع و شرکت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی، سازمان‌های مردم‌نهاد و انجمن‌های حامی، با توجه به اهداف و رویکردهای خود به اعطای بورس به دانشجویان بین‌المللی اقدام می‌کنند. برای مثال سازمان‌هایی که دارای منابع مالی وقفی و هدایای مردمی هستند؛ از دانشجویان بین‌المللی

---

^۲national academic scholarship

^۴academic scholarship

در جهت اهداف فرهنگی، اجتماعی و مذهبی حمایت می‌کنند. در هر صورت، مهم‌ترین سازمان در مورد بورس تحصیلی افراد، دانشگاه‌ها هستند که اگر هر سازمان یا نهاد دیگری که بخواهد بورس دهد؛ باید با دانشگاه مربوطه هماهنگ باشد. همچنین دانشگاه‌ها برای جذب منابع مالی متنوع از سازمان‌های گوناگون، باید فعالانه به جستجو و مذاکره با نهادهای مختلف پردازند.

شکل ۱-۱: نهادهای اعطاکننده بورسیه به دانشجویان بین‌المللی

تقسیم‌بندی بورس بر اساس تعهدات دانشجوی

نوع دیگری از دسته‌بندی بورس تحصیلی را می‌توان بر اساس جبران خدمت توسط دانشجو نام برد. در برخی از بورس‌ها، دانشجو موظف به جبران هزینه‌های انجام‌شده است. اما در برخی دیگر از بورس‌ها، دانشجو هیچ تعهدی برای جبران هزینه‌های انجام‌شده به سازمان بورس دهنده ندارد.

۱. **بورس و کمک‌هزینه تحصیلی بدون تعهد:** در این نوع حمایت‌ها، انتظار هیچ‌گونه جبرانی از دانشجو نمی‌رود. انواع این بورس‌ها موارد زیر است:

❖ **بورس تحصیلی با تأمین مالی کامل:** هزینه‌های تحصیل و زندگی دانشجو، بدون هیچ‌گونه چشم‌داشتی به‌طور کامل پرداخت می‌شود؛

- ❖ بورس با تأمین مالی محدود^۱ تنها بخشی از هزینه‌های تحصیل دانشجویان، مورد حمایت قرار می‌گیرد؛
- ❖ فلوشیپ تحصیلی: این نوع بورس معمولاً برای تشویق دانشجویان به حضور در دانشگاه و ادامه تحصیل داده می‌شود و اخذ آن ملزم به داشتن شرایط خاصی است. معمولاً فلوشیپ شامل حمایت مالی نمی‌شود.
- ❖ بورس جایزه: این نوع بورس، جایزه یا پاداشی است که به دانشجوی ممتاز برای یک‌ترم داده می‌شود. گاهی نیز به صورت غیر نقدی و در قالب بن کتاب، هزینه شرکت در کنفرانس‌های بین‌المللی و ... پرداخت می‌شود.

۲. بورس و کمک هزینه تحصیلی با تعهد: در این نوع بورس، دانشجویان باید در قبال دریافت کمک هزینه‌هایی که دریافت می‌کنند؛ به دانشگاه، سازمان و شرکت بورس دهنده در طول تحصیل، تعهد همکاری به صورت پاره‌وقت بدهند و یا پس از تحصیل، برای چند سال تعهد همکاری تمام‌وقت بدهند.

- ❖ بورس با تعهد دستیاری تدریس^۲: دانشجو تعهد دارد که در تصحیح برگه‌های امتحانی، رفع اشکال دانشجویان و سایر موارد به استاد خود کمک کند. در بعضی از دانشگاه‌ها، فردی که به عنوان دستیار استاد معرفی می‌شود، کمک هزینه نیز دریافت می‌کند.

- ❖ بورس با تعهد دستیاری تحقیق^۳: دانشجو به عنوان دستیار تحقیق و یا دستیار آزمایشگاه، در کنار استاد خود به مطالعه و تحقیق می‌پردازد.

- ❖ بورس با تعهد کارورزی^۴: دانشجو موظف است در زمان تحصیل خود برای دانشگاه یا سازمان‌ها و شرکت‌های بورس دهنده، کار پاره‌وقت انجام دهد.

---

^۱Partial Fund

^۲Teacher Assistance(TA)

^۳Research Assistance(RA)

^۴Internship

معرفی چند نوع بورس تحصیلی معروف

حمایت‌های مالی از راه‌های متعدد و گوناگونی انجام می‌شود تا همه افراد شایسته را شامل شود و عادلانه‌ترین شرایط حمایت ایجاد شود تا تمام کسانی که ممکن است بدون دریافت بورس تحصیلی قادر به ادامه تحصیل نباشند را نیز در بر بگیرد. در ادامه انواع بورس‌های تحصیلی رایج معرفی می‌گردد.

❖ **مهارت‌های خاص:** به افرادی تعلق می‌گیرد که در زمینه‌ای خاص، مثل کارهای هنری و ورزشی مهارتی ویژه دارند. حرفه‌ای بودن در مهارت مورد نظر و داشتن توانایی‌های بالا، موفقیت در جشنواره یا مسابقات معتبر، دارای اهمیت زیاد است.

❖ **شایستگی علمی:** دانشگاه‌ها، به کسانی که شرایط عالی از نظر نمره، مقالات، شرکت در کنفرانس‌های معتبر، زبان انگلیسی و ... داشته باشند، کمک‌هزینه‌هایی تحت عنوان بورس شایستگی اعطا می‌کنند.

❖ **رشته‌های خاص:** معمولاً به رشته‌هایی تعلق می‌گیرند که به دلیل ماهیت رشته با عدم وجود تقاضا در بازار کار مواجه است و دانشجو بعد از فارغ‌التحصیلی به احتمال زیاد قادر نخواهد بود درآمد بالایی داشته باشد. این رشته‌ها، ضرورت اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی دارند و تنها افراد علاقه‌مند جذب این رشته‌ها می‌شوند.

❖ **بورس اقلیت‌ها و یا قومیت‌ها:** برای افزایش گوناگونی فرهنگی در دانشگاه به اقلیت‌های نژادی و قومیت‌های خاص، بورس داده می‌شود.

❖ **مناطق خاص:** به افرادی تعلق می‌گیرد که از مناطقی با شرایطی خاص (مثلاً جنگی) باشند. برخی از دانشجویان کشورهای آفریقایی و همین‌طور کشورهای جنگ‌زده خاورمیانه مثل افغانستان، عراق و سوریه و ... شامل این بورس تحصیلی هستند.

❖ **بورس زنان:** برای کمک به تحصیل زنانی که در طول زندگی با مشکلات سخت روبرو شده‌اند، اعطا می‌شود. برای مثال، بورس مادران مجرد و زنان قربانی از معروف‌ترین این بورس‌ها هستند.

❖ **بورس خدمت اجتماعی یا فعالیت‌های داوطلبانه:** بورس داوطلبان، برای کسانی است که به جامعه خود خدمات اجتماعی ارائه می‌دهند و بر منطقه شهری خود تأثیر گذارند.

---

¹Professionals
²Merit Based Scholarships
³Special Studies
⁴Regional

❖ **بورس نیاز محور برای افراد کم درآمد:** این نوع بورس ها به افرادی تعلق می گیرد که از خانواده هایی با درآمد اندک و بدون پیشینه کسب تحصیلات عالی آمده اند. افراد اگر وضعیت درسی خوب و استعداد بالقوه قابل قبولی داشته باشند و توانایی پرداخت هزینه های دانشگاه را نداشته باشند، شامل این بورس می شوند.

❖ **بورس برای افراد با معلولیت خاص:** دانشجویان با بیماری های خاص که از سطح هوشی خوبی برخوردار باشند شامل این نوع بورسیه می شوند.

شرایط عمومی و اختصاصی لازم برای دریافت بورس

متقاضیان برای کسب بورسیه تحصیلی، باید سوابقی از شایستگی هایی خود در زمینه های علمی، فرهنگی و زبانی را به صورت مدارک معتبر به دانشگاه ها، دولت و یا هر نهاد دیگر بورس دهنده، ارائه کنند. از جمله مدارکی که اکثر دانشگاه ها به صورت عمومی بررسی می کنند؛ کارنامه (رزومه)؛ انگیزه نامه، پیشنهاد طرح پژوهش، توصیه نامه اساتید، بیانیه اهداف، داشتن مدرک یکی از آزمون های زبان مانند تافل، آیلتس، داشتن مدرک دیپلم، کارشناسی و یا کارشناسی ارشد، ریزنمرات هر مقطع تحصیلی، سوابق تحصیلی، پژوهشی و کاری، داشتن مقاله و طرح های تحقیقاتی، ثبت اختراع، شرکت در دوره ها، کنفرانس ها، همایش ها و کارگاه های آموزشی و... است.

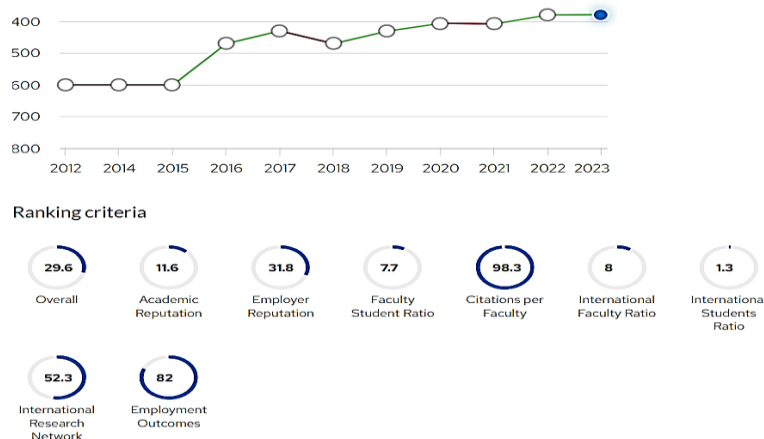
ویژگی های یک دانشگاه مطلوب برای بورس کردن دانشجویان بین المللی

دانشگاه هایی که در تلاش هستند تا دانشجویان بین المللی را جذب کنند؛ باید دارای ویژگی ها و شرایطی باشند که بتوانند به یک دانشجوی بین المللی، خدمات علمی و رفاهی مطلوبی را ارائه دهند. در مورد دانشجویان بورسیه دولتی، موضوع کیفیت خدمات از اهمیت بالاتری برخوردار است و دانشگاه باید از هر لحاظ بتواند در سطح بین المللی فعالیت داشته باشد. این خدمات شامل تعاملات بین المللی، کارمندان آموزش دیده با توانمندی ارتباطی و زبانی بالا، اساتید و دانشجویان آگاه به شرایط دانشجویان بین المللی، خوابگاه و امکانات رفاهی کافی می شود. معیار دانشجویان بین المللی برای انتخاب دانشگاه و شهر محل تحصیل، به دلایل متعددی با معیارها و شاخص های دانشجویان بومی متفاوت است. دانشجویانی که کشور دیگری را برای تحصیل خود انتخاب می کنند؛ به دنبال

دانشگاه‌های معتبر و شناخته شده در سطح جهان هستند؛ و برای انتخاب بهتر دانشگاه محل تحصیل به مقایسه شرایط دانشگاه‌ها اقدام می‌کنند.

اعتباربخشی به دانشگاه‌های بین‌المللی، معمولاً توسط دو روش دولتی و نظام‌های رتبه‌بندی انجام می‌شود. در روش اعتبار بخشی دولتی، معمولاً برای ارزیابی دانشگاه‌های کشورهای دنیا توسط دولت‌ها، فهرستی از دانشگاه‌های معتبر بین‌المللی کشورهای دیگر در سایت نهاد متولی آموزش عالی برای شهروندان، سازمان‌ها و شرکت‌ها منتشر می‌شود. در نتیجه دانشجویان برای ادامه تحصیل در دانشگاه‌های بین‌المللی، به فهرست منتشر شده توسط وزارت علوم کشور متبوع خود مراجعه می‌کنند. در این زمینه دانشگاه‌های هر کشور تلاش می‌کنند تا در فهرست وزارت علوم دیگر کشورها قرار گیرند.

در روش دوم، ارزش‌گذاری و ارزیابی یک دانشگاه معتبر توسط نظام‌های رتبه‌بندی انجام می‌شود. در این روش نظام‌های رتبه‌بندی همچون کیو.اس، تایمز، شانگهای، آی.اس.ای، لایدن و... با ارزیابی سالانه دانشگاه‌ها با توجه به معیارهای خاصی، اعتبار هر دانشگاه را اعلام می‌کنند. در این روش، دانشگاه‌ها سعی دارند با رعایت هر چه بهتر معیارهای اعلام شده توسط آن نظام رتبه‌بندی، در رقابت بین دانشگاه‌های معتبر، رتبه بهتری کسب کنند. در شکل ۱-۲، تصویری از شاخص‌های ارزیابی شده توسط نظام رتبه‌بندی کیو.اس در مورد دانشگاه صنعتی شریف نمایش داده شده است.

شکل ۱-۲: شاخص‌های دانشگاه صنعتی شریف در نظام رتبه‌بندی کیو.اس

همانطور که در تصویر مشخص است؛ با اینکه دانشگاه صنعتی شریف با رتبه کلی ۳۸۰ جایگاه قابل‌توجهی در این نظام رتبه‌بندی دارد و دانش‌آموختگان این دانشگاه، به‌آسانی جذب دانشگاه‌های دیگر کشورها می‌شوند؛ ولی

در شاخص‌های شهرت دانشگاهی، نسبت استاد به دانشجو و تعداد دانشگاهیان بین‌المللی وضعیت قابل دفاعی ندارد. این دانشگاه علی‌رغم اینکه توجه بسیار زیادی به انتشار مقالات باکیفیت در ژورنال‌های علمی و اشتغال دانش‌آموختگان نموده است اما توجهی به دیگر جنبه‌های معیارهای ارزیابی کیو.اس نداشته است. در نتیجه می‌توان گفت احتمالاً این دانشگاه در جذب و ارائه خدمت علمی و آموزشی به دانشجویان بین‌المللی در مقطع کارشناسی بسیار ناموفق خواهد بود چراکه این دانشجویان با سن کمتر در حوزه خدمات آموزشی دانشگاه قرار می‌گیرند و نیازمند توجه بیشتر از جانب اساتید و کارمندان هستند. با توجه به مطالب ارائه شده در این فصل، در فصل‌های آتی دو نوع بورس دولتی و دانشگاهی را در کشورهای همسایه و رقیب ایران بررسی می‌نماییم.

۲. فصل دوم: بورس در کشور ترکیه

کشور ترکیه یکی از کشورهای همسایه ایران است که در سال‌های اخیر توانسته توجه دانشجویان زیادی در منطقه را به خود جلب کند. این کشور به‌خصوص، پس از سقوط اتحاد جماهیر شوروی با هدف جذب منابع و منافع مادی و معنوی (سرمایه‌های انسانی و مالی) کشورهای تازه استقلال‌یافته؛ اقدام به طراحی بورسیه‌های تحصیلی برای کشورهای ترک‌زبان نمود. همچنین در اوایل قرن جدید، جهت هم‌سویی با سیاست‌های آموزش عالی اتحادیه اروپا، به برنامه تبادل اتحادیه اروپا پیوست؛ و در سال‌های اخیر با سیاست نفوذ در جوامع آفریقایی؛ بورسیه‌هایی را جهت جذب نخبگان آن‌ها ارائه داده است. این کشور، همچنین سیاست‌هایی برای جذب دانشجویان از کشورهای ایران، افغانستان، سوریه، عراق و دیگر کشورها در پیش گرفته است. در این بخش با مطالعه نهادهای آموزش عالی و همچنین دانشگاه‌های مطرح این کشور به بررسی وضعیت ارائه بورس تحصیلی به دانشجویان بین‌المللی در این کشور می‌پردازیم.

معرفی کشور ترکیه

کشور ترکیه در سال ۱۳۰۲ شمسی و پس از سقوط امپراتوری عثمانی در جنگ جهانی اول تشکیل گردید. ترکیه از شرق با کشور ایران، ارمنستان و گرجستان، از جنوب شرقی با عراق و سوریه و همچنین در غرب و شمال غربی با کشور بلغارستان و یونان همسایه است. جمعیت کشور ترکیه حدود ۸۴ میلیون نفر است که ۸۰ درصد آن سنی مذهب هستند. مهم‌ترین شهرهای ترکیه، آنکارا و استانبول است که متوسط درآمد یک شخص در این شهرها تقریباً چهل هزار لیره در سال یا حدود دویست دلار در ماه است.

نظام آموزش عالی ترکیه

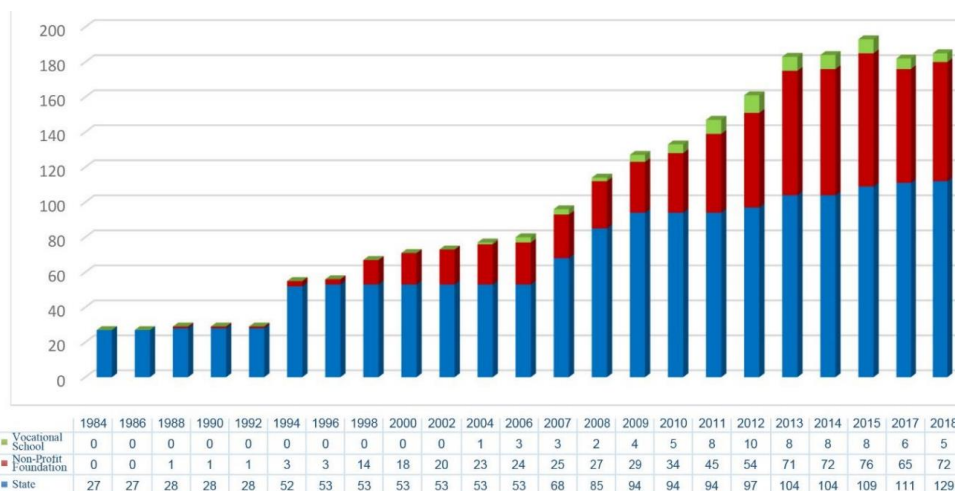
آغاز نظام نوین آموزش عالی ترکیه را هم‌زمان با تأسیس دارالفنون (دانشگاه استانبول کنونی) در سال ۱۲۲۶ شمسی (چهار سال قبل از تأسیس دارالفنون در ایران) به‌عنوان اولین دانشگاه امروزی، عنوان می‌کنند. در این دوره (۱۲۵۵-۱۲۱۸ شمسی) از تاریخ کشور ترکیه که به «دوره تنظیمات» معروف است، اغلب مؤسسات آموزش عالی (مدرسه پزشکی امپراتوری، مدرسه خدمات کشوری، مدرسه پزشکی مدنی، مدرسه حقوق و ...)، با هدف تقویت حکومت مرکزی و تربیت نیروی انسانی برای ارتش و اجرای مدرنیزاسیون عثمانی ایجاد شدند.

شکل ۱-۲: سردر تاریخی دارالفنون ترکیه (دانشگاه استانبول)

در دهه ۱۲۸۰ شمسی با شروع دوره مشروطه دوم در امپراتوری عثمانی، تغییرات قابل توجهی در ساختار دانشگاه‌ها اتفاق افتاد، در این دوران دروس علوم انسانی و اجتماعی به مدارس دارالفنون اضافه شدند و زنان نیز حق تحصیل یافتند و استقلال علمی برای دانشگاه به رسمیت شناخته شد. بعد از جنگ جهانی دوم تا پایان قرن بیستم نیز ضمن افزایش استقلال دانشگاه‌ها، بر تعداد آن‌ها افزوده شد، به طوری که در دهه ۱۹۷۰ تعداد دانشگاه‌ها در ترکیه به ۱۸ عدد رسید. در سال ۱۹۸۱ شورای آموزش عالی تأسیس گردید و از آن زمان به بعد، دانشگاه‌ها در تعداد و تنوع رشد قابل توجهی داشته‌اند به نحوی که تعداد دانشگاه‌های ترکیه در سال ۲۰۱۸ به ۲۰۶ عدد رسیده است (شورای آموزش عالی، ۲۰۱۸).

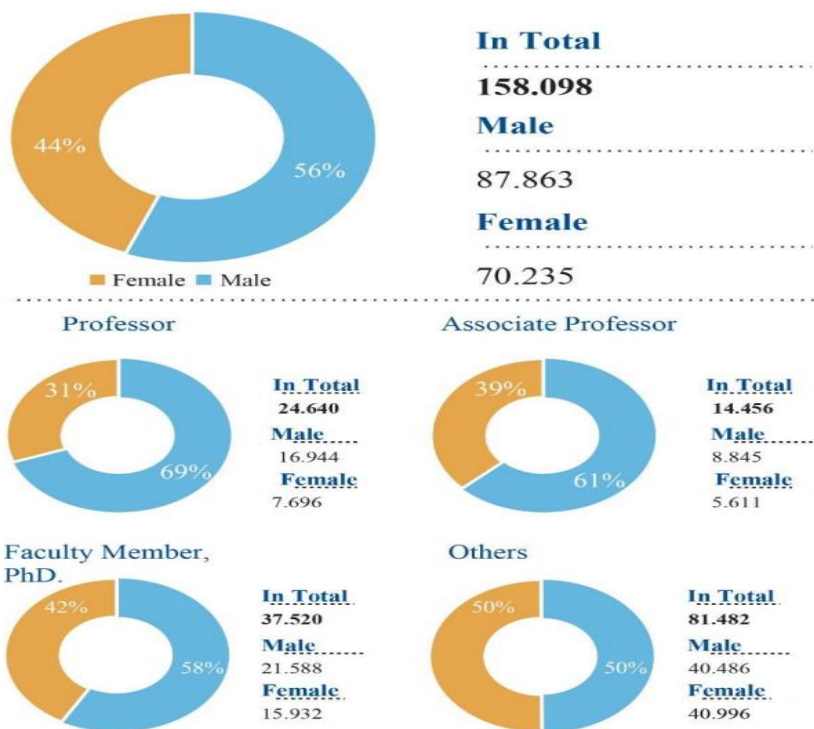
شکل ۲-۲: تعداد مؤسسات آموزشی از سال ۱۹۸۴ تا ۲۰۱۸

با توجه توسعه اقتصادی و اجتماعی بالاتر در نیمه غربی، اغلب مؤسسات دانشگاهی نیز در این نواحی تشکیل گردیدند، دو شهر استانبول و آنکارا بیشترین تعداد دانشگاه را در خود دارند.

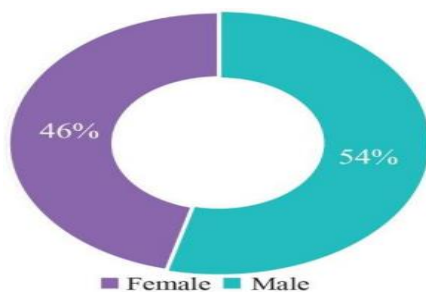
شکل ۲-۳: شهرهای با بیشترین تعداد دانشگاه

تعداد کل دانشگاهیان (اعضای هیئت علمی، اساتید و پژوهشگران) در ترکیه حدود ۱۵۸ هزار نفر است.

شکل ۲-۴: تعداد کل دانشگاهیان ترکیه در سال ۲۰۱۸

همچنین جمعیت دانشجویان (کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری) در ترکیه بیش از هفت میلیون نفر است که بیش از ۱۲۵ هزار نفر از آنها دانشجویان بین‌المللی هستند.

In Total

7.560.371

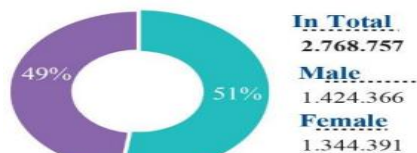
Male

4.047.302

Female

3.513.069

Associate's Degree

In Total

2.768.757

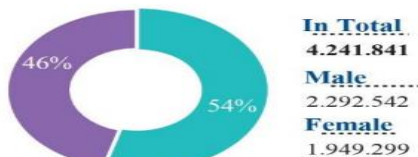
Male

1.424.366

Female

1.344.391

Bachelor's Degree

In Total

4.241.841

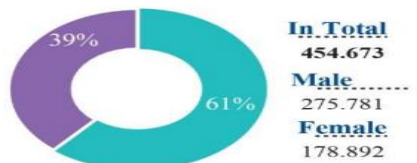
Male

2.292.542

Female

1.949.299

Master's Degree

In Total

454.673

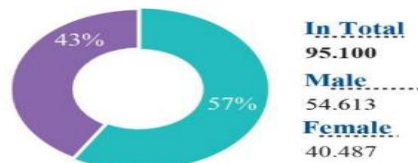
Male

275.781

Female

178.892

Doctoral Degree

In Total

95.100

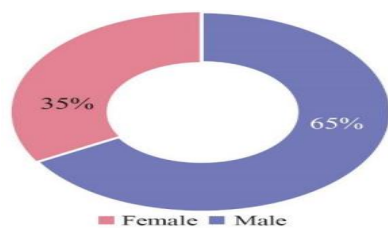
Male

54.613

Female

40.487

شکل ۲-۵: تعداد کل دانشجویان سال ۲۰۱۸

In Total

125.138

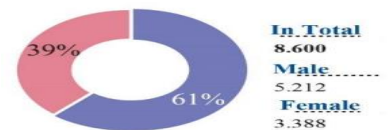
Male

81.783

Female

43.355

Associate's Degree

In Total

8.600

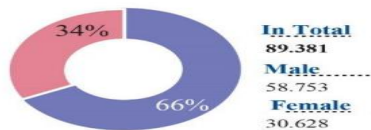
Male

5.212

Female

3.388

Bachelor's Degree

In Total

89.381

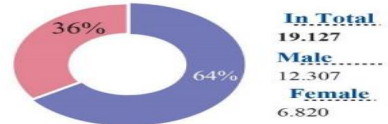
Male

58.753

Female

30.628

Master's Degree

In Total

19.127

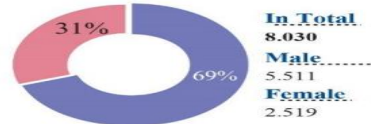
Male

12.307

Female

6.820

Doctoral Degree

In Total

8.030

Male

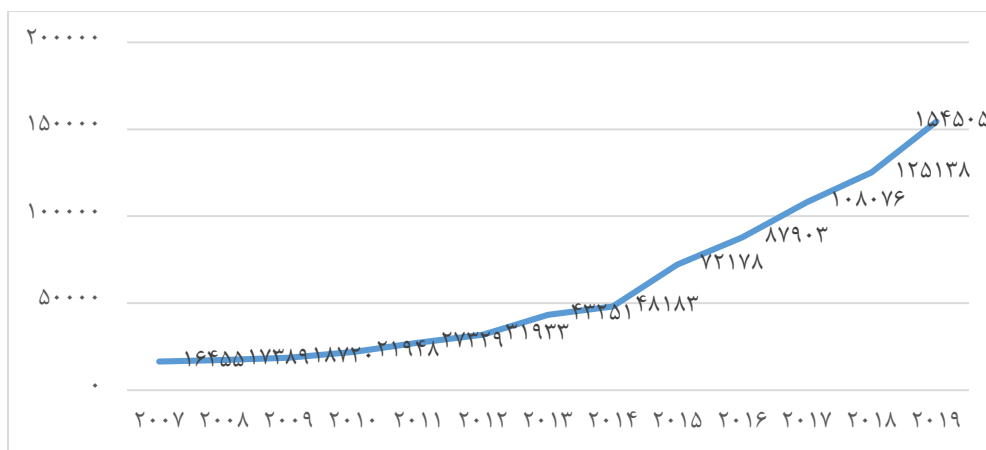
5.511

Female

2.519

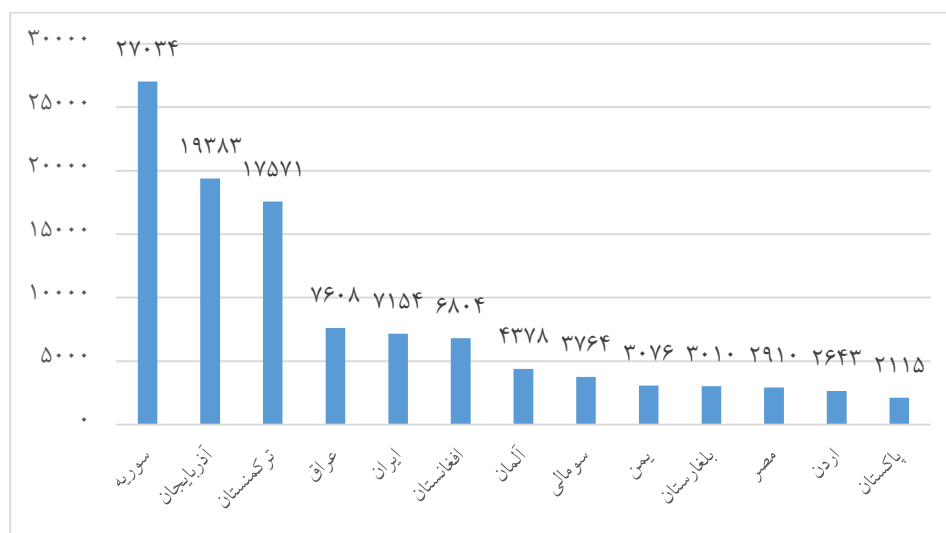
شکل ۲-۶: تعداد کل دانشجویان بین‌المللی در سال ۲۰۱۸

میزان رشد تعداد دانشجویان بین‌المللی در ترکیه در ده سال اخیر بسیار زیاد بوده است و از ۲۲ هزار نفر در سال ۲۰۱۰ به بیش از ۱۵۴ هزار نفر در سال ۲۰۲۱ رسیده است (یونسکو، ۲۰۲۱).

نمودار ۱-۲: روند رشد تعداد دانشجویان بین‌المللی در ترکیه

اکثر دانشجویان بین‌المللی از کشورهای همسایه ترکیه و یا ترک‌زبان هستند. سوریه، آذربایجان، ترکمنستان، ایران و افغانستان پنج ملیت اول دانشجویان بین‌المللی در ترکیه را تشکیل می‌دهند.

نمودار ۲-۲: کشورهای با بیشترین تعداد دانشجوی بین‌المللی در ترکیه ۲۰۱۹

در ۳۰ سال گذشته، ترکیه با حضور در اقتصاد جهانی، شاهد تجاری شدن آموزش عالی خود و رقابت شدید بین دانشگاه‌ها در جذب دانشجویان و اساتید بین‌المللی بوده است. این کشور در سال ۱۹۹۵ به پیمان تجاری گات^{۱۵} پیوست و برای دریافت وام از بانک جهانی، شورای آموزش عالی ترکیه متعهد به خصوصی‌سازی و تجاری‌سازی آموزش عالی (دریافت شهریه، ایجاد دانشگاه‌های کارآفرین و آموزش فنی و حرفه‌ای) خود گردید. در سال ۲۰۰۱

^{۱۵}GATS

نیز، بیانیه بلونیا را در راستای جابجایی آسان‌تر دانشجویان و اساتید و پیوستن به حوزه آموزش عالی اتحادیه اروپا (EHEA) امضا کرد. این اتفاقات باعث شد ترکیه هر چه بیشتر در تعامل با نظام آموزش عالی دیگر کشورها قرار گیرد و سرمایه‌گذاری عظیمی در نظام آموزش عالی خود انجام دهد (بین‌المللی شدن ۱۲۹ دانشگاه و ۷۷ بنیاد علمی). جذب دانشجویان بین‌المللی نیز یکی از سیاست‌های بین‌المللی‌سازی آموزش عالی ترکیه بوده است که دلایل زیر را می‌توان برای این سیاست برشمرد:

- **گسترش اتحادهای راهبردی:** این کشور قصد دارد روابط خود با کشورهای عربی، آفریقایی، حوزه بالکان و اروپا، آسیای مرکزی، خاورمیانه و قفقاز را گسترش دهد؛
- **موضوعات تجاری:** نیاز روزافزون به کارگر ماهر و سرمایه انسانی جهانی و پرورش نیروهای بااستعداد برای رفع نیازهای داخلی ترکیه ضروری است؛
- **مزایای ملی و بین‌المللی:** مزایای علمی، اقتصادی و نظامی گوناگون، پژوهش‌های بهتر و باکیفیت‌تر، آموزش بهتر زبان انگلیسی، ارتباط با نخبگان دیگر کشورها
- **ارتباطات سیاسی:** استفاده از آموزش عالی به‌عنوان ابزار دیپلماتیک و ارتباطات دوستانه؛
- **توسعه فرهنگی و اجتماعی:** از بین بردن کلیشه‌های قومیتی و فرهنگی، گسترش زبان، تاریخ و فرهنگ ترکی

بورسیه در ترکیه

اعطای بورسیه در نظام آموزش عالی ترکیه به‌صورت نظام‌مند به سال ۱۹۹۲ و سقوط شوری برمی‌گردد. «طرح بزرگ دانشجویی»^{۱۶} با تمرکز بر جذب دانشجویان از کشورهای آذربایجان، قرقیزستان، ترکمنستان و ازبکستان آغاز شد، در ادامه این طرح با گسترش فعالیت جذب نخبگان و دانشجویان، شورای عالی ترک‌های خارج از کشور تأسیس گردید. آموزش عالی ترکیه در سال ۲۰۰۳ به برنامه اروپایی تبادل اراسموس پیوست و در سال ۲۰۱۱ نیز یک برنامه تبادل منطقه‌ای به نام مولانا ایجاد کرد. این کشور توانست با برنامه بازاریابی مشخص درحالی‌که در سال ۲۰۰۸، تنها ۸ هزار درخواست پذیرش از ۵۰ کشور دریافت کرده بود در سال ۲۰۲۱ این عدد را به ۱۶۵ هزار درخواست از ۱۷۸ کشور برساند (گزارش ی.ت.ب، ۲۰۲۱).

این کشور مزیت «بورسیه» برای برندسازی و بازاریابی در آموزش عالی را به خوبی شناخته است و سازمان‌های متعددی از جمله وزارتخانه‌های امور خارجه، آموزش، دفاع، کار و تأمین اجتماعی، امور اتحادیه اروپا، مرکز آموزش و جوانان اتحادیه اروپا، اقتصاد، توسعه، شورای عالی ترک‌های خارج از کشور و مؤسسه یونس امره را در طرح‌های برندسازی بورسیه مشارکت داده و هماهنگ کرده است و از طریق هماهنگی بین دستگاهی، سیاست‌های پویایی جهت جذب مهاجران ماهر، تسهیل مجوز اشتغال دانش‌آموختگان و کوتاه کردن فرایندهای کنسولی و کنترلی تدوین کرده است. همچنین این کشور در سال ۲۰۱۳ یک سایت جامع به نام Study in turkey ایجاد نمود تا اطلاعات کاملی از ترکیه را در اختیار متقاضیان تحصیل بگذارد (گورگدن، ۲۰۱۸). در ادامه این مطالعه به معرفی سازمان‌های دولتی بورس گذار در کشور ترکیه می‌پردازیم.

نهادهای مرتبط با اعطای بورسیه در کشور ترکیه

۱. **نهاد توبیتاک^۱؛ توبیتاک** «شورای تحقیقات علمی و فناوری ترکیه» است که در زمینه مدیریت و تأمین اعتبار پژوهش فعالیت می‌کند. این شورا در سال ۱۹۶۳، با هدف توسعه تولیدات علمی، پژوهشی و حمایت از پژوهش‌گران تاسیس گردید. شورا یک نهاد مستقل است که اعضای تخصصی آن، متشکل از استادان دانشگاه و پژوهشکده‌های ترکیه است. توبیتاک، نهاد مشورتی دولت ترکیه در زمینه علوم و تحقیقات است و از بالاترین نهادهای سیاست‌گذاری علم و فناوری در این کشور محسوب می‌شود. بیش از ۲۵۰۰ پژوهشگر در ۱۵ موسسه تحقیقاتی مختلف با این نهاد همکاری دارند. این نهاد، پژوهش‌های قراردادی و تحقیقات رسالت-محور و گسترده‌ای در سراسر کشور ترکیه انجام می‌دهد.

اهداف و وظایف نهاد توبیتاک: نوآوری، راهنمایی، مشارکت و همکاری در زمینه‌های علوم و فناوری در جهت بهبود استانداردهای زندگی و توسعه پایدار از اهداف این نهاد است. همچنین تدوین سیاست‌های علمی و فناوری، بر اساس اولویت‌های ملی ترکیه از وظایف این موسسه است. توبیتاک موسسه‌های مربوط به تحقیق و توسعه را مدیریت و بودجه پروژه‌های تحقیقاتی دانشگاه‌ها و سایر سازمان‌های دولتی و خصوصی را تأمین می‌کند و همچنین تحقیق در زمینه‌های راهبردی و برنامه‌های حمایت از بخش‌های دولتی و خصوصی را انجام می‌دهد. این نهاد مسئولیت انتشار مجلات، کتب علمی، برنامه‌ریزی پژوهش‌ها و اعطای بورس تحصیلی توبیتاک به دانشجویان دوره تحصیلات تکمیلی را نیز به عهده دارد.

۲. **شورای آموزش عالی^۲؛ شورای آموزش عالی** در سال ۱۹۸۱ با هدف بازسازی و به‌روزرسانی حوزه‌های دانشگاهی، نهادی و اداری در آموزش عالی ترکیه تأسیس گردید. تمام مؤسسات آموزش عالی در ترکیه از جمله فرهنگستان‌ها، دانشگاه‌ها، مؤسسات آموزشی و مدارس عالی حرفه‌ای زیر نظر این نهاد قرار می‌گیرند. شورای آموزش عالی به‌عنوان مؤسسه‌ای مستقل و عمومی در چارچوب اختیارات و وظایف قانون اساسی مسئول برنامه‌ریزی راهبردی آموزش عالی، هماهنگی بین دانشگاه‌ها و مهم‌تر از همه ایجاد و حفظ سازوکارهای تضمین کیفیت است.

---

^۱Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu(TüBİTAK)
^۲Yükseköğretim kurulu(YÖK)

۳. شورای عالی ترک‌های خارج از کشور (ی.ت.ب):^۲ این نهاد در سال ۲۰۱۰ تأسیس گردید و وظیفه هماهنگ کردن فعالیت‌های گوناگون برای ترک‌های مقیم خارج از کشور، جوامع مرتبط و برنامه بورس ترکیه و توسعه خدمات و فعالیت‌ها در این زمینه را بر عهده دارد. تقویت روابط با شهروندان در خارج از کشور و گسترش روابط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با جوامع هم فرهنگ از جمله اهداف این نهاد است. این نهاد مهم‌ترین سازمان هماهنگ‌کننده بورس در کشور ترکیه است که رئیس آن توسط وزیر علوم تعیین می‌گردد.

۴. آژانس همکاری و هماهنگی وزارت فرهنگ و گردشگری ترکیه (تیکا):^۳ این آژانس در سال ۱۹۹۲ پس از فروپاشی شوروی شوروی تشکیل گردید و هدف آن گسترش همکاری بیشتر با کشورهای مثل قزاقستان، تاجیکستان، ازبکستان، آذربایجان و قرقیزستان است. اهداف تیکا تقویت ساختار اجتماعی جمهوری‌های ترک، ساختن هویت پایدار برای آن‌ها و رفع محدودیت‌های زیرساخت‌های فنی است. تیکا، پروژه‌ها و فعالیت‌های بسیاری در زمینه‌های آموزشی، بهداشتی، بازسازی، توسعه کشاورزی، مالی، گردشگری و صنعتی انجام داده است. این آژانس از سال ۱۹۹۵ علاوه بر فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، تمرکز خود را بر همکاری در زمینه آموزش و فرهنگ قرار داد و به تجهیز مدارس، کتابخانه‌ها و آزمایشگاه‌ها و دانشگاه‌ها در کشورهای دوست روی آورد. هم‌اکنون، فعالیت‌های این آژانس در ۱۵۰ کشور از طریق ۶۲ دفتر هماهنگی برنامه انجام می‌شود. تیکا وظیفه ایجاد سازوکار همکاری و هماهنگی برای مؤسسات و سازمان‌های دولتی، دانشگاه‌ها، سازمان‌های غیرانتفاعی و بخش خصوصی را برای کمک‌های توسعه‌ای بر عهده دارد. کمک‌های توسعه‌ای ترکیه در سال ۲۰۰۲ حدود ۸۵ میلیون دلار بوده است که این میزان در سال ۲۰۱۷ به بیش از ۸ میلیارد دلار رسیده است. تیکا در زمره سازمان‌های ترکیه‌ای است که بیشترین همکاری فنی را با کشورهای ترک‌زبان انجام می‌دهد به نحوی که در سال ۲۰۱۷، ترکیه به کشوری با بالاترین کمک‌های بشردوستانه در جهان تبدیل شد.

۵. بنیاد معارف ترکیه:^۴ بنیاد معارف ترکیه به‌عنوان تنها نهاد مجاز به ارائه خدمات آموزشی در خارج از ترکیه، مؤسسات آموزشی از پیش‌دبستانی تا آموزش عالی در خارج از کشور را اداره می‌کند. این نهاد به‌عنوان دروازه‌ای برای آموزش و تعامل فرهنگی و تمدنی در کنار وزارت ملی آموزش، در سال ۲۰۱۶ توسط مجلس

^۲Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

^۳Turkish Cooperation and Coordination Agency(Tika)

^۴Turkish Maarif Foundation(TMF)

ترکیه تأسیس شد، مأموریت آن انجام فعالیت‌های آموزشی در سراسر جهان بر اساس ارزش‌های انسانی و فرهنگی آناتولی است.

۶. **بنیاد یونس امره:** بنیاد یونس امره یک بنیاد عمومی است که در سال ۲۰۰۷ برای ترویج زبان ترکی، تاریخ و فرهنگ و هنر ترکیه و انتشار اطلاعات و اسناد مرتبط با آن تأسیس شد. این بنیاد در خارج از کشور به کسانی که می‌خواهند در زمینه‌های زبان، فرهنگ و هنر ترکی تحصیل کرده و دوستی بین ترکیه و سایر کشورها را بهبود بخشند و تبادل فرهنگی را افزایش دهند کمک می‌کند. موسسه یونس امره، بیش از ۶۳ مرکز فرهنگی در خارج از کشور دارد.

۷. **بنیاد دانش‌آموختگان:** در سراسر جهان، ۱۵۰ هزار فارغ‌التحصیل از دانشگاه‌های ترکیه وجود دارند که تحصیلات خود را در مؤسسات آموزش عالی در ترکیه به پایان رسانده و به کشورهای خود بازگشته‌اند. به همین دلیل بنیاد دانش‌آموختگان در جهت حفظ ارتباط مؤثر با این افراد تشکیل گردیده است.

نهادهای دیگری مثل وزارت امور خارجه و وزارت فرهنگ و گردشگری، نیز در تسهیل ورود و خروج دانشجویان بین‌المللی و آشنایی آن‌ها با فرهنگ و میراث کشور ترکیه همکاری مطلوبی دارند. کشور ترکیه توانسته کلیه نهادهایی که در برنامه‌های بورسیه درگیر می‌شوند را به سطح قابل قبولی از هماهنگی برساند. مسئولیت هماهنگی این نهادها با بنیاد ی.ت.ب است.

انواع بورس و حمایت تحصیلی در ترکیه

بورس‌های تحصیلی ترکیه را می‌توان در دو نوع دولتی و دانشگاهی دسته‌بندی کرد. بورس‌های دولتی زیر نظر سازمان‌های دولتی در ترکیه اعطا می‌شود. از سال ۲۰۱۲ دولت ترکیه سعی کرده که این بورس‌ها را تحت یک نظام یکپارچه، شفاف و نظام‌مند به نام «بورسلاری» قرار دهد. اگرچه هنوز هم بورس‌های دولتی دیگری همچون بورس توبیتاک هستند که به صورت کامل زیر نظر بورسلاری قرار نگرفته‌اند. نوع دوم بورسیه، بورسیه‌های دانشگاهی است که هر دانشگاه با توجه به ضوابط خود به دانشجویان بین‌المللی بورسیه اعطا می‌کند. در ادامه به ترتیب به معرفی هر یک از این بورس‌ها می‌پردازیم.

بورس‌های دولتی در کشور ترکیه

بورس‌ها و حمایت‌های دولتی ترکیه از دانشجویان و پژوهشگران بین‌المللی را می‌توان در سه دسته کلی زیر قرار داد.

- بورس‌لاری: (بورس‌های بلندمدت، بورس‌های کوتاه‌مدت، بورس‌های مشترک)
- حمایت‌های شورای آموزش عالی: (برنامه تبادل آموزشی مولانا، برنامه تبادل پژوهشی مولانا)
- بورس توبیتاک

۱. بورس‌لاری^{۲۴}

بورس‌لاری، با هدف هماهنگ‌سازی، برندسازی و ترفیع بورس‌های دولتی ترکیه در سال ۲۰۱۲ تأسیس شد. سیاست‌های مناسب اتخاذشده در این طرح باعث شده است که بورس‌لاری، به یک بورس تحصیلی محبوب در میان دانشجویان کشورهای سراسر جهان، تبدیل شود؛ به نحوی که آمارها نشان می‌دهد، قبل از بورس‌لاری تعداد درخواست‌ها (در سال ۲۰۱۱) برای دریافت بورس از کشور ترکیه، در حدود ۷۴۱۱ نفر بوده است؛ اما در اولین سال تأسیس بورس‌لاری، تعداد درخواست‌ها به حدود ۴۰ هزار نفر رسید. میزان تمایل به دریافت این بورس در این سال‌ها رشد بالایی داشته است به نحوی که در سال ۲۰۲۱ این تعداد به ۱۶۵۰۰۰ درخواست از ۱۷۸ کشور رسید درحالی که این بورس سالیانه فقط به حدود ۴ الی ۵ هزار نفر اعطا می‌شود.

جدول ۱-۲: مقایسه تعداد درخواست‌های بورس‌لاری

سال	تعداد کشور درخواست دهنده	تعداد درخواست
۲۰۱۸	*	۱۳۲۰۰۰
۲۰۱۹	۱۶۷	۱۴۶۶۰۰
۲۰۲۰	۱۷۳	۱۵۸۱۶۸
۲۰۲۱	۱۷۸	۱۶۵۰۰۰

بورسلاری به گونه‌ای طراحی شده است که اصول دسترسی‌پذیری، انصاف و برابری و شایستگی^{۲۵} را در همه مراحل رعایت می‌کند.

اهداف و ارزش‌های بورسلاری

یکی از اهداف دولت ترکیه از ارائه این بورس، تربیت و ایجاد شبکه‌ای از مدیران در کشورهای مختلف جهان است که از این طریق به همکاری بین‌المللی و درک متقابل با ترکیه متعهد شوند، به همین دلیل فعالیت‌های انجام شده در این بورسیه علاوه بر تحصیل، شامل تربیت دانشجویان در زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و برنامه‌های غیردرسی می‌شود. از جمله اهداف دیگر بورسلاری تنوع بالا در ارائه خدمات است. این بورس از لحاظ زمانی به دو صورت بلندمدت و یا کوتاه‌مدت ارائه می‌شود و هر سه مقطع دانشگاهی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری را پوشش می‌دهد. همچنین یکی دیگر از اهداف بورسلاری فراگیری تعداد زیاد دانشجویان است، به همین دلیل علاوه بر بورس‌های بلندمدت برای مقاطع تحصیلی مختلف، بورس‌های کوتاه‌مدتی همچون بورس پژوهشی، موفقیت و خطیب^{۲۶} (یادگیری زبان ترکی) نیز اعطا می‌گردد. بورسلاری، با فراهم کردن امکان تحصیل در ترکیه و هماهنگ کردن سازمان‌های مرتبط باعث شده است تا دانشجویان پس از فارغ‌التحصیلی، شرایط مناسبی برای ایجاد پل ارتباطی میان ترکیه و دیگر کشورها را داشته باشند.

این بورس در راستای ۵ هدف کلی زیر اعطا می‌گردد

- **شایسته‌سالاری:** بورسیه تحصیلی ترکیه با تکیه بر معیارهای عینی و قابل اجرا برای همه متقاضیان و با هدف ایجاد تعامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در سطح فردی و اجتماعی، اصل بورسیه مبتنی بر شایستگی را اتخاذ کرده است.
- **توسعه کشور هدف:** هدف بورسلاری ارتقا شایستگی‌ها و مهارت‌های بورس‌شدگان است تا آن‌ها به توسعه در کشورهای خود کمک کنند.
- **توسعه ارتباطات:** فارغ‌التحصیلانی که تحصیلات خود را تحت بورسیه تحصیلی ترکیه تکمیل می‌کنند و به کشورهای خود بازمی‌گردند تشویق می‌شوند تا در توسعه روابط علمی، اجتماعی، سیاسی و مالی موجود بین کشورهای خود و ترکیه مشارکت کنند.

---

^{۲۵}Accessibility; Fairness and Equality; and Merit-Based Scholarship
^{۲۶}KATİP

- **توسعه علم و دانش:** از دریافت کنندگان کمک هزینه در سطح تحصیلات تکمیلی انتظار می‌رود با فعالیت‌های دانشگاهی خود به توسعه علم، ادبیات و هنر کمک کنند.
- **افزایش عدالت و دسترس پذیری:** بورسیه‌های تحصیلی ترکیه، طبق اصول مبتنی بر شایستگی، فرصت‌های برابر بورس تحصیلی را برای دانشجویانی فراهم می‌کند که دسترسی محدودی به آموزش عالی در «کشورهای کمتر توسعه‌یافته» و «کشورهایی مواجه شده با بحران انسانی» دارند.

مراحل بررسی و انتخاب افراد شایسته

درخواست کنندگان بورسیه تحصیلی می‌توانند به ۸ زبان دنیا، از طریق سیستم آنلاین (turkiyeburslari.gov.tr) تقاضای خود را ثبت کنند، این درخواست‌ها بر اساس سوابق تحصیلی، فعالیت‌های فوق‌برنامه و سایر صلاحیت‌های حرفه‌ای فرد پردازش می‌شوند. در مرحله رسیدگی به درخواست‌ها، متقاضیان بر اساس واجد شرایط بودن برای برنامه‌ای که برای آن درخواست داده‌اند و همچنین دستاوردهای علمی و اجتماعی، ارزیابی می‌شوند. پردازش و انتخاب درخواست‌های بورسیه تحصیلی ترکیه در چهار مرحله زیر انجام می‌شود.

- **ارزیابی اولیه:** همه درخواست‌ها بر اساس معیارهای اساسی مانند حداقل نمرات تحصیلی، محدودیت سنی و مدارکی دیگری که باید در سیستم بارگذاری شوند، بررسی می‌شوند. متقاضیانی که معیارهای اساسی را دارند برای ارزیابی بیشتر در لیست نهایی قرار می‌گیرند. برخی از این موارد در ادامه این پژوهش توضیح داده می‌شوند.
- **بررسی کارشناسی:** در این مرحله، پرونده‌های متقاضیان توسط کمیته کارشناسی بورسیه‌های ترکیه بر اساس مجموعه گسترده‌ای از معیارها از جمله وضعیت تحصیلی، مدارک تحصیلی، علایق تحصیلی، اهداف شغلی، سازگاری با اولویت‌های برنامه، اصالت انگیزه‌نامه، شرکت در فعالیت‌های فوق‌برنامه و... مورد بررسی قرار می‌گیرد. متقاضیان بر اساس صلاحیت‌هایشان ارزیابی می‌شوند و در فهرست مصاحبه قرار می‌گیرند.
- **مصاحبه:** پس از دو مرحله بررسی دقیق، نامزدهای انتخاب شده توسط کمیته کارشناسی بورسیه‌های ترکیه متشکل از دانشگاهیان و متخصصان واجد شرایط ارزیابی می‌شوند. در حین مصاحبه؛ از متقاضی خواسته می‌شود جزئیاتی در مورد اولویت‌های دانشگاه، انتظارات شخصی و حرفه‌ای و انگیزه‌های مربوط به تحصیل در ترکیه و غیره ارائه دهد؛ و همچنین سهم بالقوه‌ای که بورسیه‌های ترکیه می‌توانند به انتظارات فرد پاسخ دهند را برای دانشجویان بیان می‌نمایند. مصاحبه به جنبه‌های درسی یا دانشگاهی محدود نمی‌شود، بلکه هم بر

تسلط متقاضی به تحولات جهانی و هم بر استعداد، دانش و توانایی تحلیل و تفسیر وی در مورد موضوعات اجتماعی و فرهنگی متمرکز است.

- **مرحله انتخاب نهایی:** همه متقاضیان موفق در دریافت بورسیه تحصیلی، توسط کمیته انتخاب مورد بررسی نهایی قرار می‌گیرند و فهرست متقاضیان واجد شرایط دریافت بورسیه تحصیلی ترکیه نهایی می‌شود.

انواع حمایت‌های ارائه‌شده در بورس‌لاری

الف) بورس‌های بلندمدت

این بورس‌ها برای طول دوره‌های تحصیلی عادی (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) ارائه می‌شود.

- **بورس تحصیلی در مقطع کارشناسی:** واجدان شرایط در حوزه‌های علوم اجتماعی، علوم انسانی، علوم طبیعی و مهندسی در معتبرترین دانشگاه‌های ترکیه تحصیل می‌کنند. مدت‌زمان استاندارد برنامه‌های کارشناسی در ترکیه بسته به نوع برنامه بین ۴ تا ۶ سال متغیر است. متقاضیان با داشتن مدرک تحصیلی دیپلم (۱۲ ساله) می‌توانند وارد این دوره شوند. البته بیشتر رشته‌های مقطع کارشناسی در دانشگاه‌های ترکیه آزمون ورودی دارند. امکان اخذ بورس تحصیلی برای دانشجویانی با معدل بالا و داشتن دانش زبان خوب بیشتر است، همچنین ارائه مقالات علمی و پژوهشی، شرکت در مسابقات علمی و ... به دریافت این بورس کمک خواهند کرد. به‌طور کلی احتمال دریافت بورس در این مقطع در مقایسه با مقاطع ارشد و دکتری کمتر است.

- **بورس تحصیلی در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری:** واجدان شرایط در رشته‌های علوم اجتماعی، علوم انسانی، علوم طبیعی و مهندسی در معتبرترین دانشگاه‌های ترکیه تحصیل می‌کنند، مدت‌زمان استاندارد برای دوره‌های کارشناسی ارشد ۲ سال و برای دکترا ۴ سال است. متقاضیان تحصیلات تکمیلی قادر به انتخاب از بین بیش از ۲۲۳۰ رشته در ۶۱ دانشگاه در ۲۹ شهر هستند. مقطع کارشناسی ارشد در کشور ترکیه به زبان ترکی و انگلیسی ارائه می‌شود. متقاضیان با تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد می‌توانند راحت‌تر برای بورس و تحصیل در مقطع دکتری در این کشور اقدام نمایند. متقاضیان می‌بایست از سطح زبان قابل قبول و همچنین معدل بالا و رزومه مناسبی بهره‌مند باشند. متقاضیان جهت تحصیل در ترکیه در مقطع دکتری می‌بایست شرایط متفاوتی را پشت سر بگذارند که از جمله این شرایط انتخاب سوپروایزر (استاد راهنما) است. با توجه به نحوه پذیرش دکتری در تمامی کشورها از جمله ترکیه، دانشجویان قبل از هرگونه اقدامی ملزم به شروع مکاتبات با استادان راهنما در دانشگاه‌های مختلف می‌باشند. دانشجویان می‌بایست مدارک علمی خود را از جمله مدرک

زبان و مقالات علمی ISI یا ژورنالی خود را طی مکاتبات به استاد خود ارائه نمایند تا بتوانند جهت بورس تحصیلی ترکیه درخواست دهند.

- **بورس تحصیلی رشته هنر:** واجدان شرایط، می‌توانند در یکی از دانشگاه‌های معتبر هنرهای زیبا در رشته‌های هنرهای نمایشی، علوم و فناوری‌های موسیقی و موسیقی و هنرهای زیبا تحصیل کنند. مدت زمان تحصیل در مقاطع کارشناسی و دکتری ۴ سال و برای دوره‌های کارشناسی ارشد ۲ سال است. داوطلبان «بورسیه هنر» می‌توانند از بین ۳ رشته و ۱۲ گروه در دانشگاه موسیقی و هنرهای زیبا آنکارا مطابق با سطح توانایی خود انتخاب کنند.

- **بورس شایستگی^{۲۷}:** این بورسیه، جهت تشویق دانشجویان برجسته و خاص که مدارک بین‌المللی دانشگاهی و مهارت زبانی برای تحصیل در ترکیه را دارند، ارائه می‌شود: مدارکی همچون داشتن (TOEFL, GRE, SAT, IELTS و غیره)، کسب امتیاز بالا در آزمون‌های ملی در کشورهای خود، مشارکت در پروژه‌های تحقیقاتی علمی (BAP)، انتشار مقالات علمی در مجلات نمایه شده توسط (Science Citation Index (SCI)، نمایه استنادی علوم گسترش‌یافته (SCI-EXP)، نمایه استنادی علوم اجتماعی (SSCI)، نمایه استنادی هنر و علوم انسانی (AHCI)، کسانی که مجوز ثبت اختراع دارند و آن دسته از دارندگان بورسیه تحصیلی ترکیه در سطح مدرک لیسانس که معدل بالای ۳,۵۰ از ۴ را دارند می‌توانند از این بورسیه استفاده کنند. به دانشجویان بورسیه تحصیلی ترکیه که در برنامه بورسیه شایستگی شرکت می‌کنند، کمک‌هزینه ماهیانه ۲ برابر بیشتر از پرداخت معمولی ارائه می‌شود.

ب) بورس‌های کوتاه‌مدت

در بورس‌های کوتاه‌مدت بورسلاری، بورس موفقیت، بورس پژوهش و بورس خطیب ارائه می‌گردد.

- **بورس موفقیت:** بورسیه موفقیت فقط برای یک‌بار اعطا می‌شود و یک برنامه ۹ ماهه است که به‌طور خاص برای دانشجویانی طراحی شده است که در حال حاضر در دانشگاه‌های ترکیه با هزینه مالی خود تحصیل می‌کنند و پیشرفت تحصیلی استثنایی از خود نشان داده‌اند. این برنامه بورسیه فقط شامل کمک‌هزینه ماهانه می‌شود.

- **بورس پژوهش:** برنامه بورسیه تحقیقاتی یک برنامه ۳ تا ۱۲ ماهه است که برای تشویق محققان و دانشگاهیان بین‌المللی به انجام پژوهش دانشگاهی در رشته‌های خود در معتبرترین دانشگاه‌های ترکیه طراحی شده است و آن‌ها را قادر می‌سازد با دانشگاهیان ترکیه همکاری کنند. این برنامه برای دارندگان دکتری یا دانشجویان دکتری در مرحله پایان‌نامه در دسترس است و فقط کمک‌هزینه ماهانه را پوشش می‌دهد.
- **بورس خطیب (برنامه زبان ترکی برای مقامات دولتی و دانشگاهیان):** برنامه زبان ترکی برای مقامات دولتی و دانشگاهیان یک دوره آموزشی ۸ تا ۱۰ ماهه است که برای مقامات دولت‌های خارجی، دیپلمات‌ها، دانشگاهیان و محققانی که مایل به یادگیری زبان ترکی و آشنایی بیشتر با ترکیه هستند در نظر گرفته شده است.

جدول ۲-۲: مقایسه آمار بورسلاری در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱

سال ۲۰۲۱	سال ۲۰۲۰	سال ۲۰۱۹	
۱۶۵۵۸۲	۱۵۸۱۶۸	۱۴۶۶۰۰	تعداد کل متقاضی
۱۷۸	۱۷۳	۱۶۸	تعداد کل کشور
۸۵۹۷ نفر از ۱۳۸ کشور	۷۰۲۰ نفر از ۹۲ کشور	۱۰۸۱۵ نفر از ۸۷ کشور	تعداد دعوت‌شده به مصاحبه
۳۵۷۹	۳۲۶۱	۴۱۸۳	بورس بلندمدت
۵۲۹	۴۱۹	۵۴۸	بورس کوتاه‌مدت
۲۰۹۱	۲۰۲۶	۲۵۸۹	مرد
۲۰۱۸	۱۶۵۴	۲۱۴۲	زن
۲۱۲۶	۲۱۹۷	۲۵۵۲	کارشناسی و پایین‌تر
۱۲۵۷	۹۰۲	۱۳۴۶	ارشد
۶۱۹	۵۲۹	۷۶۶	دکتری
۹۱	۲۷	۳۰	پژوهش
۱۵	۲۵	۳۷	آموزش زبان ترکی
۴۱۰۸	۳۶۸۰	۴۷۳۱	تعداد کل بورس‌گیرنده

افزایش تعداد متقاضیان بورس نشان‌دهنده بالا رفتن میزان محبوبیت و رقابت متقاضیان در دریافت این بورس است. این سیاست توانسته بر جذب دانشجویان غیربورسیه (شهریه‌پرداز) در کشور ترکیه نیز تأثیر بگذارد.

ج) برنامه بورسیه مشترک^{۲۸}

برنامه‌های مشترک بورس تحصیلی، بورسیه‌هایی هستند که در چارچوب موضوعات خاص با همکاری سازمان‌های بین‌المللی و سایر نهادهای عمومی به گروه‌های محروم و خاص اعطا می‌شوند. این برنامه‌ها با مؤسسات و سازمان‌های ملی / بین‌المللی از طریق تأمین مالی مشترک انجام می‌شوند.

- **برنامه بورسیه تحصیلی آلبرت انیشتین برای پناهندگان دانشگاهی آلمان^{۲۹}**: برنامه بورسیه تحصیلی دافی که توسط کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد با حمایت مالی بنیاد آلبرت انیشتین (دافی) و با مشارکت نهاد ی.ت.ب از کشور ترکیه اجرا می‌شود، از سال ۲۰۱۶، به دانشجویان سوری در ترکیه بورسیه تحصیلی ارائه می‌دهد. در چارچوب این برنامه که قرار است از ۶۵۶ دانشجو حمایت شود، کمک‌هزینه ماهانه، شهریه و بیمه سلامت دانشجویان تحت پوشش قرار می‌گیرد.
- **برنامه بورسیه اسپارک^{۳۱}**: برنامه بورس تحصیلی اسپارک، بورسیه‌ای است که از سال ۲۰۲۰ به دانشجویان سوری در کشورهای محل اقامتشان ارائه می‌شود. این برنامه به‌طور مشترک با سازمان اسپارک مستقر در هلند که فعالیت‌های حمایتی در سطح آموزش عالی برای پناهندگان در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا ارائه می‌دهد، انجام می‌شود و توسط اتحادیه اروپا تأمین مالی می‌شود. در کشور ترکیه نهاد ی.ت.ب شریک اجرای برنامه است. کمک‌هزینه ماهانه دانشجویان، شهریه، بیمه درمانی و آموزش زبان ترکی تحت پوشش قرار می‌گیرد. در سال ۲۰۲۰، با برنامه بورسیه فوق، در مجموع ۳۶۰ دانشجوی سوری بورسیه دریافت کردند که ۱۸۰ نفر از آن‌ها در مقطع کاردانی و ۱۸۰ نفر در مقطع کارشناسی هستند.
- **برنامه بورسیه فرصت‌های آموزش عالی برای سوری‌ها^{۳۲}**: این برنامه که در سال ۲۰۱۶ آغاز و در سال ۲۰۲۰ به پایان رسید با همکاری سرویس تبادل علمی آلمان (د.آ.د) و شورای فرهنگی بریتانیا، پردیس فرانسه و EPNuffic و نهاد ی.ت.ب انجام شد؛ و توسط صندوق اعتماد منطقه‌ای اتحادیه اروپا (صندوق MADAD) تأمین مالی شد. این بورس به دانشجویان سوری ساکن در کشورهای ترکیه، لبنان، اردن، مصر و عراق ارائه گردید.

---

^{۲۸}Joint Scholarship Programs

^{۲۹}Albert Einstein German Academic Refugee Initiative (DAFI)

^{۳۰}UNHCR

^{۳۱}SPARK

^{۳۲}Higher and Further Education Opportunities and Perspectives for Syrians (HOPES)

- **برنامه بورسیه بانک توسعه اسلامی:**^{۳۳} بانک توسعه اسلامی برنامه‌های بورس تحصیلی به منظور توسعه منابع انسانی کشورهای عضو سازمان همکاری اسلامی^{۳۴} و جوامع مسلمان را ارائه می‌دهد. نهاد ی.ت.ب کارگزار اجرای این بورس است و دانشجویان به طور مشترک توسط بانک توسعه اسلامی و ی.ت.ب تعیین می‌شوند. در این بورس، کمک‌هزینه ماهانه دانشجویان، شهریه، بیمه درمانی، آموزش زبان ترکی و بلیت هواپیما تحت پوشش قرار می‌گیرد.
- **برنامه بورسیه پیشگامان یمن:** برنامه بورسیه تحصیلی پیشگامان یمن که در سال ۲۰۱۹ در چارچوب پروتکل امضا شده با بنیادی ترکی-یمنی به نام ویسل کارانی (Veysel Karani) راه‌اندازی شد، یک برنامه بورس تحصیلی است که برای بهبود روابط بین ترکیه و یمن و کمک به توسعه و ثبات یمن ایجاد شده است. در این برنامه، کمک‌هزینه ماهانه دانشجویان، شهریه، بیمه درمانی، آموزش زبان ترکی و بلیت هواپیما تحت پوشش قرار می‌گیرد.
- **بورسیه سازمان جهانی مالکیت فکری:**^{۳۵} این بورس از سال ۲۰۱۷ به بعد با همکاری سازمان جهانی مالکیت معنوی، اداره ثبت اختراع و علائم تجاری ترکیه^{۳۶} و دانشگاه آنکارا با مدیریت ی.ت.ب ارائه می‌شود. طبق این برنامه تعداد معینی از دانشجویان در رشته‌های مشخصی در سطح کارشناسی ارشد به صورت آموزش محور در دانشگاه آنکارا تحصیل خواهند کرد.
- **برنامه حمایت از آموزش عالی:**^{۳۷} در چارچوب برنامه‌ای که به طور مشترک با کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل انجام می‌شود، برنامه‌های حمایتی مختلفی برای دانشجویان سوری سازمان‌دهی شده است. در سال ۲۰۲۲، ۲۵ نفر از دانشگاهیان برای حمایت و مشاوره به دانشجویان سوری در رابطه با مشکلات تحصیلی و اجتماعی تعیین شدند. همچنین در ۱۰ دانشگاه برنامه‌های آموزشی در زمینه حل مناقشه و فنون ارتباطی و مذاکره برای دانشجویان سوری و ترکیه‌ای، دانشگاهیان و کارکنان دانشگاه‌های مرتبط سازمان‌دهی شد. به منظور حمایت از دانشجویان سوری در بازار کار پس از فارغ‌التحصیلی، مطالعاتی برای سازمان‌دهی یک برنامه کارآموزی در غازیانتپ به عنوان استان آزمایشی، ترتیب داده شده است. یک پلتفرم آموزش مجازی نیز برای حمایت از دانش‌آموزان در زمینه‌های مختلف ایجاد شده است.

^{۳۳}Islamic Development Bank (IsDB)

^{۳۴}Organization of Islamic Cooperation (OIC)

^{۳۵}World Intellectual Property Organization (WIPO)

^{۳۶}TÜRKPATENT

^{۳۷}Higher Education Support Program(HESP)

- برنامه بورس تحصیلی آموزش عالی اتحادیه اروپا^{۳۸} صندوق MADA با همکاری کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل، بورسیه‌ای در سطح آموزش عالی به تعداد معینی از دانشجویان ارائه می‌دهد. بورس‌لاری ترکیه (بنیاد ی.ت.ب) شریک اجرایی این پروژه در ترکیه است و ۱۷۵ دانشجو در این برنامه مورد حمایت قرار خواهند گرفت.
- برنامه بورسیه مشترک شرکت فناوری بایکار^{۳۹} این بورس، برنامه مشترکی در زمینه‌های هوانوردی، فناوری، فضا و علوم اداری با مشارکت بورس‌لاری و شرکت فناوری بایکار است که در سال تحصیلی ۲۰۲۲-۲۰۲۳، بورسیه‌های تحصیلی به دانشجویان کشورهای در حال توسعه در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد ارائه می‌دهد. هزینه‌هایی همچون پرداخت ماهانه، هزینه‌های اقامت، بلیت هواپیما برای تحصیل ۳۰۰ دانشجوی بین‌المللی تحت پوشش شرکت بایکار قرار می‌گیرد. این بورس‌های تحصیلی برای رشته‌های مختلف از جمله مهندسی مکانیک، مهندسی الکترونیک، مهندسی کامپیوتر، مهندسی مواد، مهندسی مکاترونیک، مهندسی صنایع، مدیریت بازرگانی، اقتصاد، روابط بین‌الملل، مهندسی برق، مهندسی هوانوردی، علوم اجتماعی و علوم بهداشتی اعطا خواهد شد.
- برنامه بورسیه تحصیلی تاریخ علم اسلامی فوات سزگین: در سال ۲۰۱۹ به منظور ایجاد انگیزه برای انجام مطالعات در زمینه تاریخ اسلام و علم، بورس تحصیلی مشترک بنیاد دکتر فوات سزگین با دانشگاه کریک کاله ایجاد شد.

سیاست‌های تبلیغاتی و برندسازی برای بورس‌لاری

یکی از مهم‌ترین اهداف بورسیه دولت‌ها، حمایت از افراد نخبه و شایسته در تمام طبقات و سطوح اجتماعی است. بورسیه تحصیلی وقتی می‌تواند به این اهداف دست یابد که در سراسر جهان شناخته شده باشد و جمعیت زیادی از دانش‌آموزان و دانشجویان کشورهای گوناگون با این بورس آشنایی داشته باشند. هدف سیاست برندسازی و تبلیغ بورس تحصیلی گسترش امکان دسترسی متقاضیان بالقوه است. افزایش سالیانه تعداد متقاضیان بورس دولتی ترکیه نشان دهنده موفقیت سیاست‌های تبلیغاتی این کشور است.

^{۳۸} EU Higher Education Scholarship Program (HESP)

^{۳۹} Türkiye Scholarships Baykar Technology Joint Scholarship Program

تبلیغ برای بورسیه تحصیلی دارای مراحل متفاوتی است. در مرحله اول معرفی برند بورس برای جمعیت زیادی در سراسر جهان اهمیت دارد، در این مرحله هدف این است که تعداد کسانی که برند بورس را شنیده‌اند و متقاضی شرکت در آن هستند افزایش یابد، بدین ترتیب باید در این مرحله تبلیغات گسترده‌ای در سطح مدارس و دانشگاه‌های دنیا انجام گیرد و سخت‌گیری کمتری در ارزیابی اولیه متقاضیان صورت گیرد و معمولاً در طیف وسیعی از رشته‌های تحصیلی بورس داده شود. در مرحله دوم هدایت و هدفمند کردن بورسیه اهمیت دارد. در این مرحله، رشته‌های تحصیلی، کشورها و متقاضیان با گزینش‌های گوناگون و سخت‌گیرانه‌تری از لحاظ علمی ارزیابی و انتخاب می‌گردند.

سیاست‌های بازاریابی بورسلاری ترکیه در ده سال اول کار خود، در راستای معرفی بیشتر بورسیه‌های ترکیه در سراسر جهان انجام شده است تا تعداد بیشتری از درخواست‌های واجد شرایط دریافت شود. برای تبلیغات بورسیه از همه امکانات تبلیغاتی جهت افزایش شهرت آن استفاده شده است.

- **برنامه‌های تبلیغاتی به ۱۴ زبان دنیا:** تهیه فیلم، پوستر، آگهی و بروشور تبلیغاتی به زبان‌های انگلیسی، عربی، آلبانیایی، بوسنیایی، فرانسوی، روسی، فارسی، آلمانی، اسپانیایی، پرتغالی، هلندی، ازبکی، یونانی و بلغاری و توزیع گسترده آن‌ها در سطح جهان.
- **تبلیغ در کشور هدف:** انتخاب ۵ کشور هدف (ازبکستان، بلغارستان، یونان، قبرس شمالی، هند) و حضور در این کشورها جهت فعالیت‌های تبلیغاتی.
- **فعالیت تبلیغاتی در دانشگاه‌های دنیا:** مطابق با اولویت‌های برنامه بورسیه تحصیلی ترکیه، فعالیت‌های تبلیغاتی برای دانشگاه‌های پیشرو در کشورهای هدف و برای دانشگاه‌های سراسر جهان که رشته‌های «مطالعات ترکیه، خاورمیانه، خاور نزدیک، مدیترانه و اسلامی» در آن‌ها وجود دارد ارسال می‌شود. در این برنامه، نامه‌ای توسط رئیس ی.ت.ب، برای ۳۷۰ دانشگاه از ۷۰ کشور جهان ارسال می‌گردد و همچنین مواد تبلیغاتی مانند پوستر، آگهی و فیلم‌های ساخته‌شده به زبان‌های مختلف بر اساس کشورها به ۲۰۰ دانشگاه از ۴۰ کشور ارائه می‌گردد. همچنین برشورهای تبلیغاتی برای ۷۰ دانشگاه در ترکیه جهت معرفی بورسیه تحصیلی ترکیه به دانشگاه‌های همکار خارج از کشور ارسال شده است.
- **رسانه‌های اجتماعی:** از طریق رسانه‌های اجتماعی برای داوطلبان بورسیه محتوای آموزشی تولید شده که بیش از ۳ میلیون بازدید داشته است. همچنین کارگزاران بخش خصوصی نیز تبلیغات زیادی انجام داده‌اند.

- حضور در نمایشگاه‌ها و کارگاه‌ها: بورس‌لاری در نمایشگاه‌های آموزشی گوناگون، مانند نمایشگاه بولاشاک قزاقستان، اجلاس آموزش عالی اوراسیا در استانبول، نمایشگاه آموزش و فرهنگ معرفی شده است. همچنین در کارگاهی که توسط سازمان تجارت جهانی در اکتبر ۲۰۱۹ با موضوع مشارکت کشورهای کمتر توسعه یافته در تجارت خدمات برگزار شد بورس‌لاری معرفی گردید.

مدارک موردنیاز برای بورس تحصیلی ترکیه

متقاضیانی که درخواست بورس تحصیلی ترکیه را می‌دهند بسته به نوع و میزان بورس درخواستی، باید مدارک موردنیاز را ارائه کنند. از جمله مدارک لازم می‌توان به رزومه تحصیلی، ریزنمرات، دیپلم، نمره آزمون‌های بین‌المللی، مدرک معتبر زبان، گواهی تمکن مالی، مقالات علمی، گواهی بیمه سلامت، عکس پرسنلی اشاره کرد. متقاضیان باید از نظر معدل و مدرک زبان شرایط خوبی داشته باشند. سن یکی از تأثیرگذارترین معیارها برای درخواست بورس تحصیلی ترکیه است. اکثر دانشگاه‌های ترکیه به زبان ترکی تدریس می‌کنند. آن دسته از داوطلبانی که مدرک زبان ترکی در سطح C1 ندارند، باید در دوره‌های یک‌ساله زبان ترکی شرکت کنند. شرایط لازم برای درخواست بورس در جدول ۲-۳ نمایش داده شده است.

جدول ۲-۳: شرایط لازم برای درخواست بورس‌لاری

شرایط لازم	کارشناسی	ارشد	دکتری
سن	۲۱	۳۰	۳۵
رشته‌های انگلیسی زبان	تافل، آیلتس و یا YDS	تافل، آیلتس و یا YDS	تافل، آیلتس و یا YDS
معدل	۱۴ (مهندسی و هنر: ۱۶)	۱۵	۱۵
رشته‌های ترکی زبان	تومر در سطح C1	تومر در سطح C1	تومر در سطح C1
آزمون استعداد	SAT یا YOS	GMAT	GMAT
ریزنمرات	می‌خواهد	می‌خواهد	می‌خواهد
نمونه پژوهش	نمی‌خواهد	نمی‌خواهد	می‌خواهد
انگیزه‌نامه	اجباری	اجباری	اجباری

امکانات و خدمات ارائه شده در بورس‌لاری ترکیه

بورس‌لاری ترکیه به پذیرفته‌شدگان خدمات مشخصی ارائه می‌دهد. دوره یک‌ساله آموزش زبان ترکی، پذیرش در یک دانشگاه در رشته مرتبط، ارائه خوابگاه، پرداخت شهریه دانشگاه، کمک هزینه ماهانه، بلیت رفت و برگشت هواپیما، بیمه درمانی و برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی از جمله خدمات ارائه شده به دانشجویان بین‌المللی تحت بورسیه دولتی ترکیه است.

- **کمک هزینه‌های بورس‌لاری:** از طریق دریافت این بورس، دانشجویان نه تنها از پرداخت شهریه دانشگاهی به‌طور کل معاف می‌شوند. علاوه بر این، مبلغی به‌عنوان کمک هزینه ماهانه به دانشجویان پرداخت می‌شود. این کمک هزینه برای مقاطع مختلف در دوره تمام مدت، به شرح جدول ۲-۴ است:

جدول ۲-۴: مقایسه میزان شهریه ماهانه پرداختی در سال‌های مختلف (بر اساس لیر ترکیه)

کمک هزینه ماهیانه ارائه شده	سال ۲۰۱۹	سال ۲۰۲۰	سال ۲۰۲۱	۲۰۲۲
کارشناسی	۷۰۰	۸۰۰	۱۰۰۰	۱۰۰۰
ارشد	۹۵۰	۱۱۰۰	۱۴۰۰	۱۴۰۰
دکتری	۱۴۰۰	۱۶۰۰	۱۸۰۰	۱۸۰۰
بورس موفقیت	۹۰۰-۶۰۰-۴۵۰	۹۰۰-۶۰۰-۴۵۰	۹۰۰-۷۰۰-۵۰۰	۹۰۰-۷۰۰-۵۰۰
قشر دانشگاهی و سیاسی (خطیب)	۲۰۰۰	۲۰۰۰	---	۳۰۰۰
بورس پژوهش	۳۰۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰۰	۴۰۰۰

- **برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی:** برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی برای دانشجویان بورسیه از اهمیتی بسیار زیاد برخوردار است. در واقع یکی از اهداف مهم کشورها در اعطای بورس، تبلیغ و ترویج فرهنگ و سبک زندگی است. در کشور ترکیه، «آکادمی بین‌المللی دانشجویی» با همکاری سازمان‌های غیردولتی به منظور ارتقای ظرفیت‌های علمی، اجتماعی و فرهنگی دانشجویان بین‌المللی تشکیل شده است. این آکادمی هدایت و تشویق دانشجویان و انگیزه بخشی به آن‌ها برای مطالعات دانشگاهی و مطالعات خارج از حوزه درسی و توانمندسازی آن‌ها در تعامل با نویسندگان، روشنفکران و هنرمندان برجسته ترکیه را بر عهده دارد. برنامه‌های آکادمی

دانشجویان بین‌المللی تحت سه عنوان «برنامه‌های مقدماتی»، «برنامه‌های تخصصی» و «برنامه‌های هنری و ورزشی» برگزار می‌شود.

آمار بورسیه داده‌شده با توجه به گروه تحصیلی

در جدول ۵-۲ تعداد دانشجویان بین‌المللی در هر یک از گروه‌های تحصیلی که در سال ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ از حمایت بورس‌لاری استفاده کرده‌اند نشان داده شده است.

جدول ۵-۲: میزان بورس در هر یک از گروه‌های تحصیلی

سال ۲۰۲۱	سال ۲۰۲۰	رشته تحصیلی
۱۲۴۶	۱۱۳۷ نفر	علم، فناوری، مهندسی و ریاضی
۱۱۴۸	۹۰۳	علوم اجتماعی
۶۴۴	۶۴۹	علوم پزشکی
۷۱۶	۶۳۷	هنر و علوم انسانی
۳۵۴	۳۵۴	مدیریت و کسب‌وکار
۴۱۰۸	۳۶۸۰	جمع

همانطور که مشاهده می‌شود بیشترین گروه تحصیلی دریافت‌کننده بورس، دانشجویان رشته‌های فنی و مهندسی هستند.

آمار بورسیه داده‌شده با توجه به ناحیه جغرافیایی متقاضیان

در جدول ۶-۲ تعداد متقاضیان و پذیرفته‌شدگان بورس دولتی ترکیه نمایش داده شده است. پراکندگی جغرافیایی متقاضیان قابل توجه است.

جدول ۶-۲: تعداد متقاضیان با توجه به ناحیه جغرافیایی

سال ۲۰۲۱		سال ۲۰۲۰		ناحیه جغرافیایی
پذیرفته شده	متقاضی	پذیرفته شده	متقاضی	
۲۰۱	۲۰۲۲	۱۲۰	۱۶۹۲	اروپا
۵۲۲	۲۰۲۵	۵۳۸	۱۹۴۹	بالکان

۶۲۴	۴۲۳۸۱	۲۳۲	۴۵۰۷۸	آسیای جنوبی
۳۰۰	۲۰۰۱۰	۲۴۲	۱۶۲۴۴	آفریقای شمالی
۹۴	۱۶۰۴	۴۷	۶۶۴	آمریکا
۷۴۳	۱۳۶۵۸	۷۹۳	۱۰۳۶۵	آسیای مرکزی و قفقاز
۷۰۷	۳۸۵۷۶	۹۷۸	۴۰۳۶۸	خاورمیانه
۷۳۵	۳۶۲۰۶	۵۹۲	۳۴۹۷۳	صحرای آفریقا
۱۸۱	۹۱۰۰	۱۳۸	۶۸۳۵	اقیانوسیه
۴۱۰۸	۱۶۵۵۸۲	۳۶۸۰	۱۵۸۱۶۸	جمع

۲. بورس توییتاک

بورس توییتاک، مانند بورس‌های معمولی نیست که دانشجویان بتوانند با فراهم کردن شرایط، برای دریافت آن اقدام کنند. توییتاک، دارای پروژه‌هایی برای پژوهشگران، دانشجویان، محققان و استادانی است که شرایط ویژه‌ای داشته باشند.

شرایط بورس توییتاک: بورس توییتاک، معمولاً برای مقاطع بالاتر از لیسانس، به محققان و پژوهشگران اعطا می‌شود. پرداخت کمک‌هزینه به صورت ماهانه و به صورت مستقیم به پژوهشگر انجام می‌شود. با توجه به شرایط عقد شده در قرارداد مربوط به پژوهش، محقق در ازای دریافت بورس توییتاک، باید به صورت پیوسته گزارش آخرین پیشرفت کار پژوهشی خود را ارائه دهد. در صورت توقف کار پژوهشی یا عدم رضایت نهاد توییتاک از روند پروژه، پرداخت بقیه بورس توییتاک متوقف خواهد شد.

مدارک لازم برای دریافت بورس توییتاک: مدارک تحصیلی مقاطع قبلی، ریزنمرات مقاطع قبلی، توصیه‌نامه از نهاد مربوطه (دانشگاه، شرکت، کارخانه و...)، برخورداری شرایط پذیرش دانشگاه موردنظر، مثل مدرک زبان، محدوده سنی بین ۳۰ تا ۴۰ سال برای مقطع فوق دکتری. شورای تحقیقات علمی و فناوری ترکیه برای متقاضیان خارجی که قصد دارند مقطع کارشناسی ارشد، دکتری و پس‌ادکتری را در این کشور بگذرانند نیز بورس توییتاک ارائه داده است.

همکاری توییتاک با ایران: در سال ۲۰۱۹، اولین فراخوان برای همکاری مشترک با ایران انجام شد و طی آن، ۲۲ طرح پس از تأیید نهایی از طرف داوران هر دو نهاد (نهاد توییتاک ترکیه و وزارت عتف ایران)، پذیرفته شدند. به

دنبال موفقیت‌آمیز بودن این فراخوان و استقبال پژوهشگران هر دو کشور، همکاری‌ها ادامه یافت. فراخوان دوم در سال ۲۰۲۰ صورت گرفت. در فراخوان دوم، موسسه ملی توسعه تحقیقات پزشکی به نمایندگی از وزارت بهداشت و آموزش پزشکی نیز با توبیتاک همکاری دارد. این همکاری سه‌جانبه امکان همکاری پژوهشگران دو کشور در زمینه علوم پزشکی، درمان و بهداشت را امکان‌پذیر کرده است. محققان و اعضای هیئت‌علمی شاغل در دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و موسسه‌های آموزشی یا تحقیقاتی، بعد از توافق همکاری با یکی از محققان و اعضای هیئت‌علمی در مراکز تحقیقاتی ترکیه، پروپوزال مشترک را تهیه کرده و پس از ارزیابی آن توسط کمیته‌های داوری مشترک بین ایران و ترکیه، پژوهش خود را آغاز می‌نمایند.

۳. حمایت از فعالیت‌های بین‌المللی توسط شورای آموزش عالی

شورای آموزش عالی ترکیه به عنوان یک نهاد با سابقه از فعالیت‌های بین‌المللی حمایت مالی می‌نماید.

- **بورسیه:** از سال ۲۰۱۶ بورسیه یوک، برای مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری و به دانشجویانی از کشورهایی که با شورای آموزش عالی یادداشت تفاهم امضا کرده‌اند اعطا می‌شود.
- **برنامه تبادل اراسموس:** بورس اراسموس، برنامه‌ای برای کشورهای عضو اتحادیه اروپا است که دانشجویان برخی از دانشگاه‌های ترکیه می‌توانند یک یا دو ترم از تحصیل خود را به‌طور رایگان در یک کشور اروپایی سپری کنند.
- **برنامه تبادل مولانا:**^۴ برنامه تبادل مولانا برنامه‌ای است که هدف آن تبادل دانشجو و کادر علمی بین مؤسسات آموزش عالی ترکیه و مؤسسات آموزش عالی سایر کشورها (به‌خصوص منطقه) است. این برنامه از سال ۲۰۱۱ شروع شده است و شامل مؤسسات آموزش عالی در سراسر جهان بدون تبعیض جغرافیایی است. اگر مؤسسات آموزش عالی پروتکل مبادله دوجانبه را امضا کرده باشند، دانشجویان می‌توانند برای دو ترم در ترکیه تحصیل کنند و اعضای هیئت‌علمی نیز تا سه ماه در این کشور فرصت تدریس دارند.
- **برنامه تبادل مولانا مبتنی بر پروژه:** برنامه تبادل مولانا مبتنی بر پروژه، به‌منظور حمایت از تحقیقات علمی بین‌المللی است. دانشجویان از طریق این برنامه می‌توانند یک پروژه علمی تحقیقاتی را تحت حمایت دانشگاه خود با همکاری دانشگاهی در ترکیه انجام دهند. حوزه فعالیت پروژه نیاز به تأیید شورای

---

^۴Mevlana Exchange Programme

آموزش عالی به‌عنوان حامی دارد. لازم به ذکر است که حمایت مالی شامل حقوق ماهانه و هزینه‌های رفت و آمد خواهد بود.

- پژوهانه مشترک کشور پاکستان و ترکیه برای جابجایی پژوهشگر: هدف این برنامه توسعه همکاری‌های علمی و فناوری بین مؤسسات آموزش عالی ترکیه و پاکستان است که با حمایت از جابجایی دانشجویان تحصیلات تکمیلی و اعضای هیئت‌علمی انجام می‌شود.

بورس‌های دانشگاهی در کشور ترکیه

علاوه بر بورس‌های دولتی، بورس‌های دانشگاهی نیز توسط برخی از دانشگاه‌های این کشور به افراد دارای رزومه تحصیلی و پژوهشی موفق داده می‌شود.

دانشگاه‌های بین‌المللی ترکیه

دانشگاه‌های ترکیه در رتبه‌بندی‌های بین‌المللی جایگاه مناسبی دارند. ۹ دانشگاه برتر این کشور که در نظام رتبه‌بندی QS رتبه زیر ۱۲۰۰ دارند که در جدول ۷-۲ نمایش داده شده‌اند. دریافت بورس تحصیلی در ترکیه از همه این دانشگاه‌ها امکان‌پذیر است.

جدول ۷-۲: دانشگاه‌های برتر ترکیه در نظام رتبه‌بندی کیو. اس

شهر	رتبه جهانی	نام دانشگاه	
استانبول	۴۷۷	دانشگاه کوچ	۱
آنکارا	۵۱۰-۵۰۱	دانشگاه فنی خاورمیانه	۲
استانبول	۵۴۰-۵۳۱	دانشگاه سابانجی	۳
آنکارا	۵۷۰-۵۶۱	دانشگاه بیلکنت	۴
استانبول	۶۵۰-۶۰۱	دانشگاه فنی استانبول	۵
استانبول	۷۵۰-۷۰۱	دانشگاه بوغازیچی	۶
آنکارا	۱۰۰۰-۸۰۱	دانشگاه حاجت تپه	۷
استانبول	۱۰۰۰-۸۰۱	دانشگاه استانبول	۸
آنکارا	۱۲۰۰-۱۰۰۱	دانشگاه آنکارا	۹

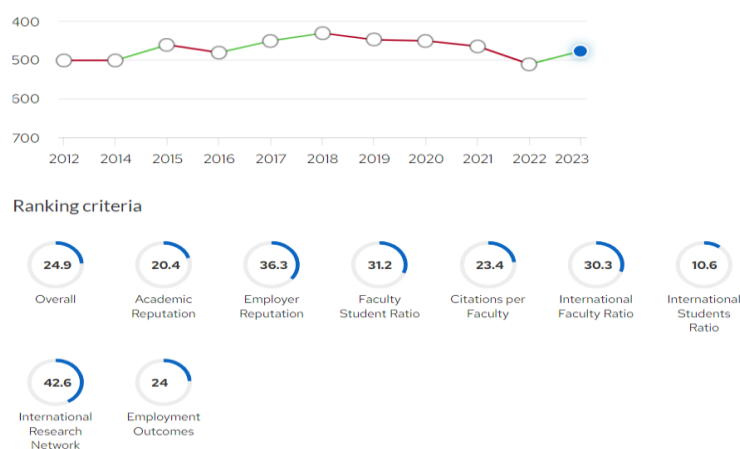
با مراجعه به سایت‌های اطلاع‌رسانی ۴ دانشگاه برتر از این فهرست، بورسیه‌های ارائه‌شده توسط این دانشگاه‌ها را معرفی می‌کنیم.

۱. دانشگاه کوچ

دانشگاه کوچ یک موسسه خصوصی، غیرانتفاعی و پژوهشی است که در سال ۱۹۹۳ در استانبول تأسیس شد. فلسفه آموزشی در این دانشگاه بر اصول آموزش خلاق و یادگیری مشارکتی استوار است. همکاری با

مؤسسات بین‌المللی و سخنرانی‌های متعدد فرهیختگان و رهبران تجاری مشهور در سطح بین‌الملل از ویژگی‌های مطرح این دانشگاه است. دانشگاه با ساختار قوی، فرصت‌های زیاد تحقیقاتی، دستاوردهای بین‌المللی، محیط اجتماعی سرزنده و دارا بودن طیف گسترده‌ای از فرصت‌های اشتغال برای دانش‌آموختگان، توجه بهترین دانشجویان منطقه را به خود جلب کرده است.

ویژگی برجسته این دانشگاه: در این دانشگاه نسبت دانشجو به استاد پایین (۱۲ به ۱) است، تمامی برنامه‌ها به زبان انگلیسی تدریس می‌شوند و اساتید آن دانش‌آموخته دانشگاه‌های برتر جهان هستند. این دانشگاه بورسیه‌های تحصیلی برای دانشجویان بین‌المللی در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری ارائه می‌دهد.

شکل ۲-۷: ویژگی‌های دانشگاه کوچ در نظام رتبه‌بندی کیو.اس

وضعیت اعطای بورسیه در این دانشگاه

دانشگاه کوچ از انواع گوناگون و متنوعی برای اعطای بورسیه به دانشجویان بین‌المللی بهره می‌برد.

- **بورسیه شایستگی:** دانشگاه در همه سطوح تحصیلی بورسیه شایستگی (از ۲۵٪ تا ۱۰۰٪) به صورت رقابتی به متقاضیان ارائه می‌دهد. داشتن مدارک معتبر بین‌المللی زبان و استعداد تحصیلی برای ثبت‌نام در این دانشگاه ضرورت دارد.
- **برنامه بورسلاری:** از طریق بورسیه دولتی از سال ۲۰۱۹ به بعد در همه مقاطع تحصیلی بورس (کارشناسی ۵ نفر، کارشناسی ارشد ۱۰ نفر، دکتری ۲۰ نفر، بورسیه پژوهشی ۵ الی ۱۰ نفر) داده می‌شود.

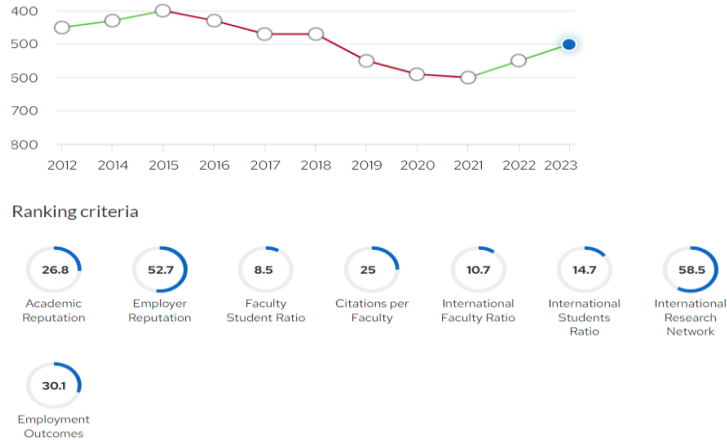
- برنامه بورسیه علوم و فناوری الغریر: این برنامه بورسیه در دو نوع نیازم‌محور و شایستگی محور است و از سال ۲۰۱۷ برای متقاضیان عرب در سطوح کارشناسی و کارشناسی ارشد ارائه می‌گردد.
  - برنامه بورسیه مشترک شورای آموزش عالی پاکستان با دانشگاه: از سال ۲۰۱۳ طی این برنامه تاکنون به ۵۰ نفر از متقاضیان پاکستانی برای مقاطع ارشد و دکتری بورسیه ارائه شده است.
  - برنامه کمک‌هزینه تحصیلی فانگ: این برنامه مشترک از سال ۲۰۱۵ با بنیاد ویکتور و ویلیان فانگ برای سالیانه ۶ متقاضی مقطع دکتری از کشور چین ارائه می‌گردد.
  - بورسیه کنسرسیون موسسه آموزش بین‌المللی اُ برای سوریه: این بورسیه که از ۲۰۱۴ آغاز شده است تاکنون به بیش از ۳۳۳ نفر سوری برای تحصیل در سطح کارشناسی حمایت مالی جزئی (تا ۵۰٪) کرده است.
  - بورسیه حمایت از تحقیقات هواوی^۲: از سال ۲۰۱۸ بورسیه حمایت از تحقیقات در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات توسط مرکز تحقیق و توسعه شرکت هواوی در ترکیه، سالیانه به ۴ نفر از دانشجویان ارشد و دکتری داده می‌شود.
- علاوه بر بورس‌های بالا، دانشگاه کوچ با همکاری دولت‌های دیگر کشورها بورسیه‌های دیگری به دانشجویان عراقی، فلسطینی و کلمبیایی اعطا می‌کند.

۲. دانشگاه فنی خاورمیانه

دانشگاه فنی خاورمیانه در سال ۱۹۵۶ تأسیس شد و دارای پنج دانشکده در رشته‌های علوم طبیعی و اجتماعی است. این دانشگاه درآمد بالایی از پروژه‌های تحقیقاتی بین‌المللی دارد و با سازمان‌های پیشرو جهانی همکاری پژوهشی دارد. تمام برنامه‌های تحصیلی این دانشگاه به زبان انگلیسی تدریس می‌شود و تعداد دانشجویان آن ۲۷۰۰۰ نفر است که بیش از ۱۷۰۰ دانشجوی بین‌المللی از تقریباً ۱۰۰ کشور مختلف در این دانشگاه تحصیل می‌کنند.

---

^۲Institute of International Education (IIE)
Huawei

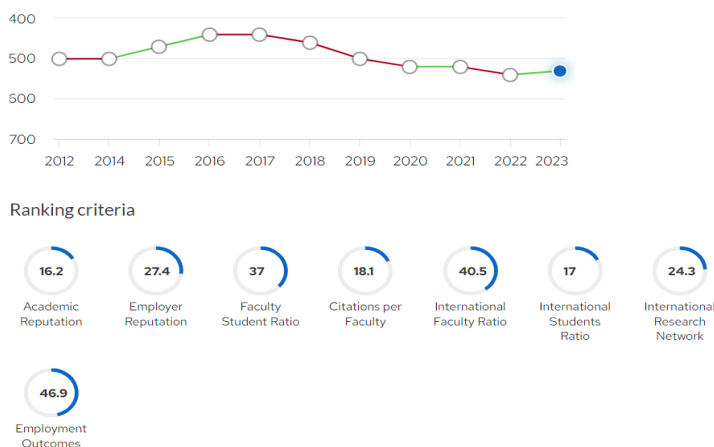
شکل ۲-۸: ویژگی‌های دانشگاه فنی خاورمیانه در نظام رتبه‌بندی کیو.اس

بورسیه‌های دانشگاه

- **بورسیه معافیت از شهریه برای سال تحصیلی:** بورسیه‌های معافیت شهریه در زمان پذیرش به متقاضیانی ارائه می‌شود که نمرات بالاتر از حداقل موردنیاز برای درخواست دارند و برای متقاضیان به تناسب ارزیابی ۲۵٪، ۵۰٪، ۷۵٪ و ۱۰۰٪ تخفیف شهریه داده می‌شود. مدت زمان بورسیه تحصیلی چهار سال و یک سال اضافه برای آموزش زبان انگلیسی خواهد بود.
- **بورسیه شایستگی:** این بورس، به شرطی اعطا می‌شود که دانشجو دو ترم اول در مقطع کارشناسی را با موفقیت به پایان رسانده باشد.
- **کمک هزینه دانشجویی:** در ازای کار در کتابخانه، آزمایشگاه، مجموعه ورزشی، خوابگاه و غیره فرصت‌های بورسیه‌ای به دانشجویان ارائه می‌شود. برای واجد شرایط بودن، نه تنها موفقیت تحصیلی بلکه ملاک‌های کمبود مالی و انضباطی دانشجو نیز ضروری هستند.
- **بورسیه پشتیبانی:** به شرط موفقیت در تحصیل، دانشجویانی که نیاز به حمایت مالی موقت دارند، می‌توانند از این بورسیه (با مدرکی از وضعیت خود) استفاده کنند و کتاب، ملزومات و غیره را برای خود تهیه کنند.

۳. **دانشگاه سابانجی:** این دانشگاه در سال ۱۹۹۹ با شعار آزادی دانشگاهی، مشارکت در تدریس، احترام به ابراز عقیده و آموزش میان‌رشته‌ای آغاز به کار کرد. اصول محوری این دانشگاه، تمرکز بر دانشجو، توجه به

مسئولیت اجتماعی، برنامه‌محوری، توسعه و انتشار دانش و علم بین‌رشته‌ای، خودکفایی، کار تیمی، متمرکز در سطح محلی، منطقه‌ای، جهانی؛ و یادگیری برای یادگیری است.

شکل ۲-۹: ویژگی‌های دانشگاه سابانجی در نظام رتبه‌بندی کیواس

بورس تحصیلی در دانشگاه

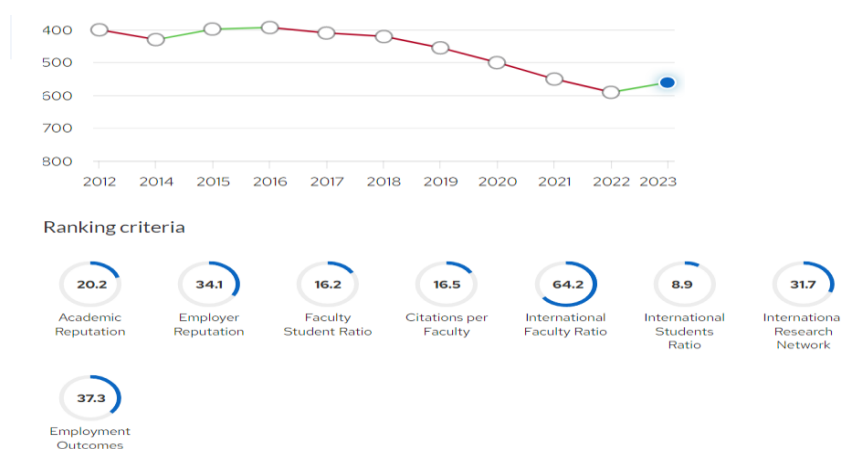
دانشگاه سابانجی انواع گوناگونی از بورس را به متقاضیان تحصیلی ارائه می‌دهد

- **بورس‌های دولتی:** بورس‌های که با حمایت دولت‌های آذربایجان، عراق، عمان، لیبی، پاکستان و قطر برای تحصیل اتباع خود در این دانشگاه داده می‌شود.
- **بورس تحصیلی دانشکده‌ها:** دانشگاه سابانجی دارای سه دانشکده است که هر سال این دانشکده‌ها بورس‌هایی به دانشجویان برتر خود ارائه می‌دهند.
- **بورس‌های در طول دوره تحصیل:** در هر سال تحصیلی به دانشجویانی که موفقیت خوبی داشته‌اند بورسیه‌های «موفقیت تحصیلی» یا «نیاز تحصیلی» با شرایط متنوعی، معمولاً به نام خیرینی که تأمین مالی می‌کنند، اعطا می‌شود. دانشجوی شهریه‌پرداز علاوه بر این باید معدل بالا داشته و بدون مشکل انضباطی باشد.

۴. دانشگاه بیلکنت

دانشگاه بیلکنت در سال ۱۹۸۴ به‌عنوان اولین موسسه آموزش عالی خصوصی در ترکیه تأسیس گردید. این دانشگاه میزبان ۱۳۰۰۰ دانشجو است که بیش از ۱۳۰۰ تن از آن‌ها دانشجوی بین‌المللی از ۶۰ کشور جهان هستند.

حدود ۴۳ درصد از دانشجویان این دانشگاه از انواع بورسیه‌ها بهره‌مند می‌شوند. زبان آموزش در بیلکنت انگلیسی است. ۷۶۰ عضو هیئت‌علمی دارد که یک چهارم از آن‌ها اساتید بین‌المللی از ۳۴ کشور هستند همچنین تعداد رو به رشدی از دانشجویان بین‌المللی تمام‌وقت و دانشجویان تبادلی از ۶۷ کشور در این دانشگاه مشغول به تحصیل هستند.

شکل ۱۰-۲: ویژگی‌های دانشگاه بیلکنت در نظام رتبه‌بندی کیو.اس

بورسیه‌های دانشگاه

- **بورسیه عادی:** این بورس می‌تواند به تمام دانشجویان اعطا شود ولی میزان آن بستگی به سطح نمرات و مدارک فرد متقاضی دارد. دانشجو در صورت رعایت ضوابط انضباطی و کسب نمرات خوب می‌تواند درخواست بورسیه دهد.
- **بورسیه شایستگی:** این بورس تنها به ۵ درصد دانشجویان هر رشته تحصیلی که نمره بالایی کسب می‌کنند تعلق می‌گیرد.

جدول ۸-۲: میزان از دانشجویان با توجه رتبه آن‌ها

رتبه	میزان حمایت
یک درصد اول	۱۰۰ درصد شهریه
یک درصد دوم	۸۰ درصد شهریه

یک درصد سوم	۶۰ درصد شهریه
یک درصد چهارم	۴۰ درصد شهریه
یک درصد پنجم	۲۰ درصد شهریه

نکات مثبت بورس ترکیه:

- بورس ترکیه از لحاظ رعایت اصل دسترسی برای همه و عدالت توزیعی وضعیت خوبی دارد. دارای درگاه واحدی برای ثبت نام متقاضیان می باشد. آدرس این درگاه Türkiye Scholarships (turkiyeburslari.gov.tr) می باشد.
- از لحاظ تنوع این بورس می تواند اقشار مختلفی از دانشجویان در دوره ها و رشته های گوناگون تحصیلی را جذب کند. با تعریف بورس های کوتاه مدت نیز فشركثیری از متقاضیان را حمایت می کند.
- از لحاظ بازاریابی و تبلیغات نیز توانسته وجهه خود را در منطقه و جهان افزایش دهد.

نکات منفی بورس ترکیه:

- به نظر می رسد با توجه به سازمان متولی بورس ترکیه، ی.ت.ب، گزینش افراد بر اساس ویژگی های قومیتی بسیار تاثیر داشته باشد.

بحث و نتیجه گیری

در این فصل بورس های دولتی و دانشگاهی کشور ترکیه بررسی شد. کشور ترکیه از سال ۲۰۱۰ به بعد در زمینه بورس های دولتی گام های بلندی برداشته است و توانسته برای بورس دولتی خود برندسازی کند و آن را به نام بورس لاری مشهور کند. در زمینه بورس های دانشگاهی نیز، دانشگاه های دارای رتبه های بالا با تعریف بورس های فراگیر و متعدد و استفاده از روش های نوین حمایت از دانشجو، ضمن حمایت از تعداد زیادی از دانشجویان، بورس هایی تعریف کرده اند که دانشجویان بین الملل هر چه بیشتر مشتاق شوند نمرات تحصیلی بهتری برای دستیابی به این بورس ها کسب کنند.

۳. فصل سوم: بورس در کشور روسیه

کشور روسیه یکی از کشورهای پیشگام در جذب دانشجویان بین‌المللی است. وجود دانشگاه‌های مطرح به‌خصوص در رشته‌های فنی و مهندسی، تحصیل در روسیه را برای بسیاری از جوانان آسیای مرکزی، خاورمیانه و اروپای شرقی جذاب کرده است. این کشور سابقه زیادی در اعطای بورس دانشجویی به‌خصوص با رویکرد دیپلماسی علمی و آموزشی دارد. در این بخش به بررسی تاریخچه کوتاهی از نظام آموزش عالی این کشور و برنامه‌های بین‌المللی سازی و همچنین وضعیت بورس‌های دولتی و دانشگاهی آن می‌پردازیم.

معرفی کشور روسیه

اتحادیه جماهیر شوروی، در سال ۱۹۱۷، با مرام کمونیستی تشکیل شد و پس از فروپاشی آن در سال ۱۹۹۱ به ۱۲ جمهوری جداگانه تبدیل گردید که یکی از آن‌ها فدراسیون روسیه است. روسیه یکی از بزرگ‌ترین کشورهای دنیاست که در قاره آسیا و اروپا قرار دارد و حدود ۱۴۶ میلیون نفر جمعیت دارد که اکثر آن‌ها در قسمت اروپایی آن ساکن هستند. این کشور از لحاظ سیاسی و نظامی کشور پر قدرتی است و دارای حق وتو در سازمان ملل متحد می‌باشد. روسیه در سازمان‌های بزرگ بین‌المللی همچون شورای امنیت سازمان ملل، شورای اروپا، سازمان تجارت جهانی، سازمان همکاری شانگهای و کشورهای مشترک‌المنافع (همسود) عضویت دارد. روسیه از لحاظ فرهنگ، ادبیات، هنر، علم و فناوری دارای تاریخی پرافتخار است. این کشور پس از عبور از بحران فروپاشی، از لحاظ اقتصادی درآمد ملی سرانه خود را تا ۱۸ هزار دلار در سال رسانده است.

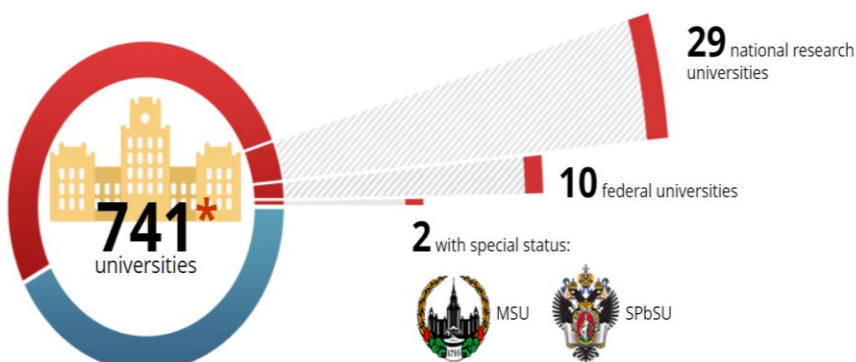
نظام آموزش عالی روسیه

کشور روسیه دارای تاریخ غنی در آموزش عالی است. اولین دانشگاه نوین این کشور در نیمه دوم قرن هفدهم میلادی تأسیس شد؛ مشهورترین دانشگاه روسیه توسط میخائیل لومونوسوف در سال ۱۷۵۵ تأسیس گردید.

شکل ۱-۳: دانشگاه مسکو (لومونوسوف) در سال ۱۷۵۵ تأسیس گردید.

در طول این مدت، آموزش عالی روسیه انبوهی از دانشمندان برجسته داشته که بیش از ۴۰ نفر از آن‌ها برنده جایزه نوبل بوده‌اند. در حال حاضر بیش از ۴ میلیون دانشجو در بیش از ۷۴۰ دانشگاه در ۸۲ منطقه روسیه تحصیل می‌کنند. این دانشگاه‌ها از لحاظ علمی در رتبه‌بندی‌های جهانی جایگاه بالایی دارند به طوری که بیش از ۴۵ دانشگاه در رتبه‌بندی کیو.اس حضور دارند.

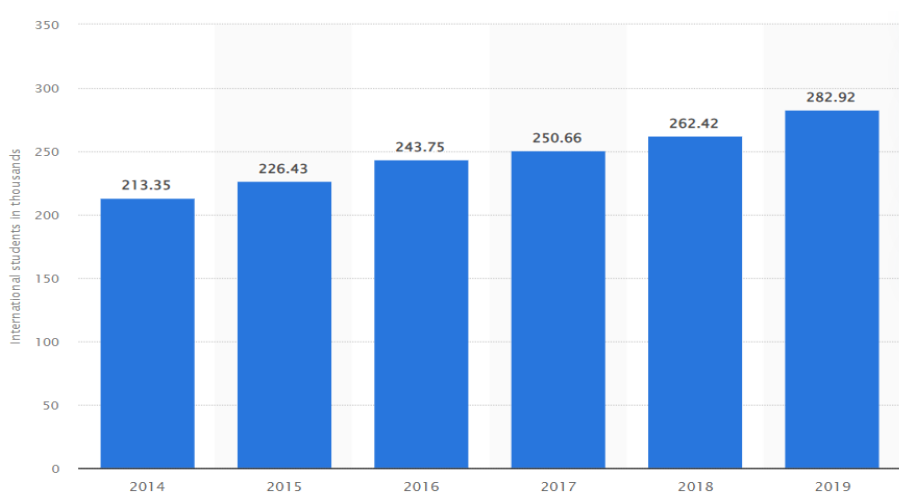

شکل ۲-۳: انواع دانشگاه‌ها در روسیه

این کشور حدود ۲۳۶ هزار عضو هیئت علمی در رتبه‌های دانشگاهی و رشته‌های علمی مختلف دارد.

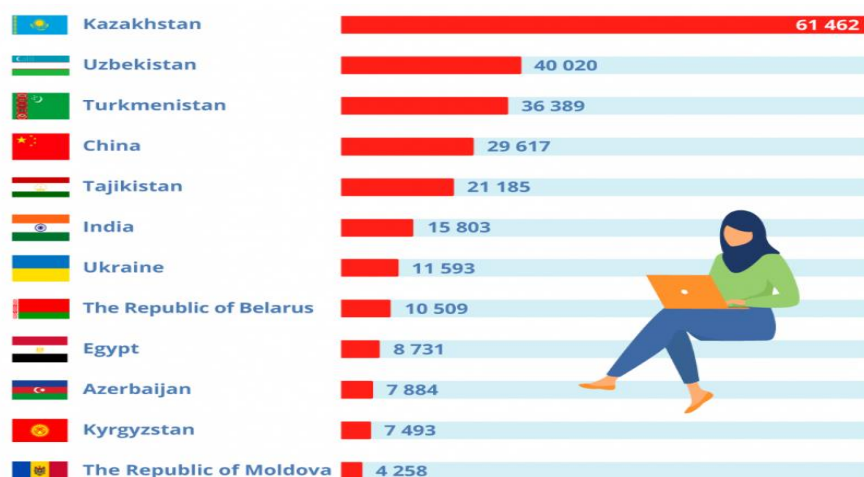

شکل ۳-۳: وضعیت رتبه علمی دانشگاهیان در روسیه

نمودار ۳-۱: میزان رشد دانشجویان بین‌المللی روسیه

روسیه از لحاظ تعداد دانشجوی بین‌المللی در رتبه هفتم جهانی قرار دارد و هزینه تحصیل در این کشور بسیار مقرون به صرفه‌تر از کشورهای اروپایی است (متوسط هزینه تحصیل و زندگی کمتر از ۵ هزار دلار در سال است). در سال ۲۰۲۰، تعداد کل دانشجویان بین‌المللی در دانشگاه‌های روسیه به ۳۱۵ هزار نفر رسید که تقریباً ۸ درصد از کل دانشجویان روسیه را شامل می‌شود. بیشترین تعداد دانشجویان بین‌المللی کشور روسیه از کشورهای هستند که قبلاً عضو اتحاد جماهیر شوروی بوده‌اند و الان در اتحادیه کشورهای مشترک‌المنافع (همسود) قرار دارند، سهم دانشجویان این کشورها بیش از ۵۰ درصد از دانشجویان بین‌المللی روسیه است.

Education in Russia is the most popular among students from the CIS and Asia.

نمودار ۲-۳: دوازده کشور دانشجویفروست به روسیه در سال ۲۰۲۰

- پنج عامل اصلی برای انتخاب روسیه برای تحصیل توسط دانشجویان بین‌المللی را می‌توان موارد زیر ذکر نمود:
- **کیفیت تحصیلات عالی:** سیزده دانشگاه روسیه در فهرست ۸۰۰ دانشگاه برتر در رتبه‌بندی آموزش عالی تایمز قرار دارند.
  - **بورسیه‌های دولتی:** دولت روسیه به صورت گسترده به دانشجویان بین‌المللی کمک‌هزینه تحصیلی ارائه می‌کند. سالانه تا ۱۸۰۰۰ دانشجوی بین‌المللی توسط دولت تأمین مالی می‌شوند.
  - **هزینه پایین تحصیل و زندگی:** روسیه پس از هند دومین کشور ارزان در میان کشورهای است که دارای دانشگاه‌های برتر بین‌المللی هستند. متوسط هزینه سالانه شهریه و زندگی برای یک دانشجوی کمتر از ۵۰۰۰ دلار است.
  - **زبان‌های آموزشی:** در دانشگاه‌های روسیه دو زبان روسی و انگلیسی تدریس می‌شود؛ زبان روسی توسط ۲۶۰ میلیون نفر در سطح جهان صحبت می‌شود که اکثراً در کشورهای همسایه روسیه هستند.
  - **ارتباطات استعماری و دیاسپورایی:** سلطه بالای روسیه بر کشورهای همسایه خود و همچنین به صرفه بودن تحصیل در این کشور به دلیل روابط خانوادگی و اقتصادی ساکنان آن با کشورهای همسایه، تحصیل در این کشور را توجیه می‌کند.

شرایط ورود به روسیه برای تحصیل، بسته به دانشگاه و برنامه تحصیلی آن متفاوت است. آزمون ورودی عامل اصلی تعیین‌کننده موفقیت دانشجوی در قبولی در دانشگاه انتخابی‌اش خواهد بود. آزمون یکپارچه دولتی^۱ یک آزمون استاندارد است که برای پذیرش دانشگاه در روسیه استفاده می‌شود. همچنین قبولی در آزمون زبان روسی به‌عنوان یک زبان خارجی^۲ برای تحصیل در دانشگاه‌های روسیه اجباری است.

رویکرد اصلی روسیه در جذب دانشجوی تقویت قدرت نرم و دیپلماسی آموزشی است اما این کشور از رویکردهای دیگری نیز که در ادامه بیان می‌شود در سیاست بین‌المللی‌سازی آموزش عالی خود بهره می‌برد.

- **رویکرد درک متقابل:** در این رویکرد بیشتر بر اساس همکاری با کشورهای دوست بورس اعطا می‌شود. اعطای بورسیه یکی از روش‌هایی است که بر اساس این رویکرد انجام می‌شود. فدراسیون روسیه از سال ۲۰۱۳، بورسیه‌هایی را برای اتباع خارجی برای گسترش همکاری با کشورهای خارجی فراهم می‌کند.
- **رویکرد مهاجران ماهر:** در این رویکرد دانشجویان بین‌المللی برای اشتغال در روسیه جذب می‌گردند. سیاست مهاجرت دولتی روسیه در سال ۲۰۱۲، با هدف ایجاد شرایط و سازوکارهایی برای مشارکت متخصصان بسیار ماهر و واجد شرایط در حوزه‌های مختلف، کارآفرینان و سرمایه‌گذاران تصویب شد. روسیه با کاهش ۱۰ درصدی جمعیت فعال اقتصادی (از ۱۵ تا ۶۴ سال) تا سال ۲۰۳۰ روبرو خواهد بود و در واقع با این رویکرد به دنبال جبران ذخیره جمعیتی است.
- **رویکرد درآمدزایی:** تعداد دانشجویان بین‌المللی روسیه در دهه گذشته تقریباً سه برابر افزایش یافته است و میزان درآمد این کشور چهار برابر شده است. افزایش قابل توجه صادرات خدمات آموزش عالی روسیه با تدوین برنامه‌های حمایتی آموزش عالی مانند برنامه‌های تحصیلی نوآورانه (۲۰۰۶-۲۰۰۹)، تأسیس دانشگاه‌های ایالتی (۲۰۰۹-۲۰۱۵)، توسعه دانشگاه‌های تحقیقات ملی (۲۰۰۹-۲۰۱۳) و برنامه‌های هدفمند آموزش زبان روسی (۲۰۱۱-۲۰۱۵ و ۲۰۱۶-۲۰۲۰) پیگیری شده است.
- **رویکرد افزایش ظرفیت:** در این رویکرد برای بازگشت نخبگان برنامه‌ریزی می‌شود. طبق قانونی در سال ۲۰۱۳، دانشجویان روسی که خارج از کشور تحصیل کرده‌اند می‌توانند به استخدام سازمان‌های دولتی فدراسیون روسیه درآیند و ظرفیت دانشی دولت را تقویت کنند.^۳

^۱Uniform State Examination (EGE)

^۲Test of Russian as a Foreign Language (TORFL)

^۳Internationalization of Higher Education in Russia (hedclub.com)

مروری بر تاریخچه بین‌المللی شدن آموزش عالی در روسیه

سیاسی شدن آموزش عالی روسیه به سال‌های جنگ سرد برمی‌گردد. در زمان جنگ سرد دانشگاه‌ها از جمله ابزارهای شوروی برای ایجاد دگرگونی در ذهن انسان‌ها به‌خصوص کشورهای اروپای مرکزی و شرقی و سپس کشورهای آفریقایی، آسیایی و آمریکای لاتین بودند. همکاری نزدیک اقتصادی و استفاده گسترده از ماشین‌آلات و تجهیزات شوروی در این کشورها، به نیروهای آموزش‌دیده نیاز داشت که به‌عنوان دانشجو به شوروی وارد می‌شدند و پس از تحصیل به کشور خود بازمی‌گشتند. در طول این دوره زمانی، شخصیت‌های مهم سیاسی آینده کشورهای منطقه، دانشجوی شوروی شدند و همیشه تحت تأثیر این کشور قرار داشتند. تا زمان سیاست درهای باز در سال‌های ۱۹۷۸-۱۹۸۴، جذب دانشجویان بین‌المللی در بلوک شوروی بسته و غیررقابتی بود. وزارت آموزش عالی اتحاد جماهیر شوروی مسئول تمام جنبه‌های همکاری علمی بین‌المللی بود و هیچ دانشگاهی مجاز به برقراری ارتباط بین‌المللی به‌طور مستقل با خارج از کشور نبود. سیاست‌های جذب دانشجویان بین‌المللی در خدمت اهداف توسعه‌طلبانه اتحاد جماهیر شوروی بود که ورود دانشجو را ابزاری برای برتری بر دشمنان خود می‌دانست.

با سقوط شوروی، الگوهای جذب دانشجوی بین‌المللی و گسترش آموزش عالی مبتنی بر سیاست‌های بازاری تغییر کرد و در دهه ۱۹۹۰ دگرگونی بی‌سابقه‌ای در بخش آموزش عالی صورت پذیرفت. این تغییرات شامل ساختار شکنی الگوهای سنتی شوروی (حکومت‌داری دولت‌محور، یکنواختی و عدم رقابت) بود. با محدود کردن نقش دولت، اصلاحات ساختاری و قانونی با هدف آزادسازی بخش آموزش عالی انجام شد. این اصلاحات شامل لغو طرح کار اجباری برای فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، حمایت‌های قانونی و سیاستی برای بازاریابی مؤسسات آموزشی از جمله تأسیس مؤسسات خصوصی، پذیرش اصول فرآیند بولونیا در سال ۲۰۰۳، پیوستن به برنامه‌های اتحادیه اروپا و تدوین مقررات برای به رسمیت شناختن مدارک تحصیلی و... بود.

مشکلات اقتصادی در آن زمان اکثر دانشگاه‌ها را به جذب دانشجویان شهریه‌پرداز ترغیب کرد به‌صورتیکه تعداد دانشجویان بین‌المللی از ۴۰۰۰۰ نفر در سال ۱۹۹۲ به ۶۱۴۰۰ نفر در سال ۲۰۰۱ افزایش یافت. در این دوران، سنت دیرینه شوروی در مورد دانشجویان بین‌المللی به‌عنوان ابزاری سیاسی برای گسترش دامنه نفوذ، جای خود را به فروش خدمات آموزشی به دانشجویان بین‌المللی داد. با افزایش چشم‌گیر تعداد مؤسسات و افت کیفیت خدمات و عدم دستیابی به اهداف اولیه، دولت از اوایل دهه ۲۰۰۰ با اجرای برنامه‌های دولت‌محور دوباره کنترل وضعیت بین‌المللی شدن دانشگاه‌ها را به دست گرفت. به‌طور خلاصه می‌توان گفت که روسیه پس از تجربه کوتاه

مدت سیاست آموزشی عالی آزاد در دهه نود دوباره به سمت دولت‌محوری در زمینه بین‌المللی‌سازی آموزش عالی حرکت نمود. تغییرات راهبردی زیگزاگی باعث ایجاد آشفتگی و تناقضاتی در نظام آموزش بین‌المللی روسیه شده است که تا به امروز هم ادامه دارد.

نهادهای مرتبط با اعطای بورسیه

در زمینه اعطای بورس به دانشجویان بین‌المللی نهادها و سازمان‌های گوناگونی فعال هستند که در ادامه برخی از آنها را معرفی می‌کنیم.

۱. **وزارت علوم و آموزش عالی:** این وزارتخانه مسئولیت اصلی آموزش عالی در روسیه و هدایت دانشگاه‌ها و اجرای برنامه‌های گوناگون در حوزه بین‌المللی‌شدن آموزش عالی و جذب دانشجویان بین‌المللی را بر عهده دارد. وزارتخانه در سال ۲۰۱۸ از تفکیک دو وزارتخانه آموزش و پرورش و علوم، ایجاد شد. وزارت علوم و آموزش عالی مسئول کنترل مؤسسات علمی و آموزش عالی در سطح دانشگاهی در فدراسیون روسیه است. همچنین مسئولیت سایت studyinrussia.ru که برای راهنمایی ثبت نام از متقاضیان می‌باشد با این وزارتخانه است.

۲. **خدمات ایالتی نظارت بر آموزش و علم:** این سازمان مسئولیت کنترل، نظارت و سنجش فعالیت‌های آموزشی و علمی را به عهده دارد و مدارک تحصیلی دانشجویان را تأیید می‌کند. مسئولیت برگزاری آزمون جامع آئیز با این نهاد است.

۳. **وزارت امور خارجه:** این وزارتخانه از طریق سفارتخانه‌های خود در زمینه ثبت نام و تأیید صلاحیت متقاضیان تحصیل در روسیه و صدور ویزا به وزارت علوم و آموزش عالی و نمایندگی‌های ایالتی کشورهای مشترک‌المنافع (همسود) کمک می‌کند.

۴. **نمایندگی ایالتی کشورهای مشترک‌المنافع (همسود)، هم‌وطنان مقیم خارج از کشور و همکاری‌های بشردوستانه بین‌المللی:** این سازمان، در سال ۲۰۰۸ به‌عنوان مرجع مرکزی برای دیپلماسی عمومی روسیه تأسیس گردید که جانشینی برای تعدادی از سازمان‌هایی شد که مسئولیت دیپلماسی عمومی در اتحاد جماهیر

---

^۱Ministry of Science and Higher Education of the Russian Federation

^۲Federal Service for Supervision of Education and Science (Rosobrnadzor)

^۳Unified State Exam (USED or EGE)

^۴Federal Agency for the Commonwealth of Independent States Affairs, Compatriots Living Abroad, and International Humanitarian Cooperation (Rossotrudnichestvo)

شوروی را بر عهده داشتند. نقش آن گسترش قدرت نرم روسیه از طریق ترویج زبان، علم، فرهنگ و هنر روسیه در کشورهای دیگر است. دفاتر خارجی این سازمان تحت نظارت وزارت امور خارجه قرار دارند. این سازمان، برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی رویدادهایی مانند نمایشگاه‌ها، اجلاس‌ها، مسابقات و جشنواره‌ها برای جشن میهن‌پرستی، توزیع جوایز و معرفی دستاوردها را بر عهده دارد.

۵. **مراکز علم و فرهنگ روسیه!** مرکز علم و فرهنگ روسیه در کشورهای دوست و با هدف ارتقای روابط دوستانه و همکاری بین روسیه و کشور میزبان در زمینه علم، فرهنگ و آموزش تأسیس می‌شوند. از طریق این مراکز کشورهای هر دو طرف پروژه‌ها و برنامه‌های فرهنگی، علمی، بشردوستانه و آموزشی را اجرا می‌کنند. از جمله برنامه‌های این مراکز، شب‌های ادبیات و شعر، دیدار با هنرمندان، نمایشگاه‌های نقاشی، نمایشگاه کتاب، نمایشگاه عکس، کنسرت، اجرا، سخنرانی، اجلاس، هم‌اندیشی، آموزش و برگزاری آزمون زبان روسی است. این مراکز در زمان شوروی به‌عنوان پلی برای ارتقای روابط مردم شوروی و دیگر کشورها تأسیس شدند و اکنون به‌عنوان شعبه نمایندگی ایالتی کشورهای مشترک‌المنافع هستند. مسئولیت تأیید صلاحیت و پذیرش متقاضیان جهت بورس تحصیلی دولتی روسیه بر عهده این مراکز است.

۶. **خانه دوستی!** انجمن‌های دوستی جهت تبادل فرهنگی و دیپلماسی عمومی در مسکو تأسیس شده است. یکی از فعالیت‌های این خانه، سازمان‌دهی جشنواره بین‌المللی جوانان^۳ در مسکو جهت تأثیرگذاری روی دانشجویان بین‌المللی در روسیه است.

انواع بورس تحصیلی در روسیه

بورسیه تحصیلی در کشور روسیه همچون سایر کشورها در دو سطح دولتی و دانشگاهی ارائه می‌گردد که در ادامه این دو نوع بورس را به‌صورت مختصر معرفی می‌کنیم.

بورس دولتی

هرسال تعداد مشخصی بورسیه دولتی به دانشجویان خارجی از ۱۷۰ کشور ارائه می‌شود که هزینه‌های تحصیل، مسکن و شهریه را پوشش می‌دهد. در سال ۲۰۱۳، وزارت آموزش سهمیه سالانه بورسیه تحصیلی برای دانشجویان بین‌المللی را از ۱۰۰۰۰ نفر به ۱۵۰۰۰ نفر در سال افزایش داد. این روند روبه رشد در سال‌های بعد نیز ادامه داشته

^۱Russian Centres of Science and Culture (RCSC)

^۲House of Friendship

^۳International Youth Festival

بورس دانشگاهی

علاوه بر اعطای بورسیه دولتی در روسیه، دانشگاه‌های روسیه هم به صورت رقابتی به متقاضیان برتر بورسیه اعطا می‌کنند. به این رقابت‌های علمی دانشگاهی، المپیاد دانشگاهی گفته می‌شود.

المپیادهای آموزشی: المپیادهای آموزشی یک رقابت فکری بین متقاضیان دانشگاهی است که علاوه بر شیوه‌های برگزاری آزمون ورودی (برای شهروندان روسی) و اعطای بورسیه دولتی، امکان تحصیل در دانشگاه‌های روسیه را برای دیگر متقاضیان فراهم می‌کنند. هدف المپیادها جذب مستعدترین دانشجویان به روسیه است. معمولاً این مسابقات توسط دانشگاه‌ها با حمایت سازمان‌های دولتی و انجمن‌های آموزشی برگزار می‌شود. المپیادها بسته به مقیاس و سختی آزمون در چندین سطح برگزار می‌شوند. جوایز المپیاد با توجه به سطح آن‌ها می‌تواند شامل پذیرش در دانشگاه بدون آزمون ورودی، قبولی در آزمون جامع ورودی بورسیه دولتی و تخفیف شهریه باشد. شرکت در این المپیادها اغلب مستلزم مهارت بالایی در زبان روسی است. تمام المپیادها در دو مرحله مقدماتی و رقابتی برگزار می‌شوند. تا سال ۲۰۲۰، بسیاری از المپیادها عمدتاً به صورت آنلاین برگزار می‌شد و امکان درخواست از راه دور وجود داشت، اما حضور در آزمون ضروری بود. یکی از معروف‌ترین و فراگیرترین آن، المپیاد درهای باز است.

• **المپیاد درهای باز!** این المپیاد توسط انجمن دانشگاه‌های جهانی و با همکاری وزارت علوم و آموزش عالی فدراسیون روسیه و نمایندگی کشورهای مشترک‌المنافع (همسود) برای دانشجویان خارجی برگزار می‌شود. به برندگان در این رقابت، پذیرش رایگان در ۵۰۰ دانشگاه روسیه، بدون آزمون ورودی و با شهریه تحت پوشش فدراسیون روسیه تعلق می‌گیرد. المپیاد در دو دوره برای کارشناسی ارشد و در سه نوبت برای دکتری برگزار می‌شود. دور اول بررسی سوابق متقاضیان، دور دوم چالش حل مسئله و دور سوم المپیاد شامل انتخاب استاد راهنما برای مقطع دکتری و مصاحبه با وی است.

دانشگاه‌های برجسته روسیه

دانشگاه‌های روسیه از لحاظ رتبه‌بندی‌های جهانی، رتبه‌های شاخصی دارند. تنها ۳۵ دانشگاه در رتبه‌بندی کیو. اس رتبه زیر ۱۰۰۰ را به خود اختصاص داده‌اند. در جدول زیر نام ۱۰ دانشگاه برتر روسیه ذکر گردیده است.

جدول ۱-۳: دانشگاه‌های برتر روسیه در نظام رتبه‌بندی کیو. اس سال ۲۰۲۳

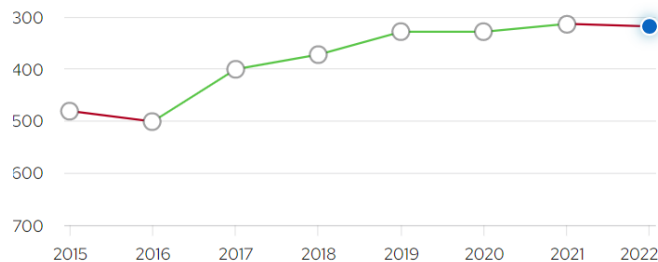
شهر	رتبه جهانی	نام دانشگاه	
مسکو	۷۵	دانشگاه لومونوسف	۱
مسکو	۲۳۰	دانشگاه فنی باومن	۲
نوسیبیرسک	۲۶۰	دانشگاه نوسیبیرسک	۳
تومسک	۲۶۴	دانشگاه تحقیقات ملی تومسک	۴
دولگوپروودنی	۲۶۷	دانشگاه فیزیک و فناوری	۵
سنت پترزبورگ	۲۷۰	دانشگاه سنت پترزبورگ	۶
مسکو	۲۹۵	دانشگاه رودن (RUDN)	۷
مسکو	۳۰۸	دانشگاه HSE	۸
مسکو	۳۰۸	دانشگاه ملی تحقیقات هسته‌ای (MEPhI)	۹
کازان	۳۲۲	دانشگاه کازان	۱۰

در ادامه برای آشنایی بیشتر با مؤسسات آموزش عالی روسیه، تعدادی از دانشگاه‌ها و بورس‌های آن‌ها را معرفی می‌کنیم.

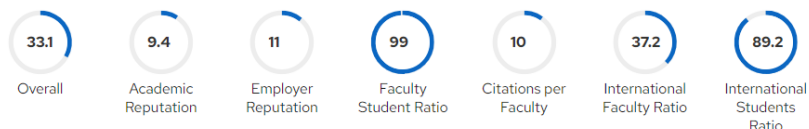
۱. دانشگاه ملی تحقیقات هسته‌ای^۱

دانشگاه ملی تحقیقات هسته‌ای (موسسه فیزیک مهندسی مسکو) در سال ۱۹۴۲ تأسیس شد. دانشمندان برجسته شوروی، از جمله رئیس پروژه اتمی شوروی در توسعه و شکل‌گیری آن نقش داشتند. این دانشگاه تاکنون شش برنده جایزه نوبل داشته است و یکی از دانشگاه‌های عضو طرح ۵-۱۰۰ است که دارای بیش از ۲۰۰ رشته مهندسی است. همچنین رشته‌های مدیریت، اقتصاد مهندسی، حقوق هسته‌ای و همکاری‌های علمی و فناوری بین‌المللی در این دانشگاه ارائه می‌گردد. این دانشگاه حدود ۷ هزار دانشجو و ۱۳۰۰ دانشجوی بین‌المللی دارد. مدارک این دانشگاه در سراسر دنیا از اعتبار بالایی برخوردار است و دانش‌آموختگان آن در بیش از ۱۰۰ مرکز علمی و آزمایشگاهی پیشرو در سراسر جهان مشغول به کار هستند.

^۱National Research Nuclear University MEPhI (Moscow Engineering Physics Institute)

Ranking criteria

شکل ۳-۵: ویژگی‌های دانشگاه ملی تحقیقات هسته‌ای در نظام رتبه‌بندی کیو.اس

بورس‌های دانشگاه

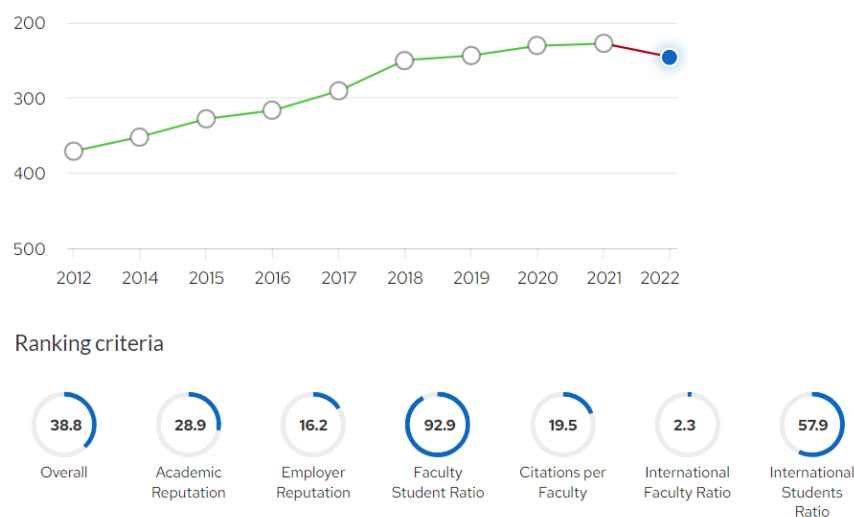
همان‌گونه که ذکر شد اغلب بورس‌های دانشگاه‌های روسیه در غالب آزمون‌های المپیاد اعطا می‌گردد.

- **مسابقات سراسری دانشگاه:** این مسابقه به صورت سالیانه در زمینه‌های علمی در موضوعات فیزیک، فیزیک هسته‌ای، امنیت اطلاعات؛ اتوماسیون، الکترونیک و نانو الکترونیک برگزار می‌گردد. شرکت‌کنندگان در این مسابقات به صورت انفرادی و تیمی به رقابت می‌پردازند. برندگان، بورسیه‌های تحصیلی از جمله بورس تحصیلی رئیس‌جمهور روسیه و همچنین تخفیف شهریه دریافت می‌کنند.
- **MEPhI International:** دانشگاه به صورت اختصاصی چندین مسابقه بین‌المللی دانشگاهی برای دانشجویان در حوزه‌های فیزیک هسته‌ای و فناوری‌های هسته‌ای، امنیت اقتصادی، تجزیه و تحلیل سیستم، فیزیک پلاسما و لیزر، فیزیک پدیده‌های جنبشی، امنیت اطلاعات، فیزیک مولکولی کاربردی و اتوماسیون، الکترونیک و الکترونیک نانو ساختار برگزار می‌کند.

۲. دانشگاه نووسیبیرسک^۱

دانشگاه در سال ۱۹۵۹ تأسیس گردید و دارای ۷ هزار دانشجویست که ۲۱۰۰ نفر از آنها دانشجوی بین‌المللی هستند. این دانشگاه نیز یکی از دانشگاه‌های عضو طرح ۵-۱۰۰ است (طرحی که درصدد است ۵ دانشگاه روسیه را جز ۱۰۰ دانشگاه برتر قرار دهد). رویکرد کلی دانشگاه یکپارچه‌سازی نظام‌های آموزشی و کسب‌وکار است و

این انسجام را عامل کلیدی در توسعه روابط بین علم، آموزش و صنعت می‌شناسد، بدین منظور دانشگاه تعدادی مرکز تحقیقاتی، آزمایشگاه‌ها و مراکز دانشگاهی مشترک را با پیشگامان صنعت در سراسر جهان در زمینه فناوری اطلاعات (مانند شرکت اینتل، اچ‌پی و غیره) ایجاد کرده است. دانشگاه علاوه بر برنامه بورسیه دولتی روسیه در سال ۲۰۱۵ به بعد تعداد ۶۵ بورسیه دانشگاهی ارائه می‌کند.

شکل ۳-۶: ویژگی‌های دانشگاه دولتی نووسیبرسک در نظام رتبه‌بندی کیواس

بورس دانشگاه

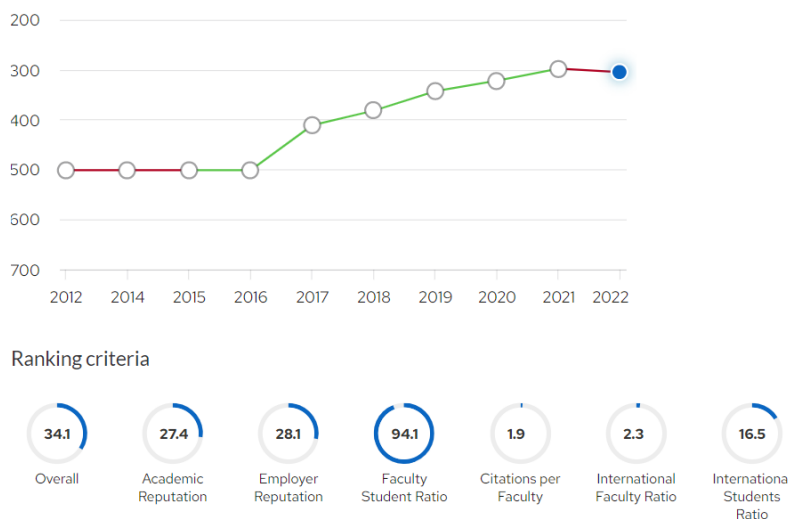
- **المپیاد سیبری برای دانش آموزان مدارس:** این المپیاد برای دانش آموزان کلاس‌های ۷ تا ۱۱، از سراسر جهان در دو مرحله و در گرایش‌های علوم کامپیوتر، شیمی، فیزیک، ریاضیات، زیست‌شناسی، نجوم در روسیه، قزاقستان و ازبکستان برگزار می‌شود. برندگان می‌توانند از مزایای پذیرش در این دانشگاه بهره‌مند شوند.

۳. دانشگاه تحقیقات ملی - مدرسه عالی اقتصاد^۱

دانشگاه HSE (مدرسه عالی اقتصاد) در سال ۱۹۹۲ تأسیس شد. این دانشگاه بیش از ۴۷۵۰۰ دانشجوی در چهار پردیس مسکو، سن‌پترزبورگ، نیژنی نووگورود و پرم دارد که بیش از ۴۴۰۰ نفر از آن‌ها دانشجوی بین‌المللی هستند؛ دانشگاه دارای بیش از ۲۰ دانشکده از جمله الکترونیک، علوم کامپیوتر، ریاضیات، ارتباطات، رسانه و طراحی، اقتصاد جهانی و امور بین‌الملل و اخیراً، فیزیک است. اعضای هیئت‌علمی، محققان و دانشجویان،

^۱National Research University – Higher School of Economics

شهروندانی از بیش از ۱۰۰ کشور دنیا هستند. مدرسه عالی اقتصاد بیش از ۱۰۰ موسسه و مرکز تحقیقاتی را اداره می‌کند و حدود ۴۰ آزمایشگاه بین‌المللی توسط دانشمندان مشهور بین‌المللی از جمله برندگان جایزه نوبل و مدال فیلدز سرپرستی می‌شوند.

شکل ۳-۷: ویژگی‌های دانشگاه HSE در نظام رتبه‌بندی کیو.اس

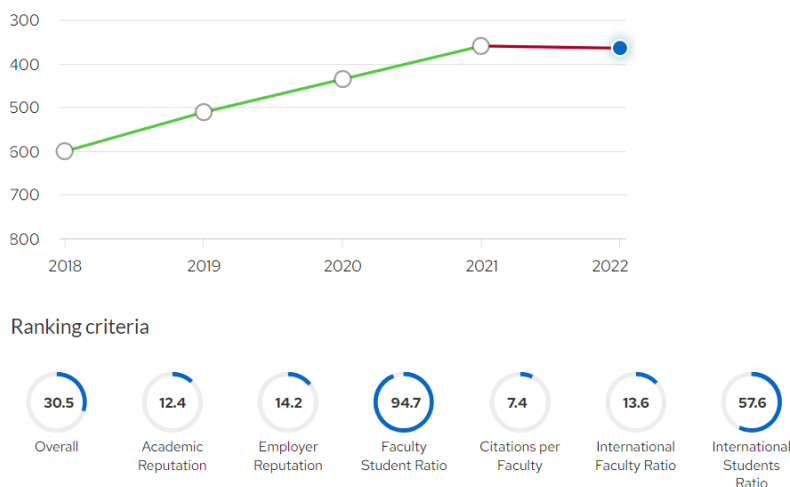
بورس در دانشگاه

• **رقابت جهانی بورسیه مدرسه عالی اقتصاد:** اولین سال برگزاری این رقابت در سال ۲۰۱۳ بود که در میان کشورهای همسود و بالتیک برگزار شد. از آن سال به بعد بر تعداد متقاضیان از کشورهای گوناگون افزوده شده است. به نحوی که از ۲۸۰۰ نفر متقاضی در سال ۲۰۱۴ به بیش از ۱۰۰۰۰ نفر از ۹۹ کشور و در ۱۷ حوزه مطالعاتی در سال‌های اخیر رسیده است. برندگان رقابت، بورسیه تحصیلی کامل یا جزئی از دولت فدراسیون روسیه و تخفیف در شهریه برنامه‌های کارشناسی از مدرسه عالی اقتصاد دریافت خواهند کرد.

۴. دانشگاه ITMO

دانشگاه ITMO در سال ۱۹۰۰ در سنت پترزبورگ تأسیس شد، یکی از مؤسسات آموزش عالی پیشرو در زمینه علوم پیشرفته، فناوری اطلاعات، مهندسی و علوم انسانی است که مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا را به دو زبان انگلیسی و روسی ارائه می‌دهد. دانشگاه یکی از شرکت‌کنندگان در پروژه ۵-۱۰۰ است؛ دانشگاه حدود

۱۲ هزار نفر دانشجو دارد که ۲۵۰۰ نفر از آن‌ها دانشجوی بین‌المللی هستند. این دانشگاه‌ها به مهارت‌های نرم و شیوه‌های جدید آموزشی بها می‌دهد و در حال حاضر، بزرگ‌ترین و جسورانه‌ترین پروژه نوآوری به نام ITMO Highpark را هدایت می‌کند که پارک آموزشی، پژوهشی و نوآورانه به ارزش ۶۵۰ میلیون دلاری است که با یک خوشه صنعتی در جنوب سنت پترزبورگ ترکیب شده است.

شکل ۳-۸: ویژگی‌های دانشگاه ITMO در نظام رتبه‌بندی کیواس

بورس دانشگاه:

- **المپیاد رقابت آزاد بین‌المللی:** مسابقات آزاد بین‌المللی دانشگاه ITMO در رشته‌های ریاضیات و علوم کامپیوتر برای دانش آموزان دبیرستانی در فهرست رسمی مسابقات بین‌المللی ورودی فدراسیون روسیه گنجانده شده است. برندگان این فرصت را خواهند داشت که بورسیه دولتی (سه‌میه) دریافت کنند تا نه‌تنها برای دانشگاه ITMO بلکه برای هر دانشگاهی در روسیه جهت تحصیل در برنامه‌های کارشناسی یا تخصصی برنامه‌های فنی درخواست دهند.

جمع‌بندی

در این بخش وضعیت کلی آموزش عالی روسیه در زمینه بین‌المللی‌سازی دانشگاه‌ها و شرایط اعطای بورسیه به متقاضیان بررسی گردید. به‌طور خلاصه می‌توان نتیجه گرفت که دولت روسیه در سال‌های اخیر و پس از تجربه اولیه خصوصی‌سازی و آزادسازی نسبی دانشگاه‌ها برای جذب دانشجویان بین‌المللی در سال‌های پس از سقوط اتحاد جماهیر شوروی، به این نتیجه رسیده است که رویکرد دولتی، تقویت قدرت نرم و دیپلماسی آموزشی را

با رویکرد اقتصادی و درآمدزایی از آموزش عالی خصوصی در کنار هم داشته باشد؛ و برای موفقیت در هر دو زمینه به سوی ایجاد دانشگاه‌های برتر و در تراز بین‌المللی به صورت محدود روی آورده است تا بتواند چهره علمی مثبتی در رتبه‌بندی‌های جهانی از خود بسازد و در کنار آن با اعطای بورسیه تحصیلی دولتی گسترده به متقاضیان در کشورهای دوست و همسایه قدرت نرم خود را در منطقه گسترش دهد. البته به نظر نمی‌رسد روسیه هنوز بین این دو رویکرد (دولتی و خصوصی) توازن و تعادل مطلوبی ایجاد کرده باشد که ناشی از دلایلی همچون ضعف در ایجاد سازوکار مناسب برای ارزیابی و رتبه‌بندی دانشگاه‌های روسیه و مسائل و مشکلات مالی دانشگاه‌ها در دوره تحریم و مداخله بیش‌ازحد در گزینش متقاضیان بورس دولتی است.

نکات قابل استفاده برای ایران

نکات مثبت اعطای بورس به دانشجویان بین‌المللی در کشور روسیه

- برگزاری آزمون‌های متعدد در دانشگاه‌ها برای اعطای بورسیه باعث افزایش دسترس‌پذیری بورسیه می‌شود و به جذب نخبگان بین‌المللی کمک می‌کند.
- تمرکز گسترده روی بورسیه‌های کارشناسی نکته مهمی برای تأثیرگذاری فرهنگی و سیاسی بر دانشجویان است.
- اجرای طرح‌هایی همچون ایجاد دانشگاه‌های شاخص در تراز بین‌المللی همچون طرح ۵-۱۰۰، می‌تواند به الگو و نمونه‌ای برای دیگر دانشگاه‌ها تبدیل شود تا کیفیت خود را ارتقا دهند.

نکات ضعف روسیه

- دخالت زیاد دولت در تخصیص دانشجویان به دانشگاه‌ها بدون نظر دانشگاه‌ها، عاملیت دانشگاه را کاهش می‌دهد.
- سیستم رتبه‌بندی داخلی دانشگاه‌ها در روسیه بدون داشتن پشتوانه قوی مطالعاتی می‌تواند به گسترش نابرابری و نارضایتی بین دانشگاه‌ها بیانجامد.
- دخالت‌های زیاد دولتی در بورسیه باعث کاهش ورود نخبگان و پایین آمدن سطح کیفیت آموزش می‌شود.
- رقابت در بین دانشگاه‌ها برای جذب نخبگان به دلیل بورس‌های دولتی بسته، بسیار کم است.

۴. فصل چهارم: بورس در کشورهای حوزه
خلیج فارس

در حالی که بیشتر دانشگاه‌های کشورهای عربی در چند دهه اخیر تأسیس شده‌اند اما توانسته‌اند در زمینه جذب دانشجویان بین‌المللی رشد قابل توجهی از لحاظ کمی و کیفی داشته باشند. مجموع دانشجویان بین‌المللی در دانشگاه‌های کشورهای عربی حدود ۴۹۵ هزار نفر است که حدود ۸ درصد کل دانشجویان بین‌المللی را شامل می‌شود (کل دانشجویان بین‌المللی طبق آمار یونسکو در سال ۲۰۲۰ شش میلیون و ۶۳ هزار نفر است). کشورهای عرب حوزه خلیج فارس بیشترین مقدار این جمعیت دانشجو را به خود اختصاص داده‌اند. این کشورها توانسته‌اند با جذب اساتید و پژوهشگران برجسته از سرتاسر جهان و بازطراحی برنامه‌های آموزشی متناسب با استانداردها و شاخص‌های بین‌المللی، خود را در عرصه جهانی مطرح نمایند. در این بخش به بررسی بوردی در سه کشور امارات، عربستان و قطر می‌پردازیم.

آموزش عالی در کشورهای حوزه خلیج فارس

تأسیس شعبه‌های متعدد دانشگاه‌های ممتاز آمریکای شمالی و اروپایی در دو کشور امارات و قطر باعث شده سیل دانشجویان بین‌المللی به این منطقه سرازیر شود. کشور امارات با تأسیس دهکده دانش دبی^۱ در سال ۲۰۰۳ بیش از ۳۰ دانشگاه برتر جهان را در کنار هم گردآورده است. حرکت به سمت بین‌المللی شدن آموزش در امارات، سیاستی گسترده است که در سطح آموزش و پرورش نیز با تأسیس مدارس بین‌المللی با استانداردهای جهانی و زبان انگلیسی دنبال شده است. کشور قطر نیز با اتخاذ سیاست‌های بازارمحور و تأسیس شهر آموزش شعب بیش از ۱۰ دانشگاه بین‌المللی مطرح را شهر دوحه مستقر نموده است. یکی دیگر از کشورهای حوزه خلیج فارس، عربستان است که توسعه آموزش عالی بین‌المللی آن با نظارت دولت همراه بوده است. این کشور از دهه ۱۹۷۰ به بعد با تأسیس وزارتخانه مستقل آموزش عالی و توسعه، دانشگاه‌های بومی خود را توسعه داد. هم‌اکنون این کشور دارای ۲۵ دانشگاه جامع و ده‌ها دانشگاه و کالج خصوصی است. این کشور رتبه بالایی جهانی در سرمایه‌گذاری در زمینه توسعه آموزش عالی (سالانه بیش از ۲۰ میلیارد دلار) را نیز به خود اختصاص داده است (خورسندی طاسکوه، ۱۳۹۵: ۱۸۸-۱۹۲). در ادامه به بررسی کامل‌تری از فعالیت‌های این سه کشور می‌پردازیم.

کشور امارات متحده عربی

کشور امارات متحده عربی با جمعیتی حدود ده میلیون نفر (که اکثر آن‌ها غیر اماراتی هستند)، در سال ۱۹۷۱ با خروج انگلستان از منطقه با اتحاد هفت امارت عربی تشکیل شد. درآمد بالای حاصل از فروش نفت و گاز؛ و جذب گردشگر و سرمایه‌گذار خارجی از مهم‌ترین منابع درآمدی این کشور است. اگرچه سطح درآمدی متخصصین در این کشور بالاست اما هزینه‌های زندگی و تحصیل نیز در امارات بسیار بالا هستند. در این کشور افراد خارجی می‌توانند ویزای تحصیل، کار و اجازه اقامت دریافت کنند اما طبق قوانین این کشور اعطای تابعیت به مهاجرین امکان‌پذیر نیست. دانشجویانی که گذرنامه کشورهای شورای همکاری خلیج (فارس) مانند بحرین، کویت، عمان، قطر و عربستان سعودی را دارند، نیازی به ویزای دانشجویی نخواهند داشت.

آموزش عالی در امارات

تحصیلات عالی در امارات با افتتاح دانشگاه امارات متحده عربی در سال ۱۹۷۶ آغاز گردید. پس‌از آن اولین دانشکده عالی فناوری در سال ۱۹۸۸ افتتاح شد و هم‌اکنون دارای ۱۷ شعبه در سراسر کشور است. دانشگاه زاید نیز در سال ۱۹۹۸ تأسیس شد که دو شعبه در ابوظبی و دبئی دارد. همچنین مؤسسات خصوصی متعددی در سال‌های اخیر در این کشور تأسیس شده‌اند. در ادامه مهم‌ترین نهادهای مرتبط با آموزش عالی بین‌المللی را معرفی می‌کنیم.

- **وزارت آموزش عالی و تحقیقات علمی:** این وزارتخانه در سال ۱۹۷۶ تأسیس گردید. اعتبارسنجی و صدور مجوز برای دانشگاه‌های خصوصی و برنامه‌های دانشگاهی، ارتباط با صنعت و کارایی که توسط اداره ملی پذیرش و کارایی^۲ انجام می‌شود و برگزاری آزمون‌های استاندارد توسط اداره ارزیابی مهارت آموزشی^۳ از جمله وظایف و فعالیت‌های این وزارتخانه است.
- **آزمون استاندارد امارات؛** یک نظام ملی آزمون استاندارد است که بر اساس استانداردهای آموزشی امارات متحده عربی فعالیت می‌کند و هدف آن ارزیابی دانش و مهارت‌های لازم متقاضیان تحصیل در دانشگاه‌های

---

^۱Gulf Cooperation Council

^۲National Admissions and Placement Office (NAPO)

^۳Common Educational Proficiency Assessment(CEPA)

^۴Emirates Standardized Test (EmSAT)

دولتی امارات است. این آزمون (EmsAT) برای دانشجویان غیر اماراتی شامل دروس فیزیک، شیمی، زیست-شناسی و علوم کامپیوتر است.

- اداره کل امور اقامت و امور خارجیان در امارات! مسئولیت صدور ویزای دانشجویان بر عهده این نهاد است. در حال حاضر، ویزای دانشجویی برای مدت یک سال صادر می‌شود و سالیانه قابل تمدید است. صدور ویزا در امارات به‌طور معمول بین سه تا پنج هفته طول می‌کشد.

بورسیه تحصیلی در امارات

دولت امارات متحده عربی و دانشگاه‌های امارات متحده عربی هر ساله بورس‌های تحصیلی را به دانشجویان بین‌المللی و شهروندان امارات ارائه می‌دهند. یکی از بورس‌های تحصیلی، بورس رئیس امارات متحده (خلیفه) است که به متقاضیانی که دارای سوابق برجسته هستند داده می‌شود. لازم به ذکر است که تمامی بورس‌های کشور امارات حتی بورس دولتی خلیفه از مسیر دانشگاه‌ها به متقاضیان داده می‌شود.

دانشگاه‌های امارات

در هر یک از شهرهای بزرگ امارات متحده عربی، حداقل یک دانشگاه وجود دارد که دوره‌های لیسانس و کارشناسی ارشد (و دکتری) ارائه می‌شود. برخی از این دانشگاه‌ها به رتبه‌بندی بالایی در جهان دست یافته‌اند. در جدول زیر دانشگاه‌ها و مؤسسات برتر در سال ۲۰۲۳ را مشاهده می‌کنید.

جدول ۴-۱: دانشگاه‌های برتر امارات متحده عربی در نظام رتبه‌بندی کیو. اس

شهر	رتبه جهانی	نام دانشگاه	
ابوظبی	۱۸۱	دانشگاه خلیفه	۱
العین	۲۹۶	دانشگاه امارات متحده عربی	۲
شارجه	۳۶۹	دانشگاه آمریکایی شارجه	۳
دبی	۵۵۰-۵۴۱	دانشگاه کانادایی دبی	۴
العین	۶۵۰-۶۰۱	دانشگاه العین	۵

شهرک دانشگاهی دبی!

شهرک دانشگاهی دبی پس از تأسیس دهکده دانش در سال ۲۰۰۶ با هدف ایجاد پایگاهی برای رشد و تعالی آموزش عالی در امارات تأسیس شد. این شهرک، مرکزی برای مدارس و دانشگاه‌های بین‌المللی است. ۲۷ کالج و دانشگاه مختلف از کشورهای سراسر جهان، ۳ مرکز نوآوری و حدود ۲۷۵۰۰ دانشجو در این شهرک هستند که در بیش از ۵۰۰ برنامه دانشگاهی در زمینه‌های مختلف تحصیل می‌کنند. بورسیه دانشگاه‌های حاضر در این شهرک بر اساس شرایط خاصی با توجه به شرایط هر دانشگاه مستقر در آن اعطا می‌گردد.

شکل ۴-۱: شهرک دانشگاهی دبی

دانشگاه خلیفه

در سال ۲۰۰۷، دانشگاه علوم، فناوری و تحقیقات خلیفه^۲ برای ارائه برنامه‌های درسی مهندسی تأسیس شد. در همان سال کالج دانشگاه اتصال^۳ (دانشگاهی در زمینه مخابرات) توسط این دانشگاه خریداری گردید و در سال ۲۰۱۷، مؤسسه علم و فناوری مصدر (دانشگاه پژوهشی با تمرکز بر انرژی‌های پیشرفته و فناوری‌های پایدار) و مؤسسه نفت (یک مرکز آموزشی و تحقیقاتی بین‌المللی پیشرو در صنعت نفت و گاز) تحت یک دانشگاه به نام دانشگاه علم و صنعت خلیفه باهم ادغام شدند. اکنون دانشگاه خلیفه دارای سه کالج، ۱۸ مرکز تحقیقاتی و ۱۷ بخش است و طیف وسیعی از رشته‌های علوم، مهندسی و پزشکی را پوشش می‌دهد. تعداد دانشجویان این دانشگاه بیش از ۳۵۰۰ نفر است که از این تعداد حدود ۲۵۰ نفر دانشجوی بین‌المللی هستند. این دانشگاه رتبه ۹ را در رتبه‌بندی دانشگاه‌های عربی در نظام رتبه‌بندی کیو. اس به خود اختصاص داده است.

^۱Dubai Academic City

^۲Khalifa University of Science, Technology and Research (KUSTAR)

^۳Etisalat University College

شکل ۴-۲: وضعیت شاخص‌های دانشگاه خلیفه در نظام رتبه‌بندی کیو. اس

بورسیه در دانشگاه

در این دانشگاه تعداد محدودی بورسیه تحصیلی کامل برای دانشجویان بین‌المللی ممتاز یا دارای شرایط ویژه ارائه می‌گردد.

- **بورسیه خلیفه:** بورس تحصیلی رئیس، معتبرترین کمک‌هزینه تحصیلی است که برای دانشجویان بر اساس دستاوردهای علمی و شایستگی‌های آن‌ها اعطا می‌شود. برای دریافت این بورسیه، متقاضیان ابتدا باید «پذیرش کامل» را از دانشگاه دریافت کرده باشند. حداقل نمره در آزمون استاندارد (EmSAT) (ریاضی ۱۲۵۰، فیزیک ۱۰۰۰، علوم کامپیوتر ۸۰۰، عربی ۷۰۰، یک درس انتخابی از شیمی یا زیست‌شناسی ۸۰۰ و انگلیسی ۱۴۰۰) برای دریافت «بورسیه رئیس» الزامی است. همچنین دانشجویان باید در طول تحصیل خود در دانشگاه خلیفه معدل ۳,۳ یا بالاتر از کل نمره ۴ را داشته باشند.
- **بورسیه دانشگاه خلیفه:** این بورس، یک بورسیه تحصیلی جزئی است که به دانشجویان بین‌المللی با عملکرد تحصیلی عالی اعطا می‌شود. دانشجویان باید برای «پذیرش کامل» حداقل نمره در آزمون EmSAT بدست آورند (ریاضی ۱۲۵۰، فیزیک ۱۰۰۰، علوم کامپیوتر ۸۰۰، عربی ۷۰۰، یک درس انتخابی از شیمی یا زیست‌شناسی ۸۰۰ و انگلیسی ۱۴۰۰). همچنین برای گرفتن بورسیه جزئی، دانشجویان باید در طول تحصیل خود در دانشگاه خلیفه معدل ۳,۰ یا بالاتر از کل نمره ۴ را حفظ کنند.

- **بورسیه تحصیلی خودپرداخت:** بورسیه تحصیلی خودپرداخت برای کمک به دانشجویانی است که در دانشگاه پذیرفته شده‌اند اما برتری تحصیلی و معدل بالا را نداشته‌اند، آن‌ها می‌توانند پس از اثبات شایستگی خود در طول تحصیل، از این بورسیه استفاده کنند و بازپرداخت مالی دریافت کنند. دانشجویان باید در آزمون EmSAT نمرات قابل قبولی را داشته باشند (ریاضی ۱۰۰۰، فیزیک ۸۰۰، عربی ۷۰۰، علوم کامپیوتر ۸۰۰، یک درس انتخابی از شیمی یا زیست‌شناسی ۸۰۰ و انگلیسی ۱۲۵۰). برای بورسیه تحصیلی خودپرداخت، دانشجویان باید در طول تحصیل خود در دانشگاه خلیفه معدل تجمعی ۳٫۸ یا بالاتر را حفظ کنند.

دانشگاه خلیفه بورس‌های تحصیلی دیگری نیز برای دانشجویان بین‌المللی ارائه می‌دهند که شامل:

- **بورسیه دکتری مشترک دانشگاه خلیفه و شورای بورس تحصیلی چین^۲**

دانشگاه با همکاری شورای بورس تحصیلی چین، به اتباع چینی واجد شرایط پذیرفته‌شده در مقطع دکتری در رشته‌های مهندسی یا علوم پایه بورسیه کامل اعطا می‌کند.

مزایای بورسیه دکتری: کمک‌هزینه ماهیانه ۹۲۰۰ درهم، بلیت پرواز سالانه، حمایت کامل از هزینه‌های تحصیل و هرگونه هزینه‌های مرتبط با تحقیقات، خوابگاه دانشگاه آزاد (کمک‌هزینه اسکان تا ۲۰۰۰ درهم در هرماه در صورتی که خوابگاه دانشگاه در دسترس نباشد)، کتاب‌های درسی رایگان، بیمه درمانی امارات متحده عربی، این بورسیه حداکثر تا ۴۸ ماه به دانشجویان تعلق می‌گیرد.

- **بورسیه تحصیلات تکمیلی برای دانشجویان بین‌المللی**

دانشگاه علم و صنعت خلیفه بورسیه‌های زیر را برای حمایت از دانشجویان بین‌المللی در برنامه‌های تحصیلات تکمیلی به صورت کامل ارائه می‌دهد.

- ❖ **بورسیه تحصیلی آموزشی-پژوهشی کارشناسی ارشد:** پوشش کامل شهریه، پوشش بیمه درمانی برای

دانشجویان تحت حمایت دانشگاه خلیفه (ویزای دانشجویی)، پشتیبانی برای حضور در کنفرانس‌های تحقیقاتی بین‌المللی و کمک‌هزینه ماهانه ۴۰۰۰ درهم از جمله مزایای این بورس است.

---

^۱Self-Pay

^۲China Scholarship Council

❖ **بورس تحصیلی ترکیبی کارشناسی ارشد/دکتری:** این بورسیه از دانشجویان بین‌المللی که هر دو مقطع کارشناسی ارشد و دکترا را در دانشگاه خلیفه دنبال می‌کنند، پشتیبانی می‌کند. مزایای بورسیه تحصیلی عبارت‌اند از: پوشش کامل شهریه، پوشش بیمه درمانی برای دانشجویان، بلیت هواپیما، خوابگاه، کمک‌هزینه ماهانه ۸۰۰۰ درهم برای کارشناسی ارشد و ۱۲۰۰۰ درهم برای دکتری.

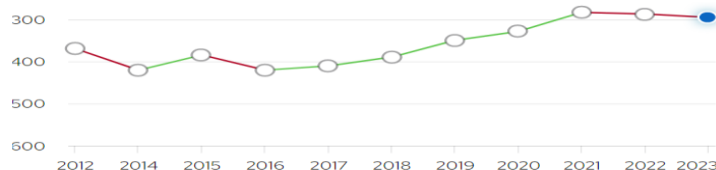
❖ **بورسیه آموزشی-پژوهشی دکتری:** بورسیه تحصیلی از دانشجویان بین‌المللی مقطع دکترا پشتیبانی می‌کند. مزایای بورسیه تحصیلی عبارت‌اند از: پوشش کامل شهریه، پوشش بیمه درمانی، پشتیبانی برای حضور در کنفرانس‌های تحقیقاتی بین‌المللی، خوابگاه (کمک‌هزینه اسکان ۲۰۰۰ درهم در ماه فقط در صورتی که خوابگاه دانشگاه برای دانشجوی واجد شرایط موجود نباشد، طبق قوانین و مقررات دانشگاه) و کمک‌هزینه ماهانه ۱۲۰۰۰ درهم.

• بورسیه پزشکی دانشگاه خلیفه

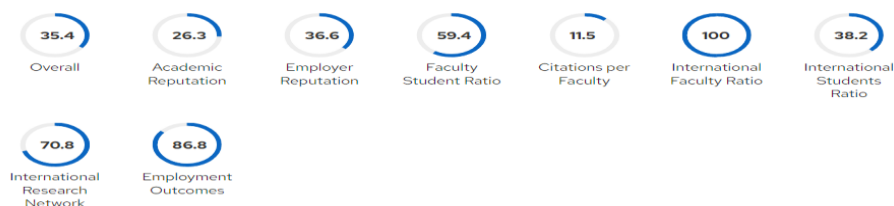
دانشجویانی که بورسیه پزشکی دانشگاه خلیفه دریافت می‌کنند در برنامه Pre-Medicine Bridge ثبت‌نام می‌کنند. شهریه کامل دانشگاه، پشتیبانی برای حضور در رویدادهای آموزشی در سطح محلی و بین‌المللی، اسکان در خوابگاه‌های دانشگاه، کمک‌هزینه ماهانه در دوره کارشناسی ارشد برابر ۸۰۰۰ درهم و در دوره دکتری نیز ۱۲۰۰۰ درهم است.

دانشگاه امارات متحده عربی

اولین و مهم‌ترین دانشگاه ملی جامع در امارات، دانشگاه امارات متحده عربی است که در سال ۱۹۷۶ توسط شیخ زاید بن سلطان آل‌نهیان با هدف ایجاد یک دانشگاه جامع و تحقیقاتی تأسیس شد. این دانشگاه در حال حاضر ۱۴۱۳۵ دانشجو دارد که بیش از ۲۱۶۳ نفر از آن‌ها دانشجوی بین‌المللی هستند. دانشگاه دارای نه دانشکده تجارت و اقتصاد؛ مهندسی؛ کشاورزی و دامپزشکی؛ علوم انسانی و اجتماعی، آی‌تی؛ حقوق؛ پزشکی و علوم بهداشتی؛ و علوم پایه است. مراکز تحقیقاتی دانشگاه که در زمینه‌های منابع آب و درمان سرطان فعال هستند، اهمیت راهبردی برای کشور و منطقه دارند. دانشگاه امارات متحده عربی در حال حاضر در رتبه ۵ جهان عرب و رتبه ۲۹۶ در سراسر جهان قرار دارد. برنامه‌های دانشگاهی امارات متحده عربی با مشارکت کارفرمایان توسعه یافته است، بنابراین فارغ‌التحصیلان آن دارای موقعیت‌های کلیدی در صنعت، تجارت و دولت در سراسر منطقه هستند.

Ranking criteria

شکل ۴-۳: وضعیت شاخص‌های دانشگاه امارات متحده عربی در نظام رتبه‌بندی کیو. اس

بورسیه دانشگاه:

• بورسیه کامل تحصیلی در مقطع کارشناسی برای دانشجویان بین‌المللی

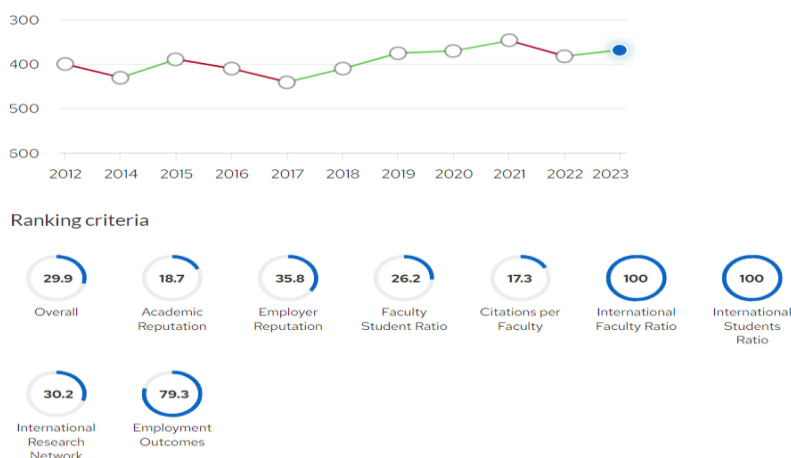
برای دریافت بورسیه تحصیلی کامل، دانشجویان باید شایستگی تحصیلی بالایی داشته باشند و موفقیت تحصیلی خود را حفظ کنند. از جمله شرایط آن: نمره دیپلم (۱۲ سال) باید حداقل ۹۷٪ کل نمره باشد. فرد باید با توجه به رشته درخواستی حداقل امتیاز را در آزمون EmsAt کسب کند (۱۵۰۰ در ریاضی، ۱۶۷۵ در زبان انگلیسی، ۱۳۵۰ در عربی). تا زمانی که دانشجو معدل بالای ۳٫۸ را حفظ کند و شرایط صلاحیت دانشجویی را رعایت کند بورسیه وی تا فارغ‌التحصیلی معتبر خواهد بود.

• بورسیه جزئی برای دانشجویان مقطع کارشناسی

دانشگاه امارات متحده عربی ممکن است برای فارغ‌التحصیلان دبیرستانی به‌عنوان بورسیه تحصیلی در طول تحصیل در امارات ۵۰ درصد تخفیف در شهریه ارائه دهد. از جمله شرایط آن: نمره دیپلم حداقل ۹۰٪ کل نمره باشد، فرد باید با توجه به رشته موردنظر در آزمون استاندارد EmsAT شرایط لازم را داشته باشد. (در انگلیسی ۱۵۵۰، در ریاضی ۱۶۰۰، در عربی ۱۲۵۰). تا زمانی که دانشجو معدل بالای ۳٫۶ را حفظ کند بورسیه وی تا فارغ‌التحصیلی معتبر است.

دانشگاه آمریکایی شارجه

دانشگاه آمریکایی شارجه در سال ۱۹۹۷ توسط شیخ دکتر سلطان بن محمد القاسمی، عضو شورای عالی امارات متحده عربی و حاکم شارجه با هدف ایجاد دانشگاهی برتر در سطح جهان و مفید برای جامعه امارات و داشتن اساتید و دانشجویانی در سطح جهانی و تبدیل آن‌ها به رهبران آینده تأسیس گردید. دانشگاه دارای ۲۸ رشته و ۴۵ برنامه تحصیلی در مقطع کارشناسی، ۱۶ برنامه کارشناسی ارشد و سه برنامه دکترا است. این دانشگاه هم‌اکنون رتبه ۸ دانشگاه‌های عربی را به خود اختصاص داده است.

شکل ۴-۴: وضعیت شاخص‌های دانشگاه آمریکایی شارجه در نظام رتبه‌بندی کیو. اس

بورسیه در دانشگاه

شرایط بورسیه و کمک مالی در این دانشگاه متنوع است و برای سطوح کارشناسی، ارشد و دکتری ارائه می‌گردد. این شرایط در سایت دانشگاه به صورت شفاف بیان شده است.

۱. در سطح کارشناسی

- **جایزه ویژه رئیس دانشگاه:** دانشجویانی که به تازگی پذیرفته شده‌اند می‌توانند برای این جایزه که از ۷۵ درصد تا ۱۰۰ درصد شهریه تحصیل و مسکن را حمایت می‌کند با داشتن شرایط زیر درخواست دهند: داشتن ویژگی‌های فردی برجسته و توانایی‌های رهبری، خدمات، کمک علمی یا ادبی به جامعه، افتخارات، حداقل میانگین معدل ۹۵ درصد یا معادل آن در سه سال آخر دوره متوسطه، افرادی که نیاز مالی دارند. این بورسیه در دوران تحصیل با حفظ شایستگی علمی نیز ارائه می‌شود.
- **بورسیه شایستگی:** طیف وسیعی از بورسیه‌های شایستگی (از ۱۰ تا ۳۰ درصد شهریه و هزینه‌های آزمایشگاه) به متقاضیان واجد شرایط داده می‌شود. میانگین معدل دبیرستان باید معادل ۹۰ درصد یا بالاتر باشد.

- بورسیه مدرسه شاراکا! به برخی از دانش آموزان مدرسه شاراکا که رابطه علمی و اجتماعی گسترده‌ای با دانشگاه دارند، بورسیه تحصیلی از ۵۰ تا ۱۰۰ درصد کاهش شهریه ارائه می‌شود.
- بورسیه پایداری چلهوب! این بورس تحصیلی ویژه دانشجویان تازه پذیرفته شده در برنامه علوم محیطی دانشکده هنر و علوم است.
- بورسیه‌های وقف شده: تعدادی بورسیه تحصیلی نیازمحور از طریق مشارکت افراد و سازمان‌ها به دانشجویانی که نیاز مالی دارند ارائه می‌گردد.
- بورسیه تحصیلی شیخ خلیفه: بورسیه تحصیلی شیخ خلیفه از طریق مسابقه سالانه‌ای که در هر مدرسه برگزار می‌شود اعطا می‌شود و تا چهار ترم متوالی ادامه دارد. دانشجویان علاقه‌مند به درخواست برای این بورس باید معدل ۳,۲۵ داشته باشند و دانشجوی تمام وقت (حداقل ۱۲ واحد) باشند.
- کمک‌هزینه شهریه خانواده: برای خانواده‌هایی که بیش از یک فرزند به‌طور هم‌زمان در دانشگاه ثبت‌نام کرده‌اند، تخفیف شهریه ۲۵ درصدی داده می‌شود.
- برنامه‌های تبادل شهریه

دانشجویان مبادله شهریه خروجی: دانشگاه به همه اساتید و کارکنان تمام وقت این امکان را می‌دهد تا افراد تحت تکفل خود را برای تحصیل، به ایالات متحده آمریکا با تخفیف قابل توجهی بفرستند.

دانشجویان مبادله شهریه ورودی: اساتید و کارکنان سایر دانشگاه‌های هم‌پیمان را قادر می‌سازد تا وابستگان خود را برای تحصیل، به دانشگاه آمریکایی شارجه، بدون شهریه بفرستند.

۲. در سطح کارشناسی ارشد

- دستتاری استاد^۱: یک دستتاری تحصیلات تکمیلی وظایفی را به‌عنوان دستتاری استاد در آزمایشگاه، آموزش و بررسی تکالیف دانشجویان و نمره دادن به آن‌ها بر عهده دارد که تا ۲۰ ساعت در هفته موظف به ارائه خدمت است. دستتاری در دو نوع کلی تعریف می‌گردد:

❖ دستتاری تحقیقاتی تحصیلات تکمیلی: فرصت‌هایی را فراهم می‌کند تا با همکاری با یکی از اعضای هیئت علمی در زمینه فعالیت‌های مرتبط با تحقیق، تجربه پژوهشی دانشجویان افزایش یابد.

---

^۱Sharakah
^۲Chalhoub
^۳Graduate Assistant (GA)

❖ **دستیار آموزشی تحصیلات تکمیلی:** فرصت‌هایی را فراهم می‌کند تا از طریق استخدام پاره‌وقت در

موقعیت‌هایی مانند دستیاری آزمایشگاه، تجربیات مربوط به تدریس دانشجو افزایش یابد.

• **کار دانشجویی برای دانشجوی کارشناسی ارشد:** تا ۲۰ ساعت در هفته در حین برگزاری دوره‌ها و تا ۴۰

ساعت در هفته در زمان تعطیلات دانشجویان می‌توانند درخواست کار دانشجویی بدهند.

۳. در سطح دکتری

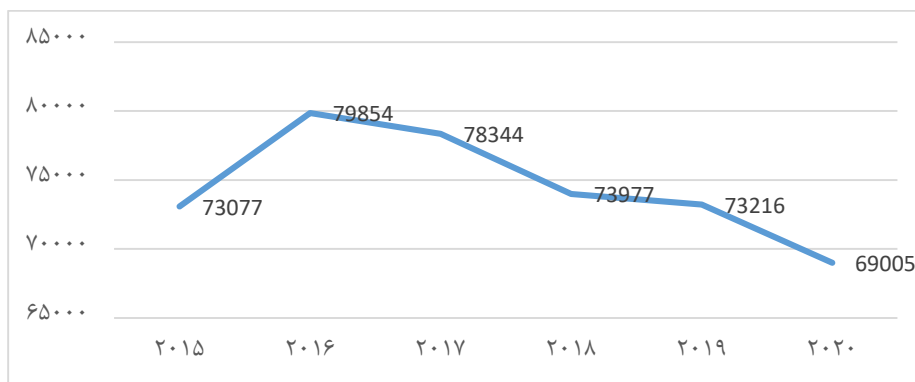
دانشگاه تعداد محدودی از دستیاران تحصیلات تکمیلی را به صورت رقابتی از بین دانشجویان دکترا انتخاب می‌کند. این بورس به صورت سالانه حداکثر به مدت چهار سال، مشروط به بررسی سالانه عملکرد تحصیلی و دستاوردهای دانشجو، به صورت کامل یا جزئی اعطا می‌شود. دریافت‌کنندگان، در انجام تحقیقات در یک گروه تحقیقاتی و همچنین انجام وظایف دستیار آموزشی مشارکت خواهند داشت. به طور کلی، یک دانشجوی دکترا که به عنوان دستیار تحصیلات تکمیلی منصوب می‌شود، زیر نظر یکی از اعضای هیئت علمی تحقیقات انجام می‌دهد و یا به عنوان دستیار آزمایشگاه یا دستیار آموزشی تحت نظارت سرپرست دانشکده خدمت می‌کند و ممکن است از او خواسته شود تا برخی از وظایف اداری را انجام دهد. مزایای دستیاری نیز معافیت کامل یا جزئی از شهریه، کمک‌هزینه ماهانه، مشارکت در پروژه‌های تحقیقاتی در حال انجام است.

کشور عربستان سعودی

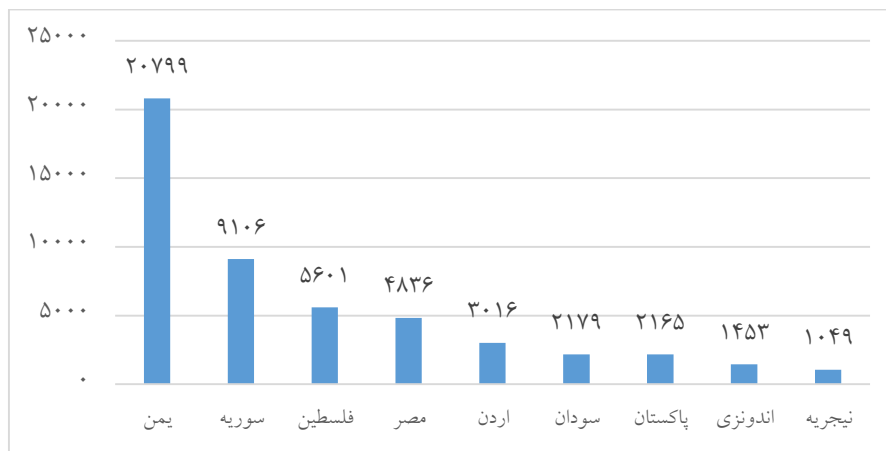
کشور عربستان سعودی که در سال ۱۹۳۲ تأسیس گردیده و یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین کشورهای اسلامی است که دارای جمعیتی حدود ۳۵ میلیون نفر است این کشور به علت اینکه قطب دینی، تجاری و سرمایه‌گذاری است دارای جمعیت بالای مهاجر است. میزان درآمد افراد در این کشور بالاست و هزینه‌های تحصیل و زندگی در آن به نسبت سایر کشورهای عربی خلیج فارس (قطر، امارات و کویت) کمتر است.

آموزش عالی عربستان

عربستان از دهه ۱۹۷۰ به بعد توجه ویژه‌ای به آموزش عالی داشته است. وزارت آموزش عالی در سال ۱۹۷۵ به صورت مستقل در این کشور با هدف تربیت نیروی متخصص برای رفع نیازهای در حال رشد عربستان تأسیس شد. این وزارتخانه دوباره در سال ۲۰۱۵ با وزارت آموزش ادغام گردید.

نمودار ۴-۱: تغییرات میزان دانشجویان بین‌المللی عربستان

نمودار ۴-۲: ملیت دانشجویان عربستان در سال ۲۰۲۰

این کشور در سال‌های اخیر برای ارائه تصویر جدیدی از خود در جامعه بین‌المللی از گسترش آموزش عالی استقبال کرده است. تأسیس دانشگاه‌های بزرگ و اعطای تسهیلات ویژه به پژوهشگران و دانشجویان و تأسیس دانشگاه‌هایی که زنان و مردان در کنار هم تحصیل کنند و همکاری‌های گسترده با دانشگاه‌های برجسته جهان در راستای این تصویرسازی مثبت است (نورمحمدی، محمدی پور، ۱۳۹۵).

نهادهای آموزش عالی عربستان

- شورای آموزش عالی^۱: نهادی حاکم بر کلیه آموزش‌های غیرنظامی پس از مقطع متوسطه است.
- وزارت آموزش عربستان: این وزارتخانه که تا قبل از سال ۲۰۰۳ به‌عنوان وزارت دانش شناخته می‌شد، مسئولیت آموزش ابتدایی، متوسطه و عالی را در این کشور را به عهده دارد.
- کمیسیون ملی ارزیابی و اعتباربخشی علمی عربستان^۲: این سازمان در سال ۲۰۰۴ تأسیس گردید و مسئولیت اعتبارسنجی آموزش‌های ارائه‌شده با استانداردهای بین‌المللی را به عهده دارد.
- مرکز ملی ارزیابی^۳: این مرکز با هدف برقراری عدالت در آموزش عالی عربستان و افزایش کارایی مؤسسات تشکیل شده است. این مرکز مسئولیت سنجش و برگزاری آزمون برای سنجش متقاضیان به دانشگاه را دارد.

بورسیه دولتی در پادشاهی عربستان^۴

دولت پادشاهی عربستان سعودی، در راستای حمایت از انتشار دانش و تحقیقات علمی، هر ساله به دانشجویان ممتاز کشورهای مختلف جهان بورسیه تحصیلی ارائه می‌دهد. این دانشجویان بین‌المللی در عربستان متعلق به بیش از ۱۶۵ کشور هستند. برای دریافت این بورسیه، سن داوطلب در مقطع کارشناسی نباید کمتر از ۱۷ سال و یا بیشتر از ۲۵ سال باشد. همچنین سن مجاز برای کارشناسی ارشد حداکثر ۳۰ سال و برای دکتری حداکثر ۳۵ سال است. مزایای بورس شامل بیمه برای دانشجوی و اعضای خانواده، تأمین محل اقامت، بلیت سفر سالیانه، همچنین یک بخش مجزا در هر دانشگاه برای ارائه خدمت به دانشجویان بین‌المللی و برگزاری برنامه‌های علمی، فرهنگی، اجتماعی مرتبط اختصاص داده شده است. لازم به ذکر است کلیه بورسیه‌های دولتی عربستان از طریق دانشگاه‌های دولتی ارائه می‌گردد.

^۱Council of Higher Education (CHE)

^۲National Commission for Academic Accreditation and Assessment (NCAAA)

^۳National Center for Assessment in Higher Education (NCAHE)

^۴Kingdom of Saudi Arabia Scholarships

دانشگاه‌های برتر عربستان

در جدول زیر، بهترین دانشگاه‌های عربستان در رتبه‌بندی کیو. اس سال ۲۰۲۳ معرفی شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود دانشگاه‌های عربستان دارای رتبه‌های مطلوبی در این نظام رتبه‌بندی هستند.

جدول ۴-۲: دانشگاه‌های برتر عربستان در نظام رتبه‌بندی کیو. اس

شهر	رتبه جهانی	نام دانشگاه	
جده	۱۰۶	دانشگاه ملک عبدالعزیز	۱
ظهران	۱۶۰	دانشگاه نفت و مواد معدنی ملک فهد	۲
ریاض	۲۳۷	دانشگاه ملک سعود	۳
مکه	۴۴۹	دانشگاه ام القرای	۴
دمام	۴۷۷	دانشگاه امام عبدالرحمن بن فیصل	۵

دانشگاه ملک عبدالعزیز

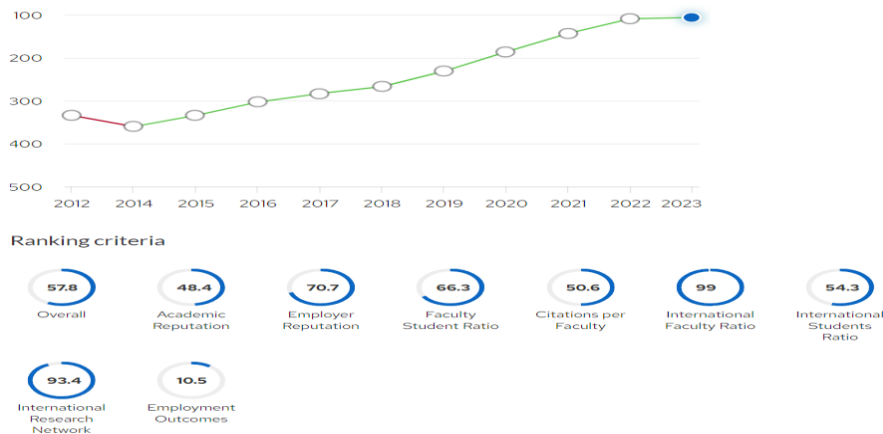
دانشگاه ملک عبدالعزیز در سال ۱۹۶۷ با هدف ارائه آموزش عالی در منطقه غرب عربستان تأسیس و به نام بنیان‌گذار عربستان سعودی، ملک عبدالعزیز بن عبدالرحمن آل سعود، نام‌گذاری شد. این دانشگاه حدود ۸۰ هزار دانشجو دارد که ۹۰۰۰ نفر از آن‌ها دانشجوی بین‌المللی هستند و در دو پردیس جداگانه (مردانه و زنانه) تحصیل می‌کنند. دانشگاه ملک عبدالعزیز همچنین به‌عنوان پیشرو در باز کردن درهای آموزش عالی به روی جمعیت زنان شناخته می‌شود. این دانشگاه، طیف گسترده‌ای از رشته‌هایی مانند علوم دریایی، زمین‌شناسی، مهندسی هسته‌ای، مهندسی پزشکی، هواشناسی، هوانوردی و کانی‌شناسی را برای دانشجویان تمام‌وقت، دانشجویان شاغل، دانشجویان معلول و ... ارائه می‌دهد.

شکل ۴-۵: دانشگاه ملک عبدالعزیز

این دانشگاه توانسته است رتبه اول دانشگاه‌های جهان عرب در نظام رتبه‌بندی کیو. اس و همچنین رتبه اول در مرکز استنادی علوم جهان اسلام^۱ را به خود اختصاص دهد.

شکل ۴-۶: وضعیت شاخص‌های دانشگاه ملک عبدالعزیز در نظام رتبه‌بندی کیو. اس

بورسیه

تمام بورسیه‌های ارائه‌شده توسط دانشگاه ملک عبدالعزیز برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی هدف‌گذاری شده است و بورسیه‌ای برای دانشجویان کارشناسی وجود ندارد.

۱. بورسیه‌های دانشجویان خارجی دانشگاه

^۱ مرکز استنادی علوم جهان اسلام (ISC) Islamic World Science Citation Center توسط وزرای آموزش عالی کشورهای عضو کنفرانس اسلامی در سال ۲۰۰۸ تاسیس شد. مرکز آن در شهر شیراز قرار دارد و در حال حاضر کشورهای زیادی از سراسر جهان تحت پوشش فعالیت‌های این مرکز قرار دارند.

این برنامه بورسیه فقط برای متقاضیانی است که برای کارشناسی ارشد یا دکترا درخواست می‌دهند و دارای شرایط ورودی مختلف در مورد سن، اعتبار علمی و توانایی اثبات مهارت انگلیسی هستند.

شرایط بورسیه: کمک‌هزینه زندگی ماهانه، پوشش بیمه سلامت، هزینه سفر، اتاق و...

شرایط عمومی پذیرش دانشگاه برای متقاضیان بین‌المللی: متقاضی باید مدرک دانشگاهی خود را از یک کالج یا دانشگاه معتبر با حداقل نمره «خیلی خوب» گرفته باشد. (گواهی فارغ‌التحصیلی و ریزنمرات باید از طریق سفارت عربستان تأیید شود). سن متقاضی نباید از ۴۰ سال برای دکترا و از ۳۵ سال برای کارشناسی ارشد تجاوز کند. برای متقاضیانی که زبان اصلی آن‌ها انگلیسی نیست، گواهی زبان انگلیسی (آیلتس) الزامی است.

۲. بورسیه‌های دانشگاه برای تبادل فرهنگی و دانشجویان شورای همکاری خلیج فارس^۱

این بورس تحصیلی در دانشگاه ملک عبدالعزیز یک پله بالاتر از بورسیه‌های خارجی دانشگاه است و شرایط سخت‌تری برای استفاده از آن حاکم است و الزامات بیشتری دارد. یک بورسیه تحصیلی که طبق توافق‌نامه‌های خاصی به کشورهای عضو مانند کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و یمن ... داده می‌شود.

مزایای بورسیه: کمک‌هزینه زندگی ماهانه، بیمه درمانی، اتاق و تجهیزات، کمک‌هزینه کتاب، پوشش هزینه سفر

شرایط پذیرش عمومی دانشگاه: متقاضی باید مدرک دانشگاهی خود را از یک کالج یا دانشگاه معتبر با حداقل نمره «خیلی خوب» گرفته باشد. (گواهی فارغ‌التحصیلی و ریزنمرات باید از طریق سفارت عربستان تأیید شود). سن متقاضی برای دکترا نباید از ۴۰ سال و برای کارشناسی ارشد نباید از ۳۵ سال تجاوز کند، همچنین گواهی زبان انگلیسی الزامی است.

دانشگاه علم و صنعت ملک عبدالله^۱

دانشگاه علم و صنعت ملک عبدالله یک دانشگاه تحقیقاتی است که در شهر ثول استان ریاض قرار دارد. این دانشگاه که در سال ۲۰۰۹ تأسیس شده است، برنامه‌های آموزشی و تحصیلات تکمیلی خود را به زبان انگلیسی ارائه می‌دهد. اولین دانشگاه مختلط (زن و مرد) در عربستان سعودی است و توانسته در مدت کوتاهی با رشد سریع در زمینه تحقیقات و پژوهش خود را مطرح نموده و رتبه چهارم را در بین دانشگاه‌های جهان اسلام (ISC) کسب کند.

بورسیه دانشگاه

• بورس کامل دانشگاه علم و صنعت ملک عبدالله

دانشگاه علم و صنعت ملک عبدالله سالیانه ۱۵۰ بورس تحصیلی برای دانشجویان از سراسر دنیا در رشته‌های مختلف برای مقطع کارشناسی ارشد و دکتری ارائه می‌دهد.

الزامات درخواست بورسیه: این دانشگاه حداقل نمره ۶,۵ در سطح آیلتس (معادل ۷۹ تافل) نیاز دارد. اگر متقاضی مدرکی از یک موسسه معتبر در ایالات متحده، کانادا، بریتانیا، ایرلند، استرالیا یا نیوزلند دریافت کرده باشد، نمره تافل یا آیلتس لازم نیست. ارسال ریزنمرات تحصیلی، گواهی فارغ‌التحصیلی، سوابق تحصیلی، سه توصیه‌نامه و رزومه ضروری است.

مزایای مالی: همه دانشجویان پذیرفته‌شده از مزایای کمک‌هزینه تحصیلی برخوردار می‌شوند که از دانشجویان در طول دوره تحصیلات تکمیلی آن‌ها پشتیبانی می‌کند. مزایای کمک‌هزینه تحصیلی عبارت‌اند از: پشتیبانی کامل شهریه، کمک‌هزینه زندگی ماهانه (بسته به مدارک تحصیلی و پیشرفت تحصیلی بین ۲۰۰۰۰ تا ۳۰۰۰۰ دلار در سال)، مسکن، پوشش پزشکی و دندانپزشکی، پشتیبانی از جابجایی

• برنامه بورسیه دکتری مشترک دانشگاه علم و صنعت ملک عبدالله و بانک توسعه اسلامی

این بورسیه در سال ۲۰۱۲ تأسیس شد و سهمیه ۵ بورس سالانه را دارد. شهروندان کشورهای عضو بانک توسعه اسلامی^۱ واجد شرایط درخواست این بورسیه تحصیلی برای دوره دکتری تمام وقت ۴ ساله هستند.

شرایط: متقاضی باید شهروند یکی از کشورهای عضو بانک توسعه اسلامی باشد، سن حداکثر ۳۵ سال، مشغول به کار تمام وقت در یک مؤسسه دانشگاهی، تحقیقاتی یا توسعه‌ای باشد و توسط آن مؤسسه معرفی شود. انتخاب افراد بر اساس شرایط بورسیه شایستگی بانک توسعه اسلامی خواهد بود.

کشور قطر

کشور قطر با جمعیتی حدود ۳ میلیون نفر که بیش از ۷۰ درصد آن‌ها مهاجر هستند در شمال عربستان قرار دارد. درآمد این کشور بر پایه صدور گاز است و ساکنان این کشور با داشتن درآمد سرانه سالیانه حدود ۱۳۰ هزار دلار، یکی از ثروتمندترین افراد جهان هستند. در سال‌های اخیر، کشور قطر سیاست درهای باز و رویکرد لیبرالی را در تعامل با سایر کشورها برگزیده است و با همه کشورها و گروه‌های سیاسی منطقه ارتباط دوستانه دارد.

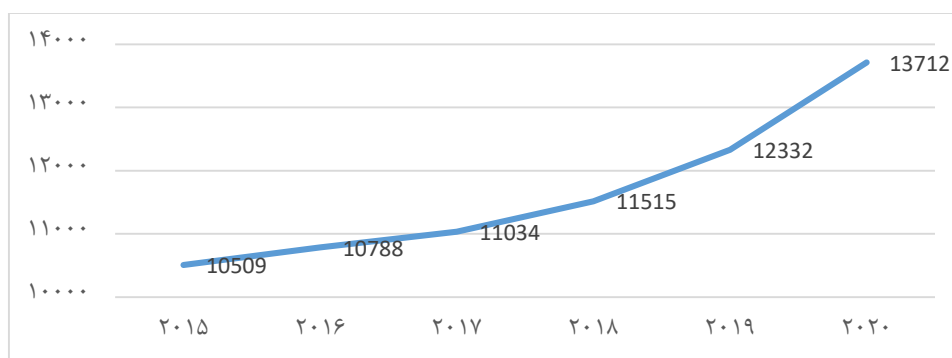
آموزش عالی: از لحاظ آموزشی این کشور امکانات آموزشی مدرنی را در اختیار دانشجویان قرار می‌دهد و دانشگاه‌های این کشور با دانشگاه‌های معتبر اروپایی در ارتباط هستند.

بنیاد قطر

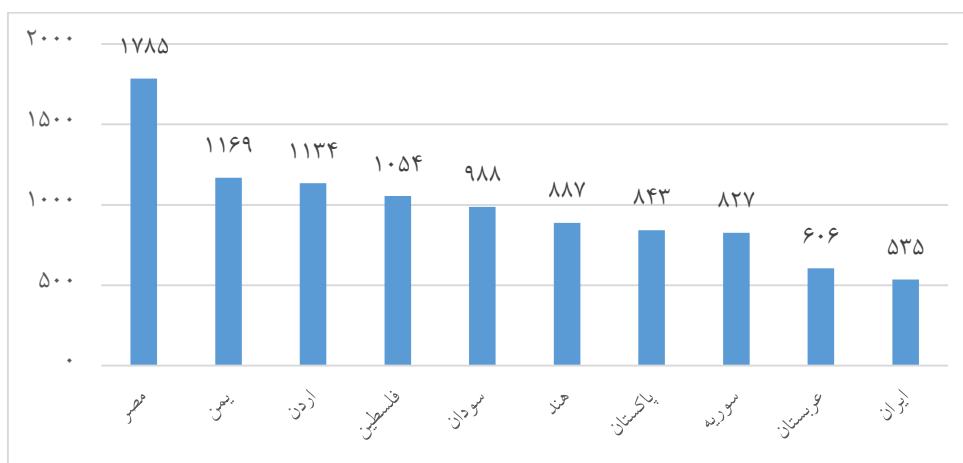
بنیاد قطر سازمانی غیرانتفاعی است که در سال ۱۹۹۵ توسط همسر خلیفه بنا نهاده شد. این بنیاد بر آموزش، پژوهش‌های علمی و توسعه جامعه متمرکز است. دانشگاه‌ها، برنامه‌های آموزشی و پارک علم و صنعت قطر شامل ۲۱ شرکت فعال در تحقیقات علمی و توسعه زیر نظر این بنیاد قرار دارند.

---

^۱ بانک توسعه اسلامی در سال ۱۹۷۵ تأسیس شد. اعضای این بانک ۵۶ کشور مسلمان هستند و مرکز اصلی آن در شهر جدّه قرار دارد. ایران، چهارمین سهامدار بزرگ این بانک است.

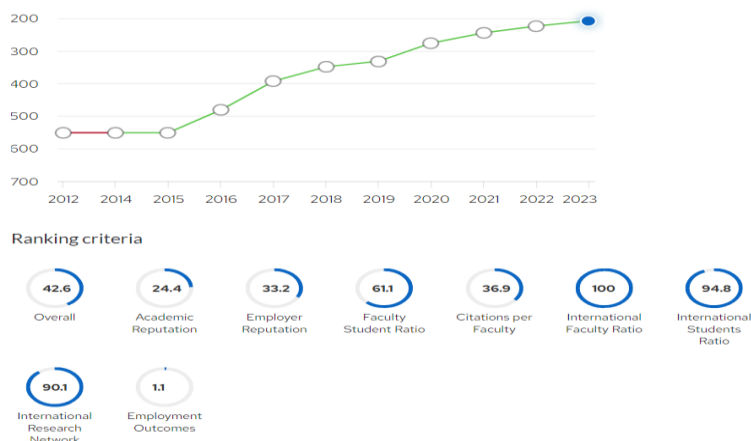
نمودار ۳-۴: تغییرات میزان دانشجویان بین‌المللی قطر

نمودار ۴-۴: ملیت دانشجویان قطر در سال ۲۰۲۰

دانشگاه قطر

دانشگاه قطر در سال ۱۹۷۳ افتتاح شد، در حال حاضر تقریباً ۱۴۰۰۰ دانشجو در هشت دانشکده هنر و علوم، تجارت و اقتصاد، آموزش، مهندسی، حقوق، داروسازی، شریعت و مطالعات اسلامی و پزشکی تحصیل می‌کنند. این دانشگاه در رتبه ۲۰۸ در نظام رتبه‌بندی کیو. اس قرار دارد؛ و در رتبه‌بندی دانشگاه‌های عربی رتبه ۲ را به خود اختصاص داده است. از طریق ارتباط نزدیک با بخش دولتی و خصوصی و ارائه نوآوری، نیازهای رو به رشد بازار و جامعه را پشتیبانی می‌کند.

شکل ۴-۷: وضعیت شاخص‌های دانشگاه قطر در نظام رتبه‌بندی کیو. اس

بورسیه دانشگاه قطر

- بورسیه دانشجویان بین‌المللی: این بورسیه به دانشجویان برتر از کشورهای مختلف ارائه می‌شود.

مزایای بورسیه: معافیت از شهریه، معافیت از هزینه کتاب درسی، حقوق ماهیانه ۵۰۰ ریال قطر، مسکن دانشجویی (دو دانشجو در هر اتاق)، هزینه حمل‌ونقل به محوطه دانشگاه، بلیت رفت و برگشت سالانه، اجازه اقامت تحت حمایت دانشگاه قطر

الزامات درخواست: متقاضی باید دارای دیپلم با حداقل معدل ۹۵٪ داشته باشد. داشتن شرایط دانشکده و صلاحیت عمومی الزامی است. برای تداوم بورسیه، دانشجو باید حداقل معدل ۳ از ۴ را حفظ کند. پس از دریافت درخواست‌ها، کمیته بورسیه نمرات آزمون استاندارد متقاضی را بررسی می‌کند.

- بورسیه مناطق شورای همکاری خلیج فارس: این بورسیه به دانشجویان ممتاز دانشگاهی کشورهای شورای همکاری خلیج فارس ارائه می‌شود. تعدادی بورسیه مشخص به هر کشور اختصاص داده شده است و معرفی متقاضیان توسط سفارت آن کشور انجام می‌شود.

بورسیه نخبگان: این دانشگاه با هدف جذب دانشجویان بین‌المللی مستعد در زمینه‌های علمی، فناوری و نوآوری، ادبیات و هنر، رسانه و ورزش بورسیه نخبگان را ارائه می‌دهد.

مزایا: معافیت از شهریه، معافیت از هزینه کتب درسی، حقوق ماهیانه ۱۰۰۰ ریال قطر، ضمانت پذیرش در رشته تحصیلی موردنظر با رعایت حداقل شرایط پذیرش برنامه (به‌استثنای پزشکی و دندانپزشکی)، مسکن

دانشجویی (دو دانشجو در هر اتاق)، حمل و نقل به دانشگاه، بلیت رفت و برگشت سالانه و اجازه اقامت تحت حمایت دانشگاه قطر

الزامات درخواست: متقاضی باید دارای دیپلم با حداقل معدل ۸۰٪ باشد. دو توصیه‌نامه و ارائه نمونه کار به‌طور خاص در یکی از زمینه‌های زیر: تحقیقات علمی (شامل تمام زمینه‌های ادبی و علمی)، فناوری و نوآوری، ادبیات، هنر (شامل نقاشی، مجسمه‌سازی، خوشنویسی و هنرهای مشابه)، رسانه و ورزش.

• بورسیه‌های تحصیلی کوتاه‌مدت زبان عربی برای افراد غیربومی

این بورسیه برای یادگیری زبان عربی برای دانشجویان غیربومی خارج از قطر طراحی شده است. دانشجو می‌تواند به‌عنوان یک متقاضی شخصی برای این برنامه اقدام کند یا توسط یکی از سازمان‌هایی که با دانشگاه قطر توافق‌نامه منعقد کرده است، پذیرفته شود. مدت برنامه یک سال تحصیلی است.

• بورسیه مشارکت بین‌المللی

این بورسیه‌ها به دانشجویان کشورهای دیگری که قرارداد همکاری بین‌المللی با دانشگاه قطر دارند، تعلق می‌گیرد. نامزدها باید توسط سفارت‌خانه‌ها، نهادها یا دانشگاه‌هایی که با دانشگاه قطر توافق‌نامه دارند، معرفی شوند.

شهرک آموزش

شهر آموزش، مجموعه‌ای شامل پردیس‌های دانشگاه‌های پیشروی جهان، یک دانشگاه پژوهشی بومی، مراکز رشد، پارک‌های فناوری و مؤسسات فرهنگی است. به دانشجویان در این دانشگاه‌ها مدرکی مشابه با پردیس اصلی دانشگاه داده می‌شود. از مقطع کارشناسی تا فوق دکترا شامل رشته‌های درسی امور بین‌الملل، تجارت، علوم کامپیوتر، پزشکی، مهندسی، میراث فرهنگی، مدیریت دانش و هنر در این دانشکده‌ها ارائه می‌گردد. تعداد ۸ هزار دانشجو، ۸ دانشگاه (از جمله دانشگاه نورث وسترن، اچ ای سی پاریس، دانشگاه جورج تاون، دانشگاه کارنگی ملون، دانشگاه تگزاس ای اند ام، کالج پزشکی وایل کرنل و...) و ۱۳ مدرسه در این شهرک قرار دارد. اعطای بورسیه در این مراکز نیز با توجه به هر دانشگاه متفاوت است.

شکل ۴-۸: نمایی از شهرک آموزش در قطر

همان گونه که در جدول ۴-۳ مشاهده می‌شود مجموع دانشجویان بین‌المللی در داخل کشورهای حوزه خلیج فارس رقم قابل توجهی است. در این جدول رویکرد توسعه آموزش عالی بین‌المللی در سه کشور مقایسه شده است. رویکرد عربستان با توجه به مرکزیت مذهبی و دینی در بین اعراب بیشتر رویکرد سیاسی است و در نتیجه بورس‌های تحصیلی ارائه شده به دانشجویان در این کشور با هدف دیپلماسی آموزشی انجام شده است. از طرفی با وجود دانشگاه‌های برجسته در این کشور انتظار می‌رود در آینده نزدیک منافع قابل توجهی از دانش‌آموختگان بین‌المللی خود در راستای منافع سیاسی و فرهنگی منطقه‌ای داشته باشد.

جدول ۴-۳: مقایسه سه کشور عربی حوزه خلیج فارس (به‌روزرسانی شده از (خورسندی طاسکوه، ۱۳۹۵))

نام کشور	قدمت	رویکرد بین‌المللی شدن	برنامه‌های اصلی	دستاوردهای اصلی	دانشجوی بین‌المللی
امارات متحده عربی	۱۹۷۶	تجاری سازی	مرکزیت آموزشی در منطقه	کسب اعتبار و شهرت	۲۱۵۹۵۷
عربستان	۱۹۵۷	توسعه سیاسی و فرهنگی	جذب اساتید و پژوهشگران برجسته	نفوذ گسترده در کشورهای آمریکا و اروپا	۶۹۰۰۰
قطر	۱۹۷۰	تجاری سازی	جذب سرمایه‌های مالی و حقوقی	کسب اعتبار و جذب سرمایه‌گذار	۱۳۷۰۰

درس‌های کشورهای عربی حوزه خلیج فارس برای ایران

- تجربه کشورهای حوزه خلیج فارس در بین‌المللی‌سازی آموزش عالی نمونه جالبی است از اینکه با برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و سرمایه‌گذاری مناسب در این زمینه می‌توان به مرکزیت منطقه‌ای دست‌یافت اگرچه چندان تاریخ قابل دفاعی در زمینه آموزش عالی وجود نداشته باشد.
- مشارکت در زمینه بین‌المللی‌سازی آموزش عالی از طریق تأسیس شعب دانشگاه‌های موفق جهانی یکی از سیاست‌های کشور امارات است که توانسته در مدت کوتاهی آموزش عالی خود را در سطح جهانی ارتقا دهد.
- اگرچه در کشور امارات، تابعیت داده نمی‌شود ولی ارائه اقامت‌های ویژه و ایجاد شرایط مطلوب برای مهاجران، آن را کشور جذابی برای دانشجویان بین‌المللی نموده است.
- کشور عربستان با ارائه بورسیه‌های شایستگی در جذب پژوهشگران برجسته سرمایه‌گذاری بالایی نموده است.
- اعطای بورسیه‌های هویتی، مثل بورس خلیج می‌تواند به گسترش دوستی بین اعضای این شورا منجر شود.

۵. فصل پنجم: بورس در کشور ایران

ایران در غرب آسیا، خاورمیانه، آسیای مرکزی و قفقاز نفوذ فرهنگی بالایی دارد و با داشتن سابقه غنی تاریخی، تمدنی و علمی و همچنین تجربه انقلاب اسلامی، توانایی بالایی برای گفتمان‌سازی از طریق علم و فناوری، آموزش محرومان و مسلمانان جهان را دارد. مهم‌ترین ابزار ایران در صدور اندیشه‌های آزادی‌خواهانه و بیدارگرانه، تعاملات فرهنگی، علمی، سیاسی و اجتماعی با این کشورهاست. جذب نخبگان و حمایت مالی و علمی از دانشجویان ممتاز، فرهیختگان و رهبران آینده کشورهای همسایه می‌تواند به گسترش این نفوذ کمک کند. در این فصل با هدف مطالعه‌ای جامع از وضعیت بورسیه در ایران به بررسی نهادها، سازمان‌ها و بازیگران اعطای بورس می‌پردازیم و قوانین و بخشنامه‌های مرتبط را مطالعه می‌کنیم. در پایان فصل نیز به وضعیت اعطای بورس در چند دانشگاه مطرح در ایران می‌پردازیم.

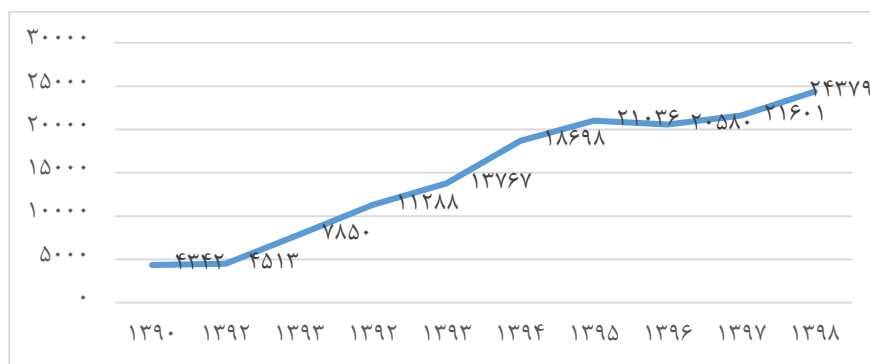
آموزش عالی بین‌المللی در ایران

تاریخ آموزش عالی نوین در ایران به تأسیس دارالفنون و مدارس وابسته به وزارتخانه‌های خارجه، فلاحه، هنر و... برمی‌گردد، اما اولین دانشگاه در ایران در سال ۱۳۱۳ تأسیس گردید. از سابقه فعالیت‌های بین‌المللی آموزش عالی در ایران اسناد جامع و کاملی در دسترس نیست؛ می‌توان تعاملات دانشگاه‌های شیراز، صنعتی شریف و موسسه عالی بیمه (اکو) با دانشگاه‌های مطرح جهانی را تلاش‌های اولیه در بین‌المللی شدن آموزش عالی ایران دانست. نخستین تجربه جذب دانشجوی بین‌المللی به‌صورت نظام‌مند و دولتی در ایران به سال ۱۳۵۶ برمی‌گردد که ۳۵۶ دانشجوی غیرایرانی در دانشگاه‌های سراسر ایران شروع به تحصیل کردند (حسینی مقدم، ۱۳۹۶: ۱۶۶).

بعد از انقلاب، دانشگاه بین‌المللی اسلامی در سال ۱۳۶۲ تأسیس گردید که در سال ۱۳۷۰ به دانشگاه بین‌المللی امام خمینی قزوین تغییر نام داد و دبیرخانه مرکزی پذیرش دانشجویان خارجی به این دانشگاه واگذار گردید. در دهه هفتاد و هشتاد دانشجویان بین‌المللی در ایران معمولاً به‌وسیله بورس‌های سازمانی و دولتی حمایت می‌شدند. (معمولاً اولویت اعطای بورس بر اساس جذب نمایندگی‌های ایران در کشورهای منطقه و یا بر اساس موافقت‌نامه‌های فرهنگی بین ایران و سایر دولت‌ها و همچنین متقاضیان کشورهای اسلامی بوده است). عدم توفیق در رویکرد تمرکزگرایی در زمینه تحصیل دانشجویان بین‌المللی بورسیه و عدم دستیابی به اهداف بورس در دانشگاه امام خمینی (عمدتاً به دلیل ناشناخته بودن دانشگاه از لحاظ کیفیت علمی و آموزشی در سطح جهانی و دوری از تهران و امکانات ضعیف این دانشگاه)، توجه مسئولین را به رویکرد توزیع دانشجویان بورس شده در

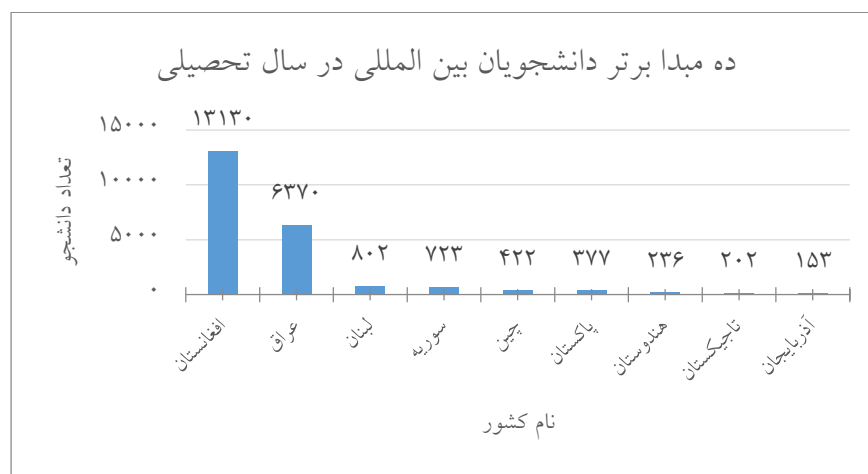
دانشگاه‌های برجسته سراسر کشور جلب کرد. بدین ترتیب، در سال ۱۳۸۴، کلیه امور مربوط به بورسیه دولتی به دبیرخانه مستقر در وزارت علوم منتقل گردید و همچنین به برخی دانشگاه‌ها اجازه پذیرش دانشجوی غیرایرانی با هزینه شخصی نیز داده شد (نوازنی، ۱۳۹۰).

از اواسط دهه هشتاد به بعد، با افزایش شدت رقابت جهانی و منطقه‌ای در زمینه جذب دانشجوی بین‌المللی، اهمیت بین‌المللی شدن آموزش عالی برای ایران دوچندان شد و در دهه نود سیاست‌گذاری در زمینه جذب دانشجوی بین‌المللی به صورت شهریه‌پرداز و غیرشهریه‌پرداز وارد فاز جدیدی گردید. آمارهای منتشرشده از سوی یونسکو نشان می‌دهد (نمودار ۱-۵) که کشور ایران در ده سال اخیر در زمینه تعداد دانشجویان بین‌المللی رشد قابل توجهی داشته است هرچند به صورت مجموع در رقابت با کشورهای سرشناس منطقه عقب است.

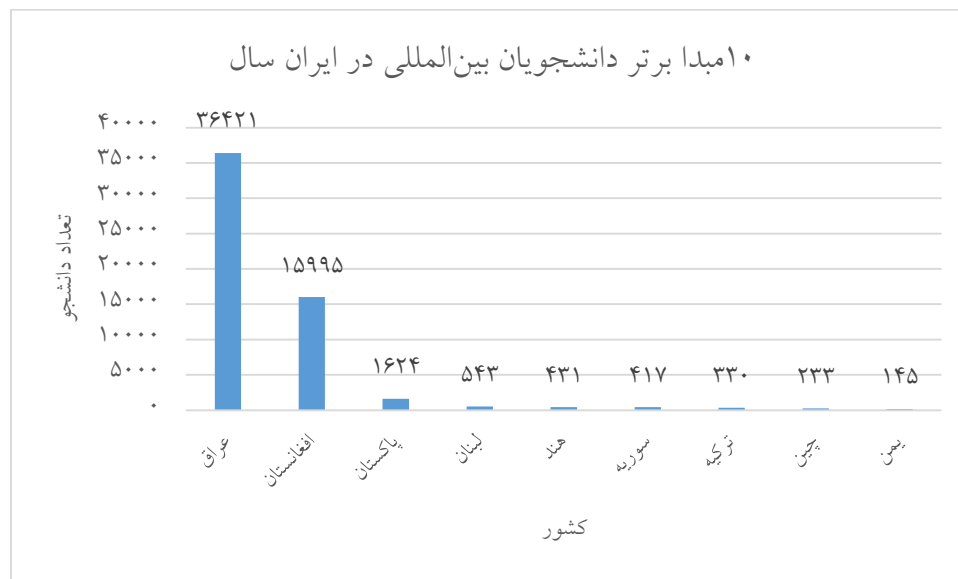
نمودار ۱-۵: رشد میزان دانشجویان بین‌المللی در ایران طبق گزارش یونسکو

در نمودار ۲-۵؛ ده کشور اول دانشجو فرست به ایران مشاهده می‌شود.

نمودار ۲-۵: مهم‌ترین کشورهای دانشجو فرست به ایران

لازم به ذکر است آمار جدیدتر و قابل اطمینانتری از تعداد دانشجویان بین‌المللی در ایران وجود ندارد و برخی از مسئولین این عدد را تا صدهزار نفر هم اعلام می‌کنند. برای مثال دکتر سالارآملی در اسفند ۱۳۹۹ تعداد دانشجویان بین‌المللی در ایران را ۵۸۲۰۰ نفر اعلام کرده که به تفکیک کشور ۱۰ کشور اول در نمودار ۳-۵ می‌باشند.^۱

نمودار ۳-۵: مهمترین کشورهای دانشجوی فرست به ایران (مرکز همکاری‌های علمی بین‌المللی وزارت عتف)

بورسیه در ایران

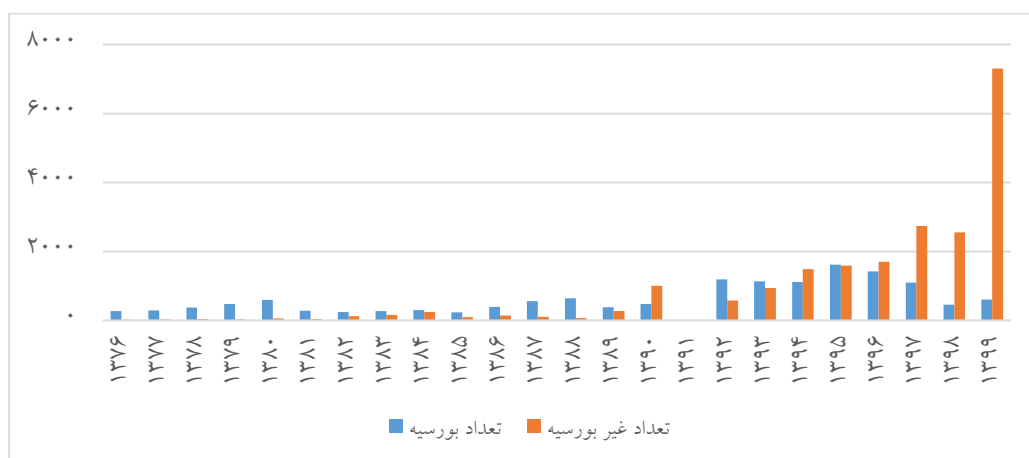
به‌طور کلی بورسیه در ایران همچون بقیه کشورها به دو دسته بورس دولتی و بورس دانشگاهی قابل تفکیک است. در این پژوهش با توجه به قدمت و سابقه بیشتر بورس دولتی در ایران ابتدا به‌طور مفصل به آن پرداخته می‌شود سپس در ادامه با توجه به رویکرد جدید دانشگاه‌ها به بورس نخبگان به معرفی مختصری از این نوع بورس نیز می‌پردازیم.

بورس دولتی در ایران

بورس دولتی شامل داوطلبانی می‌شود که پس از بررسی پرونده آنان در شورای بورس، برای ادامه تحصیل به دانشگاه‌ها معرفی می‌گردند. بورس دولت جمهوری اسلامی ایران شامل بورس (الف) و بورس (ب) است که با توجه به شرایطی همچون حداقل معدل و شرایط سنی و همچنین دیگر موارد موجود در آیین‌نامه‌ها به متقاضیان اعطا می‌گردد. در زمینه تعداد بورسیه‌شدگان در ایران، آمار دقیقی وجود ندارد. در گزارش‌های سازمان امور

^۱ - آمار تعداد دانشجویان بین‌المللی در ایران به تفکیک کشور - قابل دسترس در virgool.io

دانشجویان در نمودار ۵-۴؛ آمار دانشجویان پذیرش شده بورسیه و غیر بورسیه از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۹ نشان داده شده است (اسماعیلی، خوش‌گفتار، ملباشی، ۱۳۹۲) (سازمان امور دانشجویان، ۱۴۰۰).

نمودار ۵-۴: تعداد پذیرش دانشجوی بین‌المللی بورسیه و غیر بورسیه از سال ۱۳۷۶-۱۳۹۹

همان‌طور که در این نمودار نشان داده شده است، تعداد افراد بورس شده در دهه ۷۰ و ۸۰ بیشتر از تعداد افراد غیر بورسیه بوده است اما این نسبت در دهه ۹۰ تغییر کرده است. در سال ۱۳۹۲ تعداد پذیرش افراد بورسیه شده ۱۱۹۰ نفر بوده است این تعداد در سال ۱۳۹۵ به بیشترین میزان خود ۱۶۱۴ نفر رسیده و در سال ۱۳۹۹ این عدد به ۶۰۸ نفر کاهش یافته است. در این گزارش سازمان امور دانشجویان حرکت کلی خود را کاهش میزان دانشجویان بورسیه و جذب دانشجویان غیر بورسیه اعلام کرده است (سازمان امور دانشجویان، ۱۴۰۰). این سازمان جزئیات بیشتری از ملیت افراد بورس شده، گروه آموزشی افراد و رشته‌های تحصیلی و جنسیت افراد منتشر نکرده است. باین‌حال، در گزارش مرکز همکاری‌های علمی و بین‌المللی وزارت علوم در سال ۱۴۰۰، تعداد دانشجویان عراقی در کشور حدود ۴۱۰۰ نفر اعلام شده است که ۴۶۷ نفر آنان بورسیه شده‌اند. در این گزارش به این موضوع اشاره شده است که در سال‌های اخیر، سالانه حدود ۳۰۰ نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های کشور افغانستان از بورس دوره دکتری برخوردار شده‌اند. همچنین در مورد دانشجویان سوریه‌ای نیز در مجموع به ۸۴۵ تن از داوطلبان کشور سوریه بورس داده شده تا در ایران دوره کارشناسی، ارشد و دکتری بگذرانند. همچنین تعداد ۸۴ نفر دانشجویان افغانستانی بورس الف و تعداد ۴۵۵ بورسیه ب دریافت کرده‌اند (مرکز همکاری‌های علمی و بین‌المللی، ۱۴۰۰). همان‌طور که مشاهده می‌شود مسئله عدم وجود آمار مسنجم و مشخص زمینه دانشجویان بورسیه نیز وجود دارد.

با توجه به مقدمه مختصری از تاریخ و آمار حمایت از دانشجویان بین‌المللی در ایران در ادامه این پژوهش به مطالعه اسناد، آیین‌نامه‌ها و سازمان‌های اصلی مرتبط با بورس تحصیلی در ایران می‌پردازیم و سپس از طریق مصاحبه با چند تن از کارشناسان این حوزه، مسائل و مشکلات و راه‌حل‌های ممکن برای آن‌ها را بررسی می‌نماییم.

اسناد فرادست، آیین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌ها

سیاست‌گذاری در زمینه جذب دانشجوی غیرایرانی با هدف اشاعه دستاوردهای انقلاب اسلامی با تصویب آیین‌نامه پذیرش دانشجوی خارجی در سال‌های ۱۳۶۲ هم‌زمان با قانون تأسیس دانشگاه بین‌المللی اسلامی آغاز گردید. در طول سی سال گذشته آیین‌نامه‌های متعددی در زمینه جذب دانشجویان بین‌المللی تصویب شده است که در گزارش‌های سازمان امور دانشجویان در دسترس است (اسماعیلی، خوش‌گفتار، ملباشی، ۱۳۹۲). در این پژوهش به صورت اختصاصی به اسناد فرادست و آیین‌نامه‌های مرتبط با بورس تحصیلی دانشجویان می‌پردازیم.

- **سند جامع رابط علمی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران:** در این سند، باهدف بسط و تعمیق مطلوب معارف و علوم انسانی و اسلامی در مجامع علمی بین‌المللی به‌ویژه جهان اسلام؛ و ترویج، انتشار و انتقال دستاوردهای علمی و فناوری کشور در چارچوب منافع ملی و سیاست‌های کلان نظام، بند نهم اقدامات ملی، به لزوم ساماندهی، حمایت و هدفمند کردن پذیرش دانشجویان غیرایرانی و اخذ بورس‌های تحصیلی و فرصت‌های مطالعاتی خارج از کشور تأکید کرده است.
- **سند جامع علمی کشور:** در این سند، در راهبرد کلان نهم، تعامل فعال و اثرگذار در حوزه علم و فناوری با کشورهای دیگر به‌ویژه کشورهای منطقه و جهان اسلام اولویت دارد؛ و در راهبرد ملی سوم، به اصلاح سازوکارها و قوانین استخدام، ارتقای محققان و تخصیص مشوق‌ها، راتبه‌های (بورس‌های) تحصیلی، فرصت‌های مطالعاتی و پژوهانه‌ها برای افزایش همکاری‌های بین‌المللی محققان اشاره شده است.
- **سیاست‌های کلی علم و فناوری:** در ماده ششم این سند که مرتبط با گسترش همکاری و تعامل فعال، سازنده و الهام‌بخش با سایر کشورهاست، به جذب متخصصان و محققان برجسته سایر کشورها به‌ویژه کشورهای اسلامی تأکید گردیده است.

علاوه بر اسناد بالادستی، آیین‌نامه‌ها و شیوه‌نامه‌هایی که به صورت ویژه به موضوع بورسیه دانشجویان بین‌المللی پرداخته باشد نیز وجود دارد.

۱. آیین‌نامه پذیرش دانشجویان خارجی (۱۳۷۵)

در این آیین‌نامه و آیین‌نامه‌های قبل از آن، با توجه به اینکه اکثر دانشجویان بین‌المللی در آن زمان دانشجوی بورسیه بوده‌اند مفاد و بندهای آیین‌نامه به حقوق و تکالیف آن‌ها و سازمان‌های بورس‌گذار اشاره شده است. از قسمت‌های جالب توجه این آیین‌نامه ماده ۲ در مورد نحوه درخواست متقاضی است که وزارت امور خارجه، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دانشگاه امام خمینی موظف شده‌اند تا از کلیه راه‌های ممکن اطلاعات و شرایط لازم برای ادامه تحصیل را به آگاهی متقاضیان برسانند. همچنین دبیرخانه دانشجویان بین‌المللی در دانشگاه امام خمینی مستقر بوده است. بالاترین مرجع بورس‌دهی در آن زمان، شورای هماهنگی پذیرش دانشجویان خارجی بوده است که هر سال تعداد و سهمیه پذیرش سالیانه در رشته‌های تحصیلی و هر کشور را مشخص می‌کرده است و هیئت‌هایی جهت مصاحبه و پذیرش متقاضیان به کشورهای هدف اعزام می‌نموده است. از دیگر مفاد قابل توجه اولویت شهرهای پذیرش‌کننده است که به ترتیب شامل قزوین، تهران، اصفهان، شیراز، مشهد و تبریز بوده است. همچنین در مورد برنامه‌ریزی فرهنگی و فعالیت‌های فوق برنامه، مسئولیت به عهده کمیته فرهنگی متشکل از دو نهاد سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه امام خمینی قرار داده شده است.

۲. شیوه‌نامه اعطای بورس تحصیلی به دانشجویان غیرایرانی (۱۳۷۹)

این آیین‌نامه به صورت اختصاصی و با جزئیات بیشتری به شیوه بورس دانشجویان بین‌المللی پرداخته است و آن‌ها را به دسته بورس الف و ب تقسیم نموده است. در بورس نوع الف، به دانشجو کمک‌های نقدی و غیرنقدی مشخص شده در آیین‌نامه تعلق می‌گیرد، درحالی که در بورس نوع ب، دانشجو فقط از پرداخت شهریه تحصیلی، بیمه و در برخی موارد هزینه خوابگاه معاف گردیده است.

نکته قابل توجه دیگر در این آیین‌نامه، ماده دوم است که در مورد اولویت انتخاب متقاضیان برای بورس است که شرایط آن الف) دانشجویان کشورهای اسلامی و در حال توسعه؛ ب) سهمیه مصوب سالیانه هر کشور؛ پ) داشتن سابقه تحصیلی مطلوب؛ ت) موافقت‌نامه‌های فرهنگی بین دولت‌ها برای تبادل دانشجو بوده است. در ماده سوم این آیین‌نامه، مرجع اعطای بورس، شورای علمی - اجرایی دانشجویان غیرایرانی متشکل از مدیران کل امور دانشجویان داخل وزارت فرهنگ و آموزش عالی و وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، نماینده وزارت امور خارجه، نماینده وزارت اطلاعات، نماینده سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، نماینده دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) و نماینده دانشگاه آزاد اسلامی تعیین شده است که رئیس شورا مدیرکل امور دانشجویان داخل وزارت فرهنگ و آموزش عالی است.

تفاوت قابل توجه این آئین‌نامه با آئین‌نامه‌های قبلی اضافه شدن شرایط اعطای بورس تحصیلی در قالب موافقت‌نامه‌های علمی یا فرهنگی دوجانبه دولتی یا دانشگاهی است.

۳. امکان ادامه تحصیل دانشجویان دختر مسلمان محجبه دانشگاه‌های فرانسه، آلمان و ترکیه (۱۳۸۳)

پس از ممنوعیت تحصیل دختران باحجاب در کشورهای اروپایی، شورای انقلاب فرهنگی دستور فراهم نمودن شرایط بورسیه دانشجویان دختر مسلمان محجبه دانشگاه‌های فرانسه، آلمان و ترکیه در چارچوب ضوابط مربوط و مازاد بر سهمیه موجود در دانشگاه‌های دولتی و آزاد ایران را صادر نمود. البته این دستور، مورد توجه مجریان امر قرار نگرفت.

۴. آیین‌نامه پذیرش دانشجویان غیرایرانی در دانشگاه‌ها (سال ۱۳۸۵)

متن این آیین‌نامه به صورت مفصل به بحث بورسیه پرداخته است و برای تصمیم‌گیری در مورد اعطای بورس به متقاضیان و رسیدگی به امور رفاهی، آموزشی دانشجویان غیرایرانی، شورایی تحت عنوان «شورای بورس دانشجویان غیرایرانی» تشکیل گردید؛ که دبیرخانه آن در اداره دانشجویان غیرایرانی در سازمان امور دانشجویان قرار گرفت و مسئولیت تشکیل پرونده و پیگیری مصوبات شورا برعهده آن بود. مدیرکل امور دانشجویان داخل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (رئیس)، مدیرکل امور دانشجویان و دانش‌آموختگان داخل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (نائب رئیس)، نماینده دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، نماینده دانشگاه آزاد اسلامی، نماینده مرکز جهانی علوم اسلامی (جامعه المصطفی فعلی)، نماینده وزارت اطلاعات، نماینده وزارت امور خارجه، نماینده جهاد دانشگاهی، نماینده نهاد مقام معظم رهبری، نماینده سپاه از اعضای این شورا بودند.

در ماده ۳ این آیین‌نامه به معرفی شدگان در موافقت‌نامه‌های فرهنگی بین دولت ایران و سایر کشورها و همچنین متقاضیان کشورهای اسلامی اولویت بیشتری داده شده است. در ماده ۴ این آیین‌نامه نحو درخواست بورس را مکاتبه فرد با اداره امور دانشجویان خارجی، پذیرش از طریق دانشگاه‌ها و معرفی نمایندگی‌های ایران در سایر کشورها اعلام نموده است. در مواد دیگر این آیین‌نامه به جزئیات بیشتری از شرایط دریافت بورس و مدت زمان بورس و... اشاره شده است.

۵. سیاست‌های کلی فرآیندهای مرتبط با دانشجویان غیرایرانی

در سال ۱۴۰۰ با توجه به تغییرات نهادی در شورای عالی انقلاب فرهنگی و توجه به مصوبه سال ۱۳۸۴ و اصلاحیه آن در سال ۱۳۸۶، شورای راهبردی سیاست‌گذاری کلان برای دانشجویان خارجی زیر نظر این شورا شروع به فعالیت نمود. در این شورا یک نقشه راه کلی در زمینه دانشجویان بین‌المللی در ایران در دستور کار قرار گرفته است که برنامه‌ریزی در زمینه پذیرش دانشجویان بورسیه هم بخشی از آن نقشه راه است.

در جدول ۱-۵ مهم‌ترین آیین‌نامه‌های تاثیرگذار در بورسیه دولتی ایران ذکر شده است. لازم به ذکر است متاسفانه برخی از این آیین‌نامه‌ها، برای تحلیل محتوای آنها، قابل دسترس نیست.

جدول ۱-۵: سیاست‌ها، آیین‌نامه‌ها و شیوه‌نامه‌های اعطای بورس به دانشجویان بین‌المللی

عنوان آیین‌نامه یا بخش‌نامه	تاریخ	مرجع تصویب‌کننده
۱ آیین‌نامه پذیرش دانشجویان خارجی	۱۳۷۵	وزارت فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۲ شیوه‌نامه اعطای بورس تحصیلی به دانشجویان غیرایرانی	۱۳۷۹	وزارت فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۳ بورس دانشجویان دختر مسلمان محجبه در دانشگاه‌های فرانسه، آلمان و ترکیه	۱۳۸۳	شورای عالی انقلاب فرهنگی
۴ ساماندهی فعالیت‌های فرهنگی - اجتماعی و فوق‌برنامه دانشجویان خارجی	۱۳۸۴	شورای عالی انقلاب فرهنگی
۵ آیین‌نامه پذیرش دانشجویان غیرایرانی	۱۳۸۵	وزارت علوم تحقیقات و فناوری و بهداشت درمان و آموزش پزشکی
۶ آیین‌نامه بورسیه در مورد دانشجویان	۱۳۹۰	وزارت علوم تحقیقات و فناوری و بهداشت درمان و آموزش پزشکی
۷ سیاست‌های کلی فرآیندهای مرتبط با دانشجویان غیرایرانی	۱۴۰۰	شورای راهبردی سیاست‌گذاری کلان برای دانشجویان خارجی زیر نظر شورای عالی انقلاب فرهنگی

سازمان‌ها و نهادهای اعطاکننده بورس

سازمان‌های متعددی در زمینه دانشجویان بین‌المللی در ایران فعال هستند؛ این دستگاه‌ها شامل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری؛ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و دانشگاه‌های زیر نظر آنها؛ وزارت امور خارجه، وزارت اطلاعات، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پلیس مهاجرت، شورای عالی انقلاب فرهنگی و دیگر سازمان‌ها

و ادارات خدماتی می‌شود. در ادامه سعی می‌شود مهمترین نهادها، شوراها و سازمان‌های سیاست‌گذار و مجری در زمینه بورس معرفی شوند.

۱. کارگروه پذیرش

کارگروه پذیرش متشکل از نمایندگان مهم‌ترین سازمان‌های مرتبط با جذب دانشجویان بین‌المللی است. بررسی آیین‌نامه سال ۱۳۷۵ نشان می‌دهد که این کارگروه سابقه زیادی در مورد تصمیم‌گیری برای دانشجویان بورسیه دارد، که در سال‌های طی شده، سازمان‌هایی به آن اضافه یا از آن خارج شده‌اند. نام این کارگروه در بخشنامه سال ۱۳۷۹ «شورای علمی - اجرایی دانشجویان غیرایرانی» عنوان گردیده است. اعضای این شورا، مدیر کل امور دانشجویان داخل وزارت فرهنگ و آموزش عالی (به‌عنوان رئیس) و مدیرکل امور دانشجویان وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، نمایندگان وزارت امور خارجه و اطلاعات، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) و دانشگاه آزاد اسلامی بودند. این شورا مرجع اعطای بورس بود و وظیفه هماهنگی بین دستگاه‌های اجرایی را برعهده داشت. در سال ۱۳۸۵ با تصویب «آیین‌نامه پذیرش دانشجویان غیرایرانی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی جمهوری اسلامی»، به‌منظور تصمیم‌گیری در مورد اعطای بورس به متقاضیان و رسیدگی به امور رفاهی، آموزشی دانشجویان غیرایرانی، شورایی تحت عنوان «شورای بورس دانشجویان غیرایرانی» متشکل از مدیرکل امور دانشجویان داخل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (رئیس)، مدیرکل امور دانشجویان و دانش‌آموختگان داخل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (نائب رئیس)، نمایندگان دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز جهانی علوم اسلامی (جامعه‌المصطفی فعلی)، وزارت اطلاعات، امور خارجه، جهاد دانشگاهی، نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها و نماینده سپاه پاسداران انقلاب اسلامی تشکیل گردید؛ در سال ۱۴۰۰ نیز با مصوبه شورای راهبردی کلان برای دانشجویان خارجی «کارگروه پذیرش» با همان اعضا، به جز دانشگاه امام خمینی، ادامه فعالیت می‌دهد.

۲. معرفی کنندگان بورسیه (نمایندگی‌های ایران در خارج از کشور)

اعضای شورای بورس هر کدام که در خارج از کشور دارای نمایندگی باشند می‌توانند با حضور در مراکز فرهنگی، علمی، مذهبی و سیاسی در سایر کشورها بورس تحصیلی دولت ایران را تبلیغ نموده و افراد شایسته را برای بورس انتخاب و گزینش کرده و برای آن‌ها پرونده تشکیل دهند و سپس به دبیرخانه شورای بورس معرفی نمایند. در ادامه معرفی کنندگان بورسیه که در کشورهای دیگر حضور دارند ذکر می‌گردد.

- ❖ مرکز همکاری‌های علمی و بین‌المللی از طرف وزارت علوم (رایزن علمی ایران در دیگر کشورها)؛
- ❖ سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی از طرف وزارت ارشاد (رایزن فرهنگی ایران در کشورها)؛
- ❖ دفتر نهاد مقام معظم رهبری در دیگر کشورها؛
- ❖ سفارت‌خانه‌های ایران در دیگر کشورها؛
- ❖ نمایندگان وزارت اطلاعات، خارجه و سپاه در دیگر کشورها؛
- ❖ نماینده دانشگاه جامعه‌المصطفی در دیگر کشورها؛

هر یک از این نهادها با توجه به روابط خود در کشورهای دیگر افراد مستعد را شناسایی کرده و تشویق به تحصیل در ایران می‌کنند. نوازنی در مقاله خود نام برخی معرف‌های بورسیه مرتبط با این نهادها را برشمرده است. وزارت امور خارجه، وزارت علوم، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، حزب وحدت، مدرسه امام مهدی، وزارت بهداشت، دفتر رهبری، حزب اله، بیمه اکو و نهضت از جمله این نهادها هستند (نوازنی، ۱۳۹۰). برخی از این نهادها دارای مرکز مستقل و مشخصی در دیگر کشورها نیستند و معمولاً در کنسولگری و یا سفارتخانه‌های ایران فعالیت می‌کنند.

بطور کلی می‌توان نتیجه گرفت که، روش تبلیغ و اطلاع‌رسانی با استفاده از نهادهای معرف بورسیه که در بالا ذکر گردید، محدودیت‌ها و اشکالات متعددی در زمینه اطلاع‌رسانی جامع و کامل به تمام افراد مستعد دارد. همچنین محدود بودن نهادهای معرفی‌کننده باعث می‌شود که نهادهای دیگر (همچون بنیادهای ایران در خارج کشور مثل بنیاد سعدی و نهادهای داخل کشور مثل معاونت علمی و فناوری و یا وزارت ورزش و جوانان و...) نتوانند افراد شایسته را به شورای بورس معرفی نمایند.

۳. دبیرخانه شورای بورس

بررسی تاریخچه پذیرش و بورسیه دانشجویان غیرایرانی نشان می‌دهد که فرایندهای اجرایی (بررسی مدارک و اسناد) برای پذیرش متقاضیان در دهه ۷۰ به صورت متمرکز در اداره دانشجویان خارجی دانشگاه امام خمینی انجام می‌شده است. در ادامه نیز دبیرخانه مرکزی پذیرش دانشجو نیز در این دانشگاه مستقر گردیده است و مسئولیت بررسی و کارشناسی کلیه مدارک و سوابق ارسالی از طریق هیئت‌های اعزامی و یا تقاضاهای شخصی و معرفی‌نامه دولتی را بر عهده داشته است. اما در اواخر دهه ۷۰ ابتدا کمیته علمی پذیرش، به وزارت علوم منتقل گردیده است و در ادامه با تاکید بر پذیرش دانشجو به صورت غیرمتمرکز و در دانشگاه‌های سراسر کشور، در

آیین نامه سال ۱۳۸۵، «دبیرخانه شورای بورس دانشجویان غیرایرانی» در ستاد وزارتخانه طراحی گردید (نوازی، ۱۳۹۰). بدین ترتیب، اداره کل امور دانشجویان غیرایرانی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به عنوان دبیر کارگروه پذیرش، تشکیل پرونده متقاضیان و پیگیری مصوبات شورا را بر عهده گرفت.

مراحل و فرایند اعطای بورس دانشجویان بین‌المللی در ایران

بورس دانشجویان بین‌المللی در ایران را می‌توان در سه مرحله مطالعه نمود:

- مرحله اول: درخواست و پذیرش متقاضی؛
- مرحله دوم: تحصیل دانشجوی بورس شده؛
- مرحله سوم: دانش‌آموختگی فرد.

مرحله اول: فرایند درخواست و پذیرش متقاضی

یکی از مهم‌ترین موضوعات در زمینه جذب دانشجویان بین‌المللی و به‌خصوص بورسیه، فرایند ارزیابی و نحوه پذیرش متقاضیان است. این فرایند بر اساس رویکرد کلی تمرکز و عدم تمرکز و یا ترکیبی از هر دو رویکرد، صورت می‌گیرد. بورس دولتی نیاز به شورایی متمرکز دارد که به بررسی سوابق متقاضیان و شرایط افراد بپردازد و با رعایت عدالت و شفافیت و ضوابط علمی به درخواست‌ها رسیدگی کند. این بورس باید دارای ساختاری هماهنگ و یکدست باشد و اصول شفافیت فرآیند، عدالت و علمی بودن در گزینش، مسئولیت و پاسخگویی را مدنظر قرار دهد. از سوی دیگر بورس‌های دانشگاهی باید بر اساس سیاست عدم تمرکز باشند و هر دانشگاه اختیار بالایی در سنجش و ارزیابی متقاضیان خود داشته باشد. که در قسمت بورس دانشگاهی به این موضوع می‌پردازیم.

شیوه‌های درخواست بورسیه دولتی توسط متقاضیان (نقاط تماس)

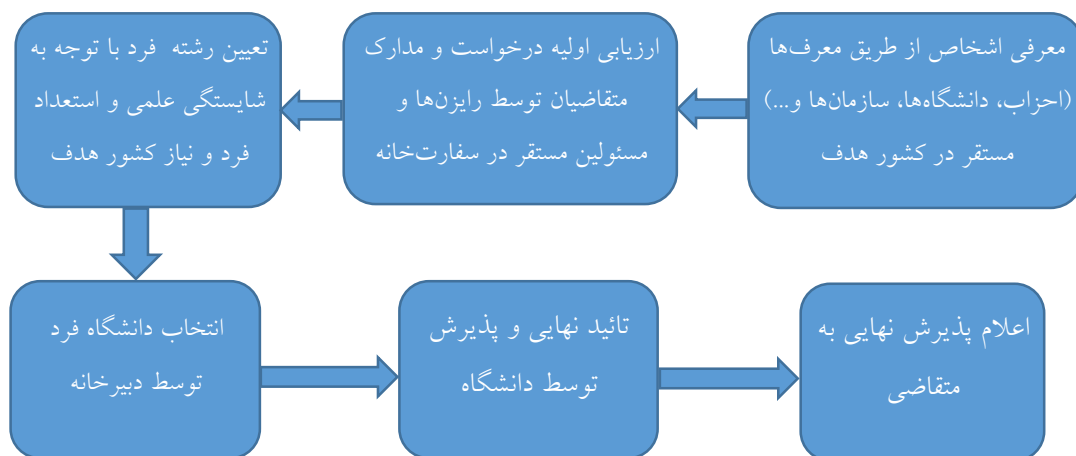
یکی از مهم‌ترین قسمت‌های فرایندی اعطای بورس به یک فرد متقاضی، نقطه تماس اولیه فرد با سازمان ارائه‌دهنده بورس است. اطلاع‌رسانی و نحوه آشنایی فرد با بورس دولتی چگونگی مراجعه و درخواست استفاده از بورس، تفاوت بسیار زیادی در انتخاب افراد بورس شده ایجاد می‌کند. در ایران به‌طور سنتی، همان‌گونه که از آیین‌نامه سال ۱۳۸۵ مشخص است چندین شیوه عمده برای درخواست بورس وجود داشته است:

- مکاتبه خود فرد؛

- نمایندگی‌های ایران در خارج از کشور؛
- تفاهم‌نامه‌های دولتی و دانشگاهی.

درحالی‌که به نظر نمی‌رسد کسی از طریق مکاتبه فردی در ایران توانسته باشد بورس دریافت کند، مهم‌ترین شیوه انتخاب از طریق نمایندگی‌های ایران در خارج از کشور و بعد از آن از طریق بورس‌های توافقی بین دولت ایران با دیگر کشورها بوده است.

بدین ترتیب می‌توان گفت از همان نقطه شروع اعطای بورسیه در ایران (نقاط تماس)، فرایندها و بورسیه‌های اعطا شده، به‌صورت نظام‌مند، فراگیر، عادلانه و شفاف نیستند، بورسیه به گونه‌ای است که با توجه به محدود بودن گستره فعالیت نقاط تماس در کشورهای دیگر، گزینش اولیه فرد پیش از مرحله درخواست وی اتفاق می‌افتد و در نتیجه فراگیری، عدالت و شفافیت بورسیه را تحت تاثیر قرار می‌دهد. باید توجه داشت که اگرچه در کشورهای دیگر بورسیه‌های دولتی با توجه به هدف بورس‌گذار با گزینش همراه هستند اما این گزینش بعد از درخواست فراگیر اولیه متقاضیان و پس از بررسی‌های شرایط علمی فرد صورت می‌گیرد نه در ابتدا و قبل از درخواست فرد. در شکل ۱-۵ مراحل کلی پذیرش متقاضیان بورسیه دولت ایران از طریق معرفی نمایندگی‌های ایران در کشورهای خارجی نمایش داده شده است.

شکل ۱-۵: فرایند پذیرش دانشجوی بورسیه

مرحله دوم: تحصیل دانشجو

کلیت شرایط تحصیل دانشجویان بورسیه بین‌المللی در ایران همانند دیگر دانشجویان بین‌المللی است. مشکلات و مسائل دانشجویان بین‌المللی در ایران، شامل مشکلات رفاهی و امکانات خوابگاهی، مشکلات آموزشی و فهم دروس به زبان فارسی به‌خصوص در سال‌های اول و در دروس علوم انسانی، مشکلات و مسائل اجتماعی، فرهنگی (مثل محدودیت پوشش بانوان در فضای غیرآکادمیک) و روحی روانی به دلیل غربت و دوری از خانه، هزینه‌های زندگی به‌خصوص در شهرهای بزرگ و... است. البته دانشجویان بین‌المللی که توانسته‌اند بورسیه دریافت کنند با مشکلات و مسائل کمتری نسبت به بقیه دانشجویان مواجه می‌شوند. این دانشجویان معمولاً از لحاظ مشاوره‌های تحصیلی و کمک‌های تحصیلی با نهاد بورس‌دهنده خود ارتباط مستمر دارند و از طرف آن‌ها حمایت می‌شوند. یکی از موضوعات دانشجویان بین‌المللی و به‌خصوص بورسیه، ضرورت وجود برنامه‌های فرهنگی، اجتماعی و فوق برنامه برای آن‌ها است. در حال حاضر در ایران برنامه‌های فرهنگی گوناگونی همچون موارد زیر برای دانشجویان بین‌المللی ارائه می‌گردد.

- جشنواره فرهنگ ملل توسط سازمان امور دانشجویان؛
- جشنواره فرهنگ ملل توسط هر یک از دانشگاه‌ها؛
- جشن دانش‌آموختگی؛
- مسافرت‌های عید نوروز به شهرهای گوناگون ایران؛
- برنامه‌ها و بازدیدهای فرهنگی، تفریحی و مذهبی.

بطور کلی، برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی دانشجویان بورسیه و بین‌المللی موضوعی است که به آن توجه شایسته‌ای نشده است. به‌خصوص دانشجویان بورسیه دولتی که باید از لحاظ رفاهی و علمی بیشتر از دانشجویان بین‌المللی شهریه‌پرداز مورد توجه جامعه میزبان قرار گیرند. شایان‌ذکر است برنامه‌های سازگاری فرهنگی و اجتماعی؛ برنامه‌های مفصلی هستند که در پژوهشی دیگر در برنامه آفاق توسط خانم سپیده اکبرپوران با عنوان «سازگاری فرهنگی و اجتماعی دانشجویان بین‌الملل: تجربه سایر کشورها» در سال ۱۴۰۱ انجام شده است که به بررسی فعالیت‌های دیگر کشورها، شهرها و دانشگاه‌های جهان در این زمینه پرداخته است. این پژوهش در سایت برنامه آفاق در دسترس است.

مرحله سوم: دانش‌آموختگی

در زمینه ارتباط با دانش‌آموختگان نیز ایران برنامه خاصی برای دانشجویان بین‌المللی و به‌خصوص بورسیه نداشته است. اگرچه برخی از اساتید به‌صورت شخصی و موردی ارتباط علمی خود را با دانشجویان حفظ کرده‌اند اما به‌صورت سازماندهی شده نه دانشگاه‌ها و نه دبیرخانه و نه کارگروه‌های بالاتر در این زمینه برنامه مشخصی نداشته‌اند.

بورس دانشجویان بین‌المللی توسط دانشگاه‌های ایران

همان‌طور که گفته شد تمرکزگرایی و عدم تمرکزگرایی در ارائه بورسیه‌های تحصیلی دو سیاستی هستند که باید در کنار همدیگر اتخاذ شوند. تمرکزگرایی در مورد بورسیه‌های دولتی و تمرکززدایی در مورد بورسیه‌های دانشگاهی اهمیت دارد. در زمینه بورسیه‌های دانشگاهی، باید دست دانشگاه‌ها برای ارائه انواع بورسیه‌ها با شرایط اختصاصی و منابع مالی خود دانشگاه را باز گذاشت و ارزیابی علمی و فنی متقاضیان و اختیار و مسئولیت در مورد خدمات موردنیاز را به دانشگاه محول کرد. با بررسی سایت‌های رتبه‌بندی جهانی، برترین دانشگاه‌های ایرانی در نظام رتبه‌بندی کیو اس (۲۰۲۳) در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۵-۲: برترین دانشگاه‌های ایران در رتبه‌بندی جهانی کیو اس

شهر	رتبه جهانی	نام دانشگاه	
تهران	۳۸۰	دانشگاه صنعتی شریف	۱
تهران	۴۴۳	دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۲
تهران	۵۱۰-۵۰۱	دانشگاه تهران	۳
تهران	۵۴۰-۵۳۱	دانشگاه علم و صنعت ایران	۴
شیراز	۸۰۰-۷۵۱	دانشگاه شیراز	۵
تهران	۱۲۰۰-۱۰۰۱	دانشگاه شهید بهشتی	۶

علی‌رغم جایگاه نسبتاً مناسب دانشگاه ایران در رتبه‌بندی‌های بین‌المللی، فعالیت دانشگاه‌های ایرانی در زمینه بین‌المللی بسیار محدود است به‌گونه‌ای که در اغلب نظام‌های رتبه‌بندی پایین‌ترین امتیاز به فعالیت‌های بین‌المللی دانشگاه تعلق دارد. جذب دانشجویان بین‌المللی و بورسیه آن‌ها نیز همچون دیگر فعالیت‌های بین‌المللی وضعیت خوبی ندارند. در ادامه به معرفی مهم‌ترین دانشگاه‌های ایران در زمینه جذب دانشجوی بین‌المللی می‌پردازیم.

۱. دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

دانشگاه امام خمینی فعالیت آموزشی خود را در سطح محدود از سال ۱۳۶۲ و با عنوان دانشگاه بین‌المللی اسلامی آغاز کرد. در سال ۱۳۷۰، دانشگاه با مجتمع آموزش عالی دهخدا ادغام گردید و به دانشگاه بین‌المللی امام خمینی تغییر نام داد. این دانشگاه با اهداف زیر تأسیس شده است

- گسترش و تحقق فرهنگ اسلامی در جهان اسلام؛
- نشر فرهنگ و معارف اسلامی در سطح بین‌المللی؛
- شناساندن شخصیت‌های جهان اسلام برای تعمیق فرهنگ اسلامی؛
- بهره‌گیری از علوم و فنون در راستای فرهنگ اسلامی؛
- تربیت متخصصان متعهد به منظور خوداتکایی علمی و فرهنگی کشورهای اسلامی؛
- کمک به گسترش تحصیلات عالی در ایران؛
- کوشش در فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای توسعه تحقیقات، نوآوری، انتقال و جذب فناوری در ایران و سایر کشورهای اسلامی به موازات نشر علوم و فنون و فرهنگ و معارف اسلامی در سطح بین‌المللی (سایت دانشگاه).

شکل ۵-۲: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی

در حال حاضر ۷ دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی، ادبیات و علوم انسانی، علوم اجتماعی، علوم پایه، فنی و مهندسی، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، معماری و شهرسازی و مرکز آموزش زبان فارسی در دانشگاه فعال هستند و ۶۵۰۹ دانشجوی ایرانی و ۶۹۳ دانشجوی غیرایرانی در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا و در بیش از ۱۰۰ رشته تحصیلی و ۹۲۵ دانشجوی غیرایرانی زبان‌آموز به تحصیل در این دانشگاه اشتغال دارند.

ظرفیت قانونی دانشگاه در پذیرش دانشجویان بین‌المللی تا ۶۰ درصد کل دانشجویان این دانشگاه است اما در حال حاضر دانشجویان بین‌المللی این دانشگاه حدود ۱۰ درصد از کل دانشجویان هستند، که بسیار پایین‌تر از ظرفیت قانونی است. ریاست دانشگاه در مصاحبه‌ای در خردادماه ۱۴۰۱ اهداف جدید دانشگاه را رساندن تعداد دانشجویان بین‌المللی به ۲۰ درصد کل دانشجویان در طی دو سال اعلام کرده است!

بورسیه دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

- **بورس دولت جمهوری اسلامی ایران:** این نوع بورس شامل داوطلبانی می‌شود که ضمن دارا بودن شرایط مصوب وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پرونده آنان در شورای بورس وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مطرح و پس از پذیرش، با نامه وزارت علوم برای ادامه تحصیل به دانشگاه معرفی می‌گردند.
- **بورس دانشگاه:** هرساله علاوه بر پذیرش وزارت علوم، در مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا؛ تعدادی از داوطلبان غیرایرانی بر اساس شیوه‌نامه پذیرش دانشجویان بین‌الملل دانشگاه و به روش‌های زیر پذیرش می‌شوند:

الف - بورس کامل: این نوع بورس به متقاضیانی که حداقل معدل آخرین مدرک تحصیلی معتبر آن‌ها به شرح زیر باشد، بر اساس سهمیه هر کشور و ظرفیت هر رشته اعطاء می‌شود و معاف از پرداخت شهریه آموزشی و رفاهی (تحصیل رایگان) است

❖ حداقل معدل دیپلم و پیش‌دانشگاهی (برای تحصیل در مقطع کارشناسی): ۱۸

❖ حداقل معدل کارشناسی (برای تحصیل در مقطع ارشد): علوم انسانی ۱۸ و غیر علوم انسانی ۱۷

❖ حداقل معدل کارشناسی ارشد (برای تحصیل در مقطع دکترا): ۱۸

ب - بورس آموزشی: این نوع بورس به متقاضیانی که حداقل معدل آخرین مدرک تحصیلی معتبر آن‌ها به شرح زیر باشد، بر اساس سهمیه هر کشور و ظرفیت هر رشته اعطاء می‌شود و به صورت معاف از پرداخت فقط شهریه آموزشی است و دانشجو در صورت استفاده از خدمات رفاهی (خوابگاه)، ملزم به پرداخت شهریه رفاهی است.

❖ حداقل معدل دیپلم و پیش‌دانشگاهی (برای تحصیل در مقطع کارشناسی): ۱۷

---

^۱ مصاحبه روزنامه ولایت قزوین با دکتر سید علی قاسم زاده سرپرست دانشگاه به نقل از پایگاه خبری دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) (ikiu.ac.ir)

❖ حداقل معدل کارشناسی (برای تحصیل در مقطع ارشد): علوم انسانی ۱۷ و غیر علوم انسانی ۱۶

❖ حداقل معدل کارشناسی ارشد (برای تحصیل در مقطع دکترا): ۱۷

ج - بورس مشروط آموزش زبان فارسی: متقاضیان آموزش رایگان دوره‌های مرکز آموزش زبان فارسی، به شرط ورود به رشته‌های تحصیلی دانشگاه می‌توانند از «بورس مشروط آموزش زبان فارسی» استفاده نمایند.

شرایط پذیرش

- نداشتن تابعیت جمهوری اسلامی ایران
- نداشتن منع قانونی برای ادامه تحصیل و نداشتن ممنوعیت اقامت در ایران
- داشتن سلامت روح و روان
- دارا بودن حداقل گواهی معادل پایانی یکی از دوره‌های تحصیلی رایج در ایران نظیر متوسطه یا پیش‌دانشگاهی (۱۲ سال تحصیلات رسمی)، کارشناسی و کارشناسی ارشد، به ترتیب برای ورود به دوره‌های تحصیلی کاردانی و کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا
- متعهد بودن به رعایت معیارها و ضوابط آموزشی، دانشجویی و انضباطی دانشگاه
- دارا بودن گواهی موفقیت در دوره‌های آموزشی مرکز آموزش زبان فارسی دانشگاه
- پذیرش اولیه متقاضیان مقطع دکتری منوط به موفقیت در مصاحبه علمی از سوی گروه مربوطه
- آخرین مدرک تحصیلی: داوطلبان غیرایرانی متقاضی دوره کارشناسی که از مراکز آموزشی ایران فارغ‌التحصیل شده‌اند، لازم است مدارک دیپلم و پیش‌دانشگاهی خود را ارائه نمایند
- ریزنمرات: مدارک تحصیلی شامل دانشنامه و ریزنمرات داوطلبانی که از مراکز آموزشی غیرایرانی دانش‌آموخته شده‌اند، باید به تأیید نمایندگی‌های سیاسی یا کنسولی جمهوری اسلامی ایران در کشور متبوع داوطلبان رسیده باشد
- گذرنامه یا کارت اقامتی معتبر
- توصیه‌نامه‌های علمی از دو استاد آخرین مقطع تحصیلی (ویژه متقاضیان کارشناسی ارشد و دکترا)
- گواهی پزشکی صحت سلامت جسمی (از بیماری‌های واگیردار و صعب‌العلاج) و روحی که به تأیید نمایندگی‌های سیاسی یا کنسولی جمهوری اسلامی ایران در کشور متبوع دانشجو رسیده باشد

۲. دانشگاه تهران

دانشگاه تهران اولین و مهم‌ترین دانشگاه ایران است که در سال ۱۳۱۳ از تجمیع چندین دانشکده ایجاد گردید. این دانشگاه هم‌اکنون با داشتن حدود ۴۵۰۰۰ دانشجو یکی از بزرگ‌ترین دانشگاه‌های ایران است. تعداد دانشجویان بین‌المللی این دانشگاه حدود ۷۵۰ نفر است. حدود ۳۰۰ نفر در مقطع دکتری، ۲۵۰ نفر در مقطع کارشناسی ارشد و ۲۰۰ نفر در مقطع کارشناسی از کشورهای مختلف جهان در این دانشگاه تحصیل می‌کنند.

شکل ۳-۵: شاخص‌های دانشگاه تهران در نظام رتبه‌بندی کیو اس

بورسیه‌های دانشگاه تهران برای دانشجویان بین‌المللی

دانشگاه تهران هر ساله به تعداد مشخصی از دانشجویان واجد شرایط، کمک مالی می‌دهد. درخواست‌های دانشجویان در شورای بین‌المللی دانشگاه تهران بررسی می‌شود و تصمیمات بر اساس رزومه و مدارک فرد اتخاذ می‌شود.

الزامات: متقاضیان دریافت بورسیه تحصیلی برای کارشناسی باید زیر ۲۴ سال سن؛ و برای کارشناسی ارشد باید زیر ۲۸ سال سن داشته باشند.

اولویت‌های انتخاب: این بورسیه‌ها به متقاضیان بین‌المللی یا دانشجویان بین‌المللی فعلی در دانشگاه تهران اعطا می‌شود که شرایط زیر را برآورده می‌کنند. دریافت‌کنندگان از طریق ارزیابی پیشرفت تحصیلی شامل رزومه و معدل انتخاب می‌شوند.

برای دانشجویان بین‌المللی فعلی در دانشگاه تهران

- حداقل معدل ۱۶ در پایان‌ترم دوم تحصیلی

- برای کارشناسی ارشد دانشجویان رشته‌های فنی و مهندسی، علوم پایه، هنرهای زیبا و کشاورزی باید در پایان‌ترم دوم تحصیلی معدل ۱۷ را کسب کنند.
- برای دانشجویان کارشناسی رشته‌های فنی و مهندسی، علوم پایه، هنرهای زیبا و کشاورزی باید در پایان‌ترم دوم تحصیلی معدل ۱۷ از ۲۰ را داشته باشند. برای دانشجویان سایر رشته‌های تحصیلی حداقل معدل ۱۸ از ۲۰ در پایان‌ترم دوم تحصیلی ضروری است.
- متقاضیان ملی و بین‌المللی بااستعداد
- متقاضیان از کشورهای مسلمان و همسایه
- متقاضیانی که از طریق تفاهم‌نامه بین دانشگاه تهران و سایر موسسه‌های آموزش عالی خارج از کشور درخواست داده‌اند.
- تسلط به زبان فارسی و انگلیسی.
- داشتن مدرک معتبر GRE، GMAT، TOEFL، IELTS با حداقل نمره.

بورسیه‌های تحصیلی دانشگاه تهران معمولاً برای دوره کاملی که دانشجویان موظف به پرداخت شهریه هستند ارائه می‌شود و با مدت‌زمان تحصیل برابر است (۴ سال برای دانشجویان کارشناسی، ۴ سال برای دانشجویان دکتری، ۶ سال برای دانشجویان دامپزشکی، ۲ سال برای دانشجویان کارشناسی ارشد). بورس تحصیلی این دانشگاه فقط برای یک برنامه درسی ارائه می‌شود.

بورس تحصیلی ممکن است شامل یک یا چند مورد از موارد زیر باشد:

۱. هزینه ثبت‌نام دوره‌های فارسی.
  ۲. هزینه‌های ثبت‌نام دانشگاه تهران.
  ۳. خوابگاه دانشگاه تهران (مجرد- متأهل).
  ۴. بیمه (برای دریافت‌کنندگان بورسیه تحصیلی و اعضای نزدیک خانواده آن‌ها).
  ۵. کمک‌هزینه ماهانه در موارد خاص پس از تأیید شورای بین‌المللی کالج/ دانشکده و دانشگاه تهران.
- دانشجویان/متقاضیانی که قبلاً از منابع دیگر در ایران بورسیه تحصیلی دریافت کرده‌اند، واجد شرایط دریافت بورسیه تحصیلی دانشگاه تهران نخواهند بود.

۳. دانشگاه علوم پزشکی تهران

دانشگاه علوم پزشکی تهران که سابقه آن به دروس طب در دارالفنون برمی‌گردد در سال ۱۳۱۳ به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دانشکده‌های دانشگاه تهران تأسیس گردید و بعد از انقلاب به همراه کلیه بخش‌های وابسته به‌عنوان دانشگاه علوم پزشکی تهران از وزارت آموزش عالی جدا شد. این دانشگاه با داشتن بیش از ۱۱۵۰۰ دانشجو، بیشترین دانشجو در رشته‌های پزشکی را دارد که حدود ۱۰۰۰ نفر از آن‌ها دانشجوی بین‌المللی هستند. همچنین بیش از ۱۸۰۰ هیئت‌علمی در ده دانشکده (پزشکی، دندانپزشکی، داروسازی، توان‌بخشی، پیراپزشکی، بهداشت، پرستاری و مامایی) و بیش از صد مرکز تحقیقاتی را در خود جای‌داده است.

Rank	Name Country/Region	Overall	Teaching	Research	Citations	Industry Income	International Outlook
601- 800	Tehran University of Medical Sciences Iran	32.0- 37.9	48.5	17.7	48.0	42.1	27.2

شکل ۴-۵: شاخص‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران در نظام رتبه‌بندی تایمز

بورسیه در دانشگاه علوم پزشکی تهران

بورسیه تحصیلی دانشگاه علوم پزشکی تهران به دانشجویان خارجی اعتبار یک‌ساله دارد و در پایان هر سال تمدید، افزایش و یا کاهش این تسهیلات توسط «کمیته اعطای بورس به دانشجویان خارجی» مورد بررسی قرار می‌گیرد. آمار و اطلاعات دقیقی از میزان دانشجویان بورس شده در این دانشگاه وجود ندارد. اطلاعات استخراج‌شده از سایت دانشگاه نشان می‌دهد سالیانه حدود ۵۰ الی ۶۰ نفر می‌توانند انواع بورسیه‌های تحصیلی را دریافت کنند.

بحث و بررسی

در این بخش به بررسی وضعیت بورس تحصیلی در ایران پرداخته شد. با بررسی کوتاهی از آمارهای ناقص گزارش‌شده می‌توان به این نتیجه رسید میزان کل افراد بورس شده در حال تحصیل در ایران به رقم حدود ۴۰۰۰ نفر در سال نمی‌رسد. در ادامه فصل اسناد و قوانین مربوط به بورسیه در ایران مطالعه گردید و مشخص شد که در این زمینه، اسناد بالادستی و آیین‌نامه‌های اجرایی به اندازه کافی وجود دارد. با بررسی فرایندهای چگونگی بورسیه دولتی در ایران می‌توان به این نکته پی برد که این فرایندها و روال‌ها دچار نقص‌ها و اشکالات جدی

هستند. عدم شفافیت در پذیرش متقاضیان، دسترس پذیری و عدالت و فراگیری بورسیه برای شایستگان جای بحث جدی دارد. ساختار اطلاع رسانی به متقاضیان بالقوه، معیارها و شاخص های ارزیابی آنها و همچنین زمان بر بودن فرایند گزینش، اطلاع رسانی، خدمات استقبال و جایابی دانشجو در رشته های تحصیلی نیز دارای مسائل زیادی است.

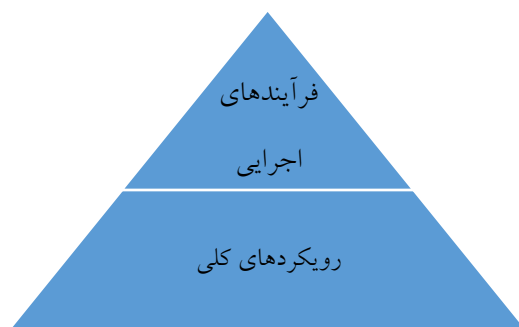
۶. فصل ششم: جمع‌بندی مسائل و پیشنهادهای
سیاستی

در این پژوهش وضعیت اعطای بورس دولتی و دانشگاهی به دانشجویان بین‌المللی در کشورهای همسایه ایران مطالعه گردید. کشور ترکیه از نظر سابقه تاریخی، جمعیتی، فرهنگی و بسیاری از زمینه‌های دیگر شباهت‌های زیادی با کشور ایران دارد. ایران می‌تواند با مطالعه عملکرد بورسیه دولتی این کشور در سال‌های اخیر، ایده‌های مفید و کاربردی برای نظام آموزش عالی خود به دست آورد. کشور روسیه دارای تاریخ طولانی و برجسته‌ای در زمینه آموزش عالی است این کشور با حدود ۲۸۳ هزار دانشجوی بین‌المللی یکی از کشورهای است که بالاترین جذب دانشجو را دارد. این کشور سالیانه حدود ۲۰ هزار دانشجو را از طریق دولت خود بورس تحصیلی می‌کند. علاوه بر آن دانشگاه‌های برجسته روسیه نیز به صورت جداگانه از دانشجویان نخبه بین‌المللی حمایت می‌کنند. کشورهای حاشیه خلیج فارس نیز با ارائه بورس‌ها و حمایت‌های مالی از دانشجویان بین‌المللی توانسته‌اند آموزش عالی خود را در منطقه و جهان مطرح کنند. در این بخش از پژوهش با توجه مطالعه سیاست‌های بورس در کشورهای همسایه ایران و با شناخت مسائل و مشکلات بورس در ایران به ارائه راهکارهایی جهت بهبود آن می‌پردازیم.

مسائل و مشکلات بورسیه در ایران

مسائل و مشکلات بورسیه دانشجویان بین‌المللی در ایران را می‌توان بر اساس دو سطح رویکرد کلی (سیاست‌گذاری و تدوین راهبرد) و فرآیندهای اجرایی (پذیرش، تحصیل و دانش‌آموختگی) مطالعه نمود.

شکل ۶-۱: انواع مسائل بورس دولتی در ایران

مسائل مرتبط با رویکردها و سیاست‌گذاری‌ها:

- رویکرد بورس دولتی در ایران بیشتر جنبه امنیتی و سیاسی دارد و به موارد فرهنگی و علمی کمتر توجه می‌شود.
- در بورس دولتی ایران به اصول زیربنایی آموزش، عدالت توزیعی، فراگیری، حمایت از محرومین و گروه‌های حاشیه‌ای و شفافیت توجه نمی‌شود.
- برنامه‌ریزی بلندمدت و نقشه‌راهی در زمینه تعداد دانشجویان بورس شده در هر سال، تعداد دانشگاه‌های بین‌المللی و کیفیت آن‌ها و آینده‌پژوهی در زمینه تنوع بخشی به ملیت‌ها، رشته‌ها و ... وجود ندارد. توزیع رشته‌ها و گرایش‌های بورس شده نیز با برنامه‌ریزی‌های بلندمدت صورت نمی‌گیرد.

مسائل مربوط به فرآیندهای بورس دولتی در ایران

- دانشجویان و اساتید ایرانی با توجه به عدم وجود سازوکار روشن و فراگیر در فرایند بورس‌دهی، شیوه کنونی بورس‌دهی را اجحاف در حق شایستگان و محرومان کشورهای همسایه می‌دانند. گزینش اولیه و جذب افراد توسط معرف‌ها، احتمال فراگیری و دسترس‌پذیری بورسیه ایران را کاهش داده است که حتی می‌تواند به فساد نیز منجر گردد.
- آمار دقیق با جزئیات رشته‌ها و مقاطع تحصیلی و... از میزان بورس دولتی در ایران وجود ندارد و تعداد فعلی بورس نیز کم است.
- فرایندهای بورس‌دهی (درخواست، ارزیابی، اعلام) در ایران برای متقاضیان نامشخص و کند است. همچنین سایت مشخصی برای ثبت نام متقاضیان وجود ندارد.
- برنامه‌های فرهنگی اجتماعی منسجمی برای بورس‌شدگان وجود ندارد. درحالی‌که یکی از مهم‌ترین اولویتهای بورس دولتی در ایران تأثیرگذاری فرهنگی بر دانشجویان بین‌المللی است.
- عدم حمایت‌های اجتماعی از دانشجویان باعث تشدید غم غربت دانشجویان بورسیه و افزایش فشارهای روحی و روانی و تضعیف توانایی‌های علمی و اجتماعی آن‌ها می‌شود.
- عدم استقبال گرم در روزهای اول ورود دانشجویان بورسیه باعث سردرگمی و فشارهای روحی و انصراف برخی از بورسیه‌شدگان می‌شود.

راهکارهای پیشنهادی برای بورس‌های دولتی

- رعایت اصل شفافیت برای اعلام شرایط پذیرش و ارزیابی متقاضیان در یک پایگاه اطلاع‌رسانی مشخص مهم‌ترین ویژگی یک بورسیه دولتی است.
- رعایت اصول دسترس‌پذیری، انصاف، برابری و شایسته‌گزینی در ارائه بورسیه بسیار اهمیت دارد؛ در واقع در ابتدای کار نباید گزینش اولیه اتفاق بیفتد و باید امکان درخواست برای همه افراد فراهم باشد و گزینش پس از درخواست افراد صورت بگیرد. این کار تنها با داشتن یک سایت مشخص برای مراجعه همگان امکان‌پذیر است.
- رعایت اصول عدالت توزیعی برای ایجاد دسترسی فراگیر بورس‌ها به اقشار مختلف (توجه ویژه به گروه‌های حاشیه‌ای) ضروری است؛
- برندسازی برای بورس ملی (ایجاد یک نماد مشخص) با استفاده از روش‌های گوناگون بازاریابی توصیه می‌گردد؛
- همکاری مشترک با دولت‌های کشورهای هدف در ارائه بورس‌های مخصوص به اتباع آن کشورها مفید است؛
- ارائه بورس‌های مشترک با نهادهای بین‌المللی علمی و غیرعلمی (بورس‌های علمی، بورس‌های مربوط به جنگ‌زدگان، محرومان، مهاجران و...) شایسته پیگیری است؛
- تعریف بورس‌های متنوع (کوتاه‌مدت، بلندمدت) و گروه‌های هدف متنوع (دانشجو، استاد، پژوهشگر و...) امکان بهره‌وری بورس دولتی را بالا می‌برد.
- داشتن یک برنامه مشخص بازاریابی و تدوین نقشه راه برای حداقل بیست سال آینده، به صورت مرحله‌به‌مرحله در مورد سیاست‌های ارائه بورس دولتی ضروری است؛
- تسریع فرایندهای اعطای بورس ضروری است؛
- برگزاری آزمون برای متقاضیان بورس به شایسته‌گزینی کمک می‌کند؛
- بورسیه اعطایی نباید احساس تبعیض بین دانشجویان محروم ایرانی و غیرایرانی را دامن بزند.
- اطلاع‌رسانی به مؤسسات جذب دانشجو در مورد ویژگی‌های بورسیه در ایران مفید است.
- آشنایی با محیط جدید در روزهای اول برای فرد از ۴ سال فعالیت فرهنگی اهمیت بیشتری دارد. (تعیین یک یا دو کارمند برای خدمت‌رسانی در روزهای اولیه ورود فرد به ایران و آموزش‌های اولیه به وی در زمینه رفع نیازهای اداری، دولتی، دانشگاهی، مسکونی پیشنهاد می‌گردد).

• فرهنگ‌سازی و ایجاد گروه‌های اجتماعی با محوریت مردمی (به‌خصوص همسایگان دانشگاه‌ها (فروشگاه‌ها، بانک‌ها، شوراهای محل و ساکنان محل و...)) و حمایت از دانشجویان در طول زندگی در ایران، در دیدگاه‌های آن‌ها نسبت به ایران بسیار تأثیرگذار خواهد بود.

• برنامه‌های فرهنگی باید دانشجویان را با تاریخ، فرهنگ و جغرافیای ایران آشنا نماید. علاوه بر سفرهای تفریحی و زیارتی و... دانشجویان باید با دانشمندان، فرهیختگان، هنرمندان، ورزشکاران و... دیدار داشته باشند تا پس از تحصیل، پیگیر و دنبال‌کننده آن‌ها در اخبار و فضای مجازی باشند و ارتباط فرهنگی خود را از این طریق با ایران حفظ کنند.

برای آشنایی بهتر با شرایط واقعی بورس دولتی در ایران و شناسایی مسائل عمده آن از دیدگاه صاحب‌نظران، با چند تن از افراد دارای تجربه در این زمینه گفتگو انجام شد. در ادامه به چند مسئله مهم مطرح‌شده از دیدگاه خبرگان اشاره و راه‌های ممکن برای رفع این مسائل اشاره می‌نماییم.

جدول ۶-۱: مسائل و راه‌حل‌های بورس دولتی در ایران از دیدگاه کارشناسان

نوع	مسائل و مشکلات بورسیه دولتی	راه‌حل‌های پیشنهادی
مسائل ناشی از رویکرد	۱ منابع مالی کم و محدود	رایزنی با نهادهای مذهبی، شرکت‌ها و سمن‌ها برای حمایت کلی و جزئی از متقاضیان
	۲ عدم فراگیر بودن و در دسترس بودن بورس دولتی برای همه افراد	ایجاد یک پلتفرم برای ثبت نام همه متقاضیان
	۳ عدم آگاهی مسئولان، اساتید و کارمندان دانشگاه‌ها نسبت به رفتار درست در تعامل با بورس‌شدگان	آموزش، تهیه شیوه‌نامه، کدهای رفتاری و اخلاقی برای کارمندان، مسئولان و یادآوری اهمیت رفتارهای اخلاقی
	۴ فساد، انحصار و طولانی بودن فرایندهای بورس	ایجاد شفافیت در فرایندها، اصلاح آیین‌نامه بورس و سیستمی کردن فرایندها
	۵ تفوق رویکرد امنیتی در گزینش‌ها و عدم توجه به نخبگان و استعداد‌های دیگر کشورها	مطالعه رویکرد دیگر کشورها در مورد پذیرش دانشجویان بورسیه، رجوع به اصول ارزشی انقلاب اسلامی و داشتن دید مثبت و بلندمدت در مورد همه نخبگان حتی مخالفان نظام
مسائل ناشی از فرایندها	۶ عدم توجه به ضرورت و توزیع رشته‌های تحصیلی در بین بورس‌شدگان	مطالعه نظام آموزش عمومی (ابتدایی) کشورهای هدف، جهت تطبیق دروس تحصیلی و مطالعه بازار کار و تعیین نیازهای واقعی کشورهای هدف
	۷ عدم بهره‌برداری از نتایج سرمایه‌گذاری‌ها در بورس	ایجاد نهاد دانش‌آموختگان بین‌المللی
	۸ عدم ارزیابی از میزان موفقیت بورس دولتی ایران	اصلاح نظام آماری، گزارش‌دهی و ارزیابی‌های مستمر

فراگیر کردن درخواست‌ها برای عموم متقاضیان و برخط کردن درخواست اولیه متقاضیان در فضای مجازی	محدود کردن نهادهای معرفی‌کنندگان بورسیه به اعضای کارگروه پذیرش و معرف‌های وابسته	۹
--	--	---

مسائل و مشکلات بورس‌های دانشگاهی

- دانشگاه‌ها در مورد اطلاع‌رسانی در مورد شرایط بورسیه (فرایند بورسیه و زمان) شفافیت ندارند.
- معیارها و شاخص‌های اکثر دانشگاه‌ها به صورت مشخص اعلام عمومی نمی‌شود.
- دانشگاه در استفاده از منابع گوناگون (جذب حامیان شخصی برای وقف، بورس مشترک با شرکت‌های داخلی و بین‌المللی، سازمان‌های دولتی و مردم‌نهاد) برای اعطای بورسیه برنامه خاصی ندارند.
- تنوع و گوناگونی بورس‌های دانشگاهی در ایران کم است.
- حمایت مالی (حمایت کامل یا پرداخت قسمتی از هزینه‌های درسی، سکونت، رفت‌وآمد و شهریه ماهانه) محدود است.

راهکارهای پیشنهادی برای ارائه بورس‌های دانشگاهی

- تشویق دانشگاه‌ها به ارائه بورس‌های با درصدهای متغیر (از ۲۰ تا ۱۰۰ درصد) که تعداد زیادی از دانشجویان را پوشش دهد؛
  - ایجاد شرایط کار دانشجویی و دستیاری اساتید به عنوان مسیری برای تامین هزینه‌های زندگی و تحصیل؛
  - استفاده از بورس به عنوان یک مشوق برای هدایت دانشجو در افزایش تلاش برای تحصیل، افزایش مشارکت و رعایت اصول انضباطی دانشگاه؛
  - توسعه همکاری دانشگاه‌ها با شرکت‌ها و صنایع ملی و بین‌المللی برای جلب حمایت مالی آن‌ها از دانشجویان؛
  - حمایت از بورس‌های مختلف به عنوان سنت وقف توسط خیرین.
- در خاتمه باید گفت که ایجاد یک سازمان مشخص و مسئول برای رسیدگی به فرایند بورسیه‌شدگان بسیار اهمیت دارد. در صورتی که میزان افراد بورس شده افزایش یابد به دلیل اینکه بورسیه‌شدگان باید به صورت ویژه خدمت بگیرند و بعد از فارغ‌التحصیلی نیز با آن‌ها ارتباطات علمی و فرهنگی برقرار باشد ساختار فعلی جوابگوی بورسیه‌شدگان نخواهد بود.

۷. منابع

- نورمحمدی، مرتضی؛ و محمدی‌پور، طیبه (۱۳۹۷). دیپلماسی علمی در اسناد فرادستی ایران و چگونگی تعامل با سازمان‌های بین‌المللی. پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل. (۷)، ۱۶۵-۱۸۳
- نورمحمدی، مرتضی؛ و محمدی‌پور، طیبه (۱۳۹۵). جایگاه دیپلماسی آموزشی در سیاست خارجی عربستان سعودی در منطقه خاورمیانه. فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام. (۳(۵)، ۱۳۹-۱۶۴
- ی.ت.ب (۲۰۱۹). گزارش سالیانه بورس‌لاری، قابل دسترس در سایت turkiyeburslari.gov.tr
- ی.ت.ب (۲۰۲۰). گزارش سالیانه بورس‌لاری، قابل دسترس در سایت turkiyeburslari.gov.tr
- ی.ت.ب (۲۰۲۱). گزارش سالیانه بورس‌لاری، قابل دسترس در سایت turkiyeburslari.gov.tr
- Kamble, V. R., & Bobade, P. (2020). *A study on the Role of Consultancy in Overseas Education* (Vol. 22, Issue 4, pp. 19-37).
- خوسرندی طاسکوه، علی (۱۳۹۵). آموزش عالی بین‌المللی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
- نورمحمدی، مرتضی؛ و محمدی‌پور، طیبه (۱۳۹۵). جایگاه دیپلماسی آموزشی در سیاست خارجی عربستان سعودی در منطقه خاورمیانه. فصلنامه مطالعات جهان اسلام، شماره ۱۹
- حسینی مقدم، محمد (۱۳۹۶). دانشگاه ایرانی در سپهر بین‌المللی: بین‌المللی‌شدن آموزش عالی و آینده دانشگاه در ایران. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
- گزارش سازمان دانشجویان سال ۱۴۰۰
- اسماعیلی، میترا؛ خوشگفتار، حمید؛ ملاباشی، محمود (۱۳۹۲). نگرشی بر سه دهه فعالیت‌های آموزش عالی در حوزه دانشجویی ۱۳۶۰-۱۳۹۰. تهران: سازمان امور دانشجویان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

بورسیه دانشجویان بین‌المللی در ایران حداقل تا سه دهه پیشینه دارد؛ در این مدت سیاست‌ها و آئین‌نامه‌های اجرایی متعددی برای آن تدوین گردیده است. در سال‌های اخیر با توجه به اینکه رقابت منطقه‌ای در جذب دانشجویان و نخبگان از کشورهای منطقه افزایش یافته است؛ بازبینی و اصلاح سیاست‌ها با توجه به شرایط روز ضروری است. در این پژوهش با مطالعه فرآیندها، روال‌ها و سیاست‌های تعدادی از کشورهای رقیب ایران در منطقه (ترکیه، روسیه، عربستان، امارات متحده عربی و قطر) سعی شده است تا اصول زیربنایی و روش‌های اجرایی در این سیاست‌ها استخراج شده و از مقایسه با وضعیت ایران در این زمینه، پیشنهادهای به سیاست‌گذاران در حوزه دانشجویان بین‌المللی ارائه گردد.

دانشگاه صنعتی شریف
پژوهشکده سیاست‌گذاری

برنامه آفاق

دیاران

تهیه و تنظیم:

برنامه آفاق (برنامه‌ای با همکاری پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه صنعتی شریف و انجمن دیاران)

 www.afaghprogram.ir

afagh.program

پاییز ۱۴۰۱